

MAGYAR KÖZGAZDASÁGI KÖNYVTÁR

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
FÖLDES BÉLA.

XIII.

DR. KISS MIHÁLY

A NATURALISMUS BEFOLYÁSA AZ EURÓPAI KONTINENS GAZDÁSZATI ÉLETÉRE

BUDAPEST
GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALAT
IV., VERES PÁLNÉ-UTCA 3.
1912.

MAGYAR

KÖNYVTÁR

A NATURALISMUS BEFOLYÁSA AZ EURÓPAI
KONTINENS GAZDÁSZATI ÉLETÉRE

MAGYAR AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ

ELŐSZÓ

380- 0

A NATURALISMUS BEFOLYÁSA AZ EURÓPAI KONTINENS GAZDÁSZATI ÉLETÉRE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

D^R KISS MIHÁLY

BARS VÁRMEGYE ÁRVASZÉKI ELNÖKE

BUDAPEST

GRILL KÁROLY KÖNYVKIADÓVÁLLALAT

IV., VERES PÁLNÉ-UTCA 3.

1912.

162085-086

ELŐSZÓ
A NATURÁLIS TUDOMÁNYOK ÉS
MATEMATIKA TUDOMÁNYOS
TÁRSASÁGÁNAK ELNÖKE

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

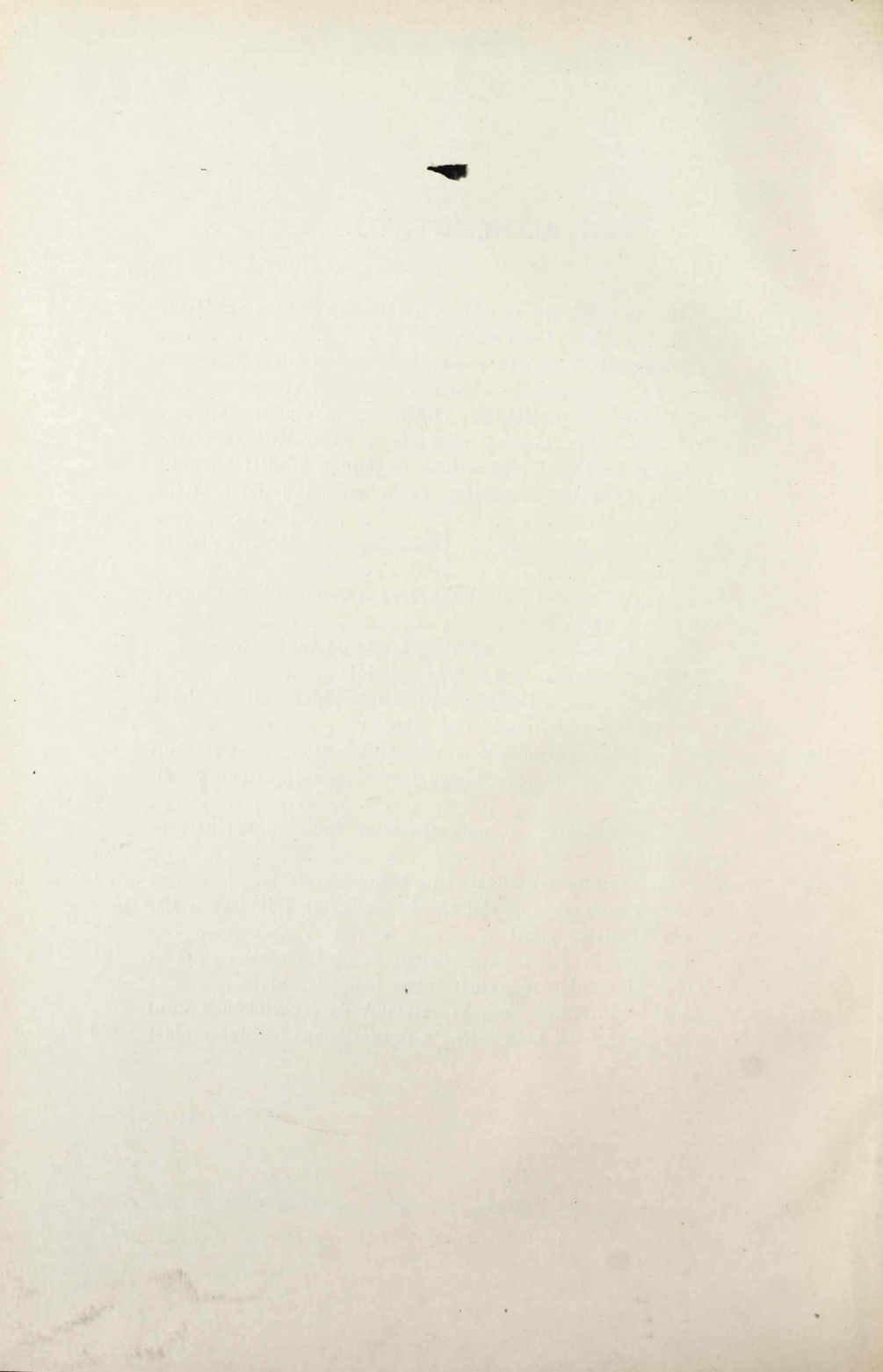
VISSZAVÉTEL
MAGY. AKADEMIA

LÉGRÁDY TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPESTEN



TARTALOMMUTATÓ.

	Oldal
1. §. A naturalismus befolyása az ember, a társadalom és a gazdaszat közötti viszonynak felismerésére	5
2. §. A socialdemokratia kísérlete a naturalismus alapján határozni meg az egyén, társadalom és a gazdaszat közötti viszonyt	15
3. §. A tőke fogalma a naturalistikus világnézet befolyása alatt	21
4. §. A socialdemokratikus elmélet kísérlete a naturalistikus világnézet alapján határozni meg a tőke és munka közötti viszonyt	29
5. §. A természet termelési tényezője és a materialistikus világnézet befolyása	36
6. §. A mezőgazdaszat befolyása a társadalom gazdaszati életére és a monismus	44
7. §. A mezőgazdasági munka szabadságharcza a mezőgazdasági nagytőke ellen és a naturalismus	52
8. §. Az erdőgazdaság történelmi fejlődése és a földjradék fogalma	59
9. §. A mezőgazdaság socialoekonomikus missiója	63
10. §. A középosztály sensualistikus államtudományi világnézlete: mint a gazdasági individualismus alapja	66
11. §. A sajtó befolyása a monistikus világnézet elterjedésére: mint az individualismus alapjára társadalomban, gazdaszatban és államban	72
12. §. A fogyasztás fogalma a naturalistikus individualismus befolyása alatt	80
13. §. A forgalom fogalma a naturalismus befolyása alatt	84
14. §. Az európai kontinens társadalmának gazdasági fejlődése a naturalismus befolyása alatt	93
15. §. Munka-szerszám és gép a naturalismus befolyása alatt	101
16. §. A pénztőke kialakulása a naturalismus befolyása alatt	108
17. §. A hitelnek és hiteltőkének s az értéknek és értéktőkének mint termelési tényezőknek kialakulása a naturalismus befolyása alatt	126



1. §. A naturalismus befolyása az ember, a társadalom és a gazdaság közötti viszony felismerésére.

Az európai kontinens területén a XIX-ik század derekán uralomra került naturalismus hasonló végzetes hatással volt a gazdasági elméletre, mint a társadalomra.*)

Azon korszakban, midőn Smith Ádám a közgazdaságtan elméletét megeremtette, vagyis a XVIII-ik század utolsó évtizedeiben, — kizárólag a sensualismus bölcséleti elmélete uralkodott az értelmiségek felett. Azért csakis természetesen kell annak feltűnni, hogy Smith Ádám a közgazdaságtan elméletének alaptételeiben az embert, mint érzéki lényt vette kizárólag figyelembe.

Smith Ádám a közgazdaságtani elmélet körében az embert, csakis mint az érzéki világ egyik megnyilatkozását vette tekintetbe.

A közgazdaságtani elméletben Smith Ádám azon elvi álláspontot foglalta el: hogy a gazdasági élet nincsen semmi kapcsolatban sem az embernek, sem a társadalomnak benső természetével.

Ezen álláspontról azon logikai következtetés származott: hogy a gazdasági életfejlődésnek sem az egyes emberi személy, sem az emberi társadalom nem illetékes korlátokat vagy határozott irányt szabni.

A gazdasági életfejlődés számára irányt és formákat

*) „A társadalom fogalma“ a „M. Philosophiai Szemle“ 1884 év. folyamában szerző tollából.

Smith Ádám szerint sem az ember, sem a társadalmi szervezet nem állapíthatnak meg. A gazdasági életfejlődés irányát és formáját csakis bizonyos önálló törvények határozzák meg.

Az emberi egyéniség és az emberi társadalom csakis alkatrésze lehet a gazdasági életfejlődésnek, nem pedig ura.

Az ember és a társadalom nem *alanya*, hanem csak *anyaga* a gazdasági életfejlődésnek.

A gazdasági jólét kútforrása nem keresendő sem az emberi egyéniségnek, sem az emberi társadalomnak befolyásában; — hanem kizárólag a természeti világ köréhez tartozó termelési tényezőknek gyakorlati érvényesülésében.

A gazdasági jólét biztosítására tehát ezeknél fogva nem szükséges semmi más, mint a termelési tényezőknek háborítlan érvényesülése, vagyis a szabad verseny.

Egyéniség és társadalom nincsenek arra hivatva, hogy a termelési tényezőket mesterséges korlátok közé szorítsák, hogy a termelési tényezők gyakorlati érvényesülésének határozott irányban medret szabjanak.

A termelési tényezők gyakorlati érvényesülésének gyümölcsét a gazdasági javak képezik. Az alapvető egyetemes termelési tényezőnek a *munka* tekintendő, miután a másik termelési tényezőként szereplő *tőke* csakis a munka gyümölcsét képviselő gazdasági javaknak a termelés céljaira megtakarított készletéből származik.

A munka azon képességet, hogy termelési tényezőként szerepel: sem az emberi egyéniségtől, sem az emberi társadalomtól nem nyeri Smith Ádám szerint, hanem a munkafelosztástól.

A munkafelosztás azon tényező, mely a munkának

termelési képességét megteremti s haladó fejlődésben fokozza.

A munkafelosztás alapja azonban Smith Ádám szerint szinte nem keresendő, sem az emberi egyéniségnek, sem az emberi társadalomnak befolyásában.

A munkafelosztás eredetét ugyan Smith Ádám is az emberben kénytelen jelezni. Azonban, midőn Smith Ádám az embert jelöli meg a munkafelosztás forrásaként, nem foglalkozik az ember természetének elemzésével, az emberben élő és működő intellektualis és erkölcsi erőknek kinyomozásával s meghatározásával.

Smith Ádám csak annyit mond, hogy a munkafelosztás az embernek cserére való hajlamából ered.

A cserére való emberi hajlamnak forrását Smith Ádám nem kutatja, hanem csak odavetőleg jegyzi azt meg, hogy a cserére való hajlamnak forrása, valószínűleg az emberi értelemben és emberi beszédben keresendő.

De hogy mily kevésbé tulajdonítja Smith Ádám a munkafelosztás keletkezését az embernek, mint intellektualis és erkölcsi tényezőnek, — ezt az igazolja: hogy művének I-ső kötetében, illetőleg az I-ső kötet második fejezetében határozottan tiltakozik azon felfogás ellen, mintha a munkafelosztás emberi bölcsességnek a tudatos műve lenne.

Pedig mennyire nyilvánvaló, hogy a *munkafelosztás* fogalmilag elválaszthatlan: a *munkaszervezés* magasabb egységéből táplálkozó második logikai alkatrésztől, a *munkaegyesítéstől*.

Nyilvánvaló, — hogy a munkafelosztás feltétlenül megköveteli a munkaegyesítést, — mindkettő pedig a munkaszervezés fogalmában találja meg a logikai egységet.

A mint pedig a munkaszervezés fogalmához jutottunk,

elutasíthatlan logikai követelményt képez az: miszerint az emberi egyéniségben rejlő intellektualis és erkölcsi erőt tekintjük a munkaszervezés forrásaként. A munkaszervezés ugyanis fogalmilag elválaszthatlan a tervbe vett munka céljának, vagyis a termelésnek és azon cél megvalósításához szükséges feltételeknek intellektualis és erkölcsi mérlegeletétől.

Emberi értelem, erkölcsi akaraterő és gazdasági cél azon tényezők, melyek a munkaszervezés fogalmától elválaszthatlanok, mely tényezők számbavétele nélkül a munka termelési képességének tulajdonképeni forrása ki nem deríthető.

Emberi értelem által felismert gazdasági célok és azoknak megvalósítására irányuló erkölcsi akaraterő nélkül nem érhető meg a gazdasági munka termelési képessége.

A munka termelési képességének haladó fejlődése a gazdasági célok felismerésére s azoknak megvalósítását kereső akaratelhatározásra való képességnek haladó fejlődésétől függ.

Miután pedig a gazdasági célok felismerésére s azoknak megvalósítását kereső akaratelhatározásra való képességnek haladó fejlődését, az emberi értelemnek és az erkölcsi akaraterőnek fokozott érvényre emelkedése teheti csak gyakorlatilag lehetségessé: — a munka termelési képességének fejlődését nem a munkafelosztás technikai tényezőjétől, hanem csak az emberi értelemnek és az erkölcsi akaraterőnek fokozott érvényre emelkedésétől várhatjuk.

Az emberi munka haladó termelési képességét a gazdasági szakértelem fokozása és az akaratot szabályozó erkölcsi művelődésnek kifejlődése biztosíthatja, nem pedig a

munkafelosztásnak a végletekig való terjesztése. A munkaszervezés fogalma azonban nemcsak az emberi természettől elválaszthatlan értelmi és erkölcsi tényezőre utal, hanem az emberi természettel szoros kapcsolatban levő másik tényezőre is, t. i. az emberi személyiség történelmi életformájára, a társadalmi szervezetre.

Miután az ember történelmileg csakis mint egy társadalmi test tagja jelenik meg: egy konkrét társadalmi szervezetnek számbavétele nélkül nem teremthető meg a valóságban egy munkaszervezet.

Egymástól elszigetelt absztrakt emberi személyek nem léteznek a történelmi ember konkrét valóságán belül. Egymástól elszigetelt absztrakt egyénekből nem is lehet egy konkrét munkaszervezetet megalkotni. Mindig egy konkrét társadalmi test tényezőjét kell számba venni, midőn egy munkaszervezet gyakorlati megalkotása lesz tervbe véve. A konkrét társadalmi szervezetnek fejlettségi színvonala, azon viszonyok mikéntje, hogy az egyéniség mily feltételek mellett gyakorol befolyást a társadalmi szervezetre és viszont: döntő fontosságú tényezőként veendő számba, midőn egy gazdasági célnak megvalósítására munkaszervezet megalkotása vétetik tervbe. A társadalmi autonomia és társadalmi önkormányzat öntudatos alakzatába szervezett társadalomnak erőit egy konkrét gazdasági cél megvalósításához szükséges munkaszervezet megteremtésére könnyebb felhasználni: — mint egy olyan társadalmat, melyen belül még a törzsi individualizmus szelleme uralkodik, vagy melynek történelmileg kialakult autonomiáját és önkormányzatát egy naturalistikus individualizmusnak szelleme vagyis a nyers egyéni önzés bontotta szét.

Midőn Smith Ádám a nemzetgazdaságtan elméleti

alaptanait megszerkesztette: a XVIII-ik század sensualistikus bölceletének alapelvei uralkodtak a társadalomtan körében kizárólag. A humanismus és renaissance korszak óta a romanista jogászok által hirdetett naturalistikus individualismus megbontotta az egyéniség és a társadalom közötti viszonyoknak a történelmi fejlődés által kialakított szervezeteit az európai kontinensen.

A társadalmi autonómiának és társadalmi önkormányzatnak szervezeti intézményeit az individualismus szelleme hatotta át, azok nem szolgáltak többé egy gazdasági munkaszervezet gyakorlati megalkotásához alkalmas tényezőként. A XVIII-ik században már a társadalmi autonomia és társadalmi önkormányzat intézményei a munka termelési képességét előmozdító tényezőkként nem szerepeltek, hanem ellenkezőleg, a munka termelési képességét akadályozó tényezőkként lettek tekintve.

Ez magyarázza meg azt, hogy Smith Ádám a társadalmi szervezetet, mint a munka termelési képességének fokozásához szükséges elemet; figyelembe nem vette.

Ugyancsak a sensualistikus bölceleti elméletek befolyásának tulajdonítható az is, hogy az emberi értelmi erőt és erkölcsi akaraterőt: sem vette Smith Ádám tekintetbe a gazdasági elmélet alaptanainak megszerkesztésénél. A sensualistikus bölceleti felfogás okozta azt, hogy Smith Ádám az emberi munkának, mint termelési tényezőnek elméleti fejtegetésénél: a munka termelési képességének forrásaként sem az emberi erőt, sem az emberi akaratelhatározást szabályozó erkölcsi törvényt fel nem ismerte.

A XVIII-ik század sensualistikus bölceletének befolyása okozta azt, hogy Smith Ádám teljesen kizárta ugy az

emberi értelmi erőt, mint az emberi akarat törvényhozóját, az erkölcsöt, nemkülönben a társadalmi szervezetet, — mint alaptényezőket a gazdasági elmélet köréből.

Smith Ádámnak a gazdasági elmélet mezején érvényesített sensualistikus bölceleti álláspontját a XIX. század derekán uralomra került pozitivizmus és monizmus bölceleti rendszerei a legkiterjedtebb mértékben erősítették meg.

A Smith Ádám által megteremtett közgazdasági elmélet alaptanai, a XIX-ik század derekán az európai kontinens területén uralomra emelkedett pozitivizmusnak és monizmusnak szociologikus és biológikus elméleteiben a legapróbb részletekig terjedő érveket nyertek.

A pozitivizmus bölcelete s a monizmus természettudományi elmélete alapján megfogalmazott szociológia szerint: az emberi természet nem dualistikus jellegű.

Az emberi természet nem követeli meg az intellektualis és erkölcsi erők tulnyomó befolyását, még kevésbbé pedig azok uralmát.

Az ember azonos jellegű egységes természeti tényezők befolyása, illetőleg azok kizárólagos és egyetemes uralma alatt áll.

Az ember is ép úgy, mint a természeti világ: az anyag és az erő egységes tényezői befolyásának a konkrét eredménye.

Az ember gazdasági élete a monizmus bölceleti rendszere szerint csak a termelés, fogyasztás és forgalomnak biológikus életfolyamata: a mely a „létért való küzdelem“ és a „kiválás“ alapelveit juttatja kifejezésre.

És kik azok, a kik a létért való gazdasági küzdelemben mint győztesek „kiválnak“?

Az erősek és ügyesek.

Ezekre nézve azon *metaphysikai eszmék*, melyek egy dualistikus világtrend uralmának, melyek az emberben működő intellektualis és erkölcsi erők befolyásának kifejezésére szolgálnak, ugymint: az *igazság*, *jóság* és *szépség*, melyek zászlaja alatt évezredek át küzdött az európai emberiség, — régen túlhaladott álláspontot képviselnek.

A modern gazdasági életnek létért való küzdelmében „kiváló” erőseknek szemében, az ember világa *nem egy intellektualis és erkölcsi organismus* — hanem csak *a legerősebb érdekek harcza*, csakis a legerőteljesebb egyedek kiválását mutató biológikus életfolyamat.

Az erősek ezen világ- és életnézetének legtökéletesebb rajzát: Nietzsche Frigyes német író adta a XIX-ik század utolsó évtizedeiben.

Ezen világnézet nem ismer a gazdasági életben az emberi értelem által felismert célok megvalósítására emberi akarat által elhatározott emberi törekvést. Ezen világnézet nem ismer a gazdasági életben intellektualis és erkölcsi erők által vezérelt, s ilyen erők által megalkotott munkaszervezetet.

A modern naturalismusnak világnézlete szerint az ember gazdasági élete csak az erő és anyagéletének egy határozott formája.

A naturalistikus gazdasági elmélet szerint a gazdaság fogalmilag nem más: mint a termelésnek, forgalomnak és fogyasztásnak a termelési tényezők birtokában levő erők és ügyesek által korlátlanul kizsákmányolandó realis életfolyamata.

A gyengék és ügyetlenek tömegei a naturalistikus gazdasági elmélet szerint: csak pusztá anyagul szolgálnak a

termelés, forgalom és fogyasztás reális életfolyamatán belül. A gyengék és ügyetlenek a modern gazdasági közélet arénájának gladiatorhadai, mely hadak, ép úgy, mint az antikvilág cirkuszi játékaival: a jelenkori gazdasági élet küzdelmeiben is csak kérlelhetlen törvények uralmának a szenvedőleges tényezői.

A gyengék és ügyetlenek gladiatorhadainak a naturalistikus gazdasági elmélet tanai szerint nincsen más hivatásuk, — mint az: hogy az erők és ügyesek táborához csatlakozzanak, midőn ezen tábor a „gazdasági szabadság“ után kiabál.

Ihering hatályosan emelte ki azonban „Der Zweck im Recht“ című korszakalkotó művében, „hogy azon nincs mit csodálkozni, midőn a farkasok „szabadság“ után üvöltnek, — ha azonban a bárányok is csatlakoznak ezen üvöltéshez, akkor ezzel azt igazolják be, hogy csak birkák.“

A társadalom tagjai az Ihering által jelzett „birkák“ színvonalára süllyedtek le az európai kontinens államainak területén.

A naturalistikus gazdasági elmélet ugyanis azon dogmának hívő követőivé nevelte a kontinentalis társadalom tagjait, hogy a haladó fejlődés érdekeinek: a gazdasági szabadság elvének gyakorlati érvényesítése, a szabad verseny rendszerének uralma és a legerősebb gazdasági érdekek győzelme felel meg.

A naturalistikus gazdasági elmélet alaptanának a kontinentalis társadalom legszélesebb rétegeiben való elterjedése, a haladó gazdasági életfejlődés teltételei tekintetében azon felfogáshoz vezetett: miszerint a legerősebb gazdasági érdekek győzelme képviseli egy konkrét társadalmi testen belül a haladó gazdasági életfejlődés eredményét.

A legerősebb gazdasági érdekek, az európai kontinens társadalmának keretein belül való győzelemre juttatására irányuló törekvés: két nagy küzdő hadi tábornak kialakulásához vezetett a gazdasági szakelmélet mezején.

A gazdasági elmélet művelői két nagy hadi táborra szakadtak. Az egyik tábor a leghatalmasabb egyéniségek gazdasági érdekeinek győzelmét, a másik tábor pedig a leghatalmasabb néptömegek gazdasági érdekeinek érvényre emelkedését igyekezett biztosítani.

Mind a két csoport tehát a leghatalmasabb gazdasági érdekek zászlaja alatt küzd. Csakis *az alany* különbözik, melynek hatalmi érdekeiért a küzdelem folyik.

Mind a két tábor a *physikai ember* kizárólagos gazdasági uralmát tüzi ki célként, tekintet nélkül a történelmi ember lényegére.

Mind a két tábor félreismeri az emberi személy lényegét. Mind a két tábor félreismeri az emberi személyiségnek történelmi életformáját, vagyis a társadalmat.

Mind a két tábor félreismeri az ember lényegét: az értelmi megismerési képességet és az akaraterőt.

Mind a két párt mellőzi azon tényt: hogy az ember történelmileg csakis a társadalmi test életformájában kerül nyilvánulásra, és hogy ezen társadalmi testet értelmi és erkölcsi erők hozzák mozgásba.

A gazdasági elmélet mind a két pártja tehát a naturalismus befolyása alatt állván: szükségképen volt képtelen az ember a társadalom és a gazdaság közötti viszonyt felismerni.

Hogy a gazdasági elmélet művelőinek kísérletei a naturalismus alapján hová vezettek: azt a következőkben fogunk igyekezni felderíteni.

2. §. A szociáldemokratia kísérlete a naturalismus alapján határozni meg az egyén, társadalom és a gazdaság közötti viszonyt.

A gazdasági elmélet azon művelői, kik a naturalistikus világnézet alapján törekedtek a physikai egyének tömegei részére gazdasági érdekeik győzelmét biztosítani, vagyis a physikai embertömeg gazdasági uralmát érvényre emelni: a szociáldemokraták neve alatt ismeretesek.

A gazdasági elmélet ezen művelőinek törekvése odairányult, a kontinentális társadalom azon elemei részére, kiknek a „szabad verseny“ rendszere mellett nem sikerült egyéni fejlődésük gazdasági feltételeit megszerezni: a gazdasági életfejlődés feltételeit biztosítani, vagyis az alsó néposztályok gazdasági érdekeinek győzelmét megvalósítani.

A gazdasági elmélet ezen művelői az „egyenlő emberi jogok“ dogmáját, a kontinentális társadalom gazdasági életfejlődésének alapjául elégtelennek találták.

Az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésének gyakorlati biztosítására, a gazdasági elmélet ezen iskolája: az egyenlő emberi jogok mellé, az egyenlő gazdasági jogok dogmáját állítja fel. Az egyéni fejlődés gazdasági feltételeiként nélkülözhetlen termelési tényezők felett való rendelkezési jognak *egyenlőségét* követli ezen iskola, az alsó néposztályok gazdasági érdekeinek megoltalmazhatása végett.

Egyenlő mértékben kívánja a gazdasági elmélet mű-

velőinek ezen iskolája az egyéni fejlődés nélkülözhetlen gazdasági feltételeit minden egyes ember számára biztosítani.

A XVIII. század sensualistikus jog- és állambölcselete által hirdetett, s a francia forradalom által gyakorlatilag érvényre emelt „egyenlő emberi jogok“ dogmatikus alapítételének logikai folyományát az képezi: hogy minden egyes emberi személyt egyenlő helyzet illet meg a társadalmi szerkezeten belül.

Az egyenlő emberi jogok alapelvéből azon gyakorlati következmény folyik: hogy a társadalmi szerkezet *egyenlő* módon tartozik minden egyes emberi személynek fejlődését minden akadály ellen megóvni.

Az egyenlő emberi jogokkal bíró „állampolgárt“ társadalmilag egyenlő helyzet illet meg.

A gazdasági elmélet művelőinek azon iskolája, melynek törekvése az alsó néposztályok gazdasági fejlődésének megőltalmazására irányult: az *egyenlő* társadalmi helyzet abstrakcióját, az *egyenlő* gazdasági helyzet elméleti követelményévé fejtette logikailag tovább.

Az egyenlő emberi jogokkal bíró „állampolgárnak“ dogmatikus fogalmát, a szocialdemokratikus gazdasági elmélet, az *egyenlő* gazdasági jogokkal bíró „munkás“ dogmatikus fogalmává alakította át.

A gazdasági elmélet szocialdemokratikus iskolája azt követeli, hogy az állami jogrend ne csak az egyenlő emberi jogok legáltalánosabb elemi követelményét biztosítsa gyakorlatilag minden egyes emberi személy számára.

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet azt követeli az államtól, hogy a gazdasági jogrend minden „munkás“ számára, a szabad verseny rendszerén belül, a termelési tényezők *egyenlő* mennyisége felett való rendelkezést is biztosítsa

Az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésének biztosítékait tehát abban keresi a szocialdemokratikus gazdasági elmélet, hogy a szabad verseny gazdasági rendszerén belül minden egyes ember egyenlő gazdasági fegyverekkel legyen képes küzdeni, — hogy a s z a b a d verseny gazdasági rendszere e g y e n l ő verseny gazdasági rendszerévé alakuljon át.

Az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésének feltételeit csakis akként tartja tehát a szocialdemokratikus gazdasági elmélet biztosíthatónak: ha az emberi társadalom tagjainak óriási többségét képező alsó néposztályoknak gazdasági érdekei jutnak az államhatalmi szervezet segélyével kizárólagos uralomra.

A naturalistikus gazdasági elmélet művelőinek azon tábora tehát, a mely tábor az alsó néposztályok gazdasági életfejlődését biztosító feltételek kimutatására törekedett, nem volt képes elméletileg más eredményhez jutni: mint hogy az alsó néposztályok saját gazdasági érdekeiket juttassák az államhatalom szervezeti eszközeinek megszerzése után — kizárólagos uralomra.

Ezen cél elérése végett az alsó néposztályok tagjait egy gazdasági osztályérdekharcz megvívására kell szervezni. Az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésük feltételeinek biztosítását csakis egy osztályérdekharc győzelmes megvívásától várhatják.

A gazdasági elmélet művelőinek szocialdemokratikus iskolája az európai kontinens államainak alsó néposztályait csakis egy machanikus jellegű osztályérdekharcnak megvívására tudta szervezni.

A szocialdemokratikus iskola nem volt képes annak belátásához felemelkedni: hogy az alsó néposztályok társa-

dalmi és gazdasági szervezkedését, micsoda cél megvalósíthatása végett szükséges megteremteni.

Nem értették meg a szocialdemokratikus iskola elméletének művelői, hogy az alsó néposztályokat azért szükséges a társadalmi autonómia és társadalmi önkormányzatnak feladataira szervezni: hogy az alsó néposztály ezen szervezet útján saját gazdasági életfejlődésüknek feltételeit biztosíthassák.

Nem érti meg azt a szocialdemokratikus iskola, hogy a gazdasági életfejlődés háborítlan folyamatának biztosítása céljából az egész emberi társadalmat öntudatos tervszerűséggel kell szervezni. Nem értik azt meg a szocialdemokraták, hogy a társadalomnak gazdasági autonómiája és gazdasági önkormányzata képezi azon szervezeti tényezőt, melynek segítségével az egész társadalomnak zavartalan gazdasági életfejlődését lehet gyakorlatilag biztosítani.

Nem értette meg a szocialdemokratikus iskola, hogy az alsó néposztályok társadalmi és gazdasági szervezkedése nem az egyének és *a tőke gazdasági befolyása elleni* harcra szükséges, — hanem azon cél gyakorlati megvalósítására: hogy az alsó néposztályok társadalmi és gazdasági életfejlődése az egyéneknek és *a tőkének gazdasági befolyása mellett* is meglegyen szervezetileg védve!

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelői nem értették meg azt, hogy az alsó néposztályoknak egészséges gazdasági életfejlődését nem a termelési tényezők felett rendelkező egyéniségnek befolyása rontja meg:— hanem a termelési tényezőket mozgásba hozó egyéniségnek *önzése*, a termelési tényezőknek gyakorlati alkalmazásánál erkölcsi kötelmet nem ismerő egyéniség. Nem ismerte fel a szocialdemokratikus gazdasági elmélet azt, hogy nem az egyéniség

gazdasági befolyását, hanem a *naturalistikus világnézetet követő egyéniség gazdasági vezérszerepét* kell az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésére károsnak tekintenünk.

Azt sem volt képes a szocialdemokratikus gazdasági elmélet megérteni, hogy az alsó néposztályok egészséges gazdasági életfejlődését nem a tőkének gazdasági befolyása gátolja meg: — hanem a tőke birtokosainak önzése, a tőkének, mint termelési tényezőnek gyakorlati alkalmazásánál erkölcsi kötelmeket nem ismerő gazdasági rendszer, vagyis a naturalistikus gazdasági elmélet tanai szerint érvényesülő tőke.

Az emberi egyéniségnek, valamint az emberi egyéniség realis életformájának a gazdasági élethez való viszonyát azért nem voltak képesek a szocialdemokraták megérteni, — miután azok naturalistikus világ- és életnézetüknél fogva nem bírtak tiszta fogalommal az emberi személyiség és az emberi társadalom lényegéről.

A szocialdemokraták még azt sem fogták fel, hogy az európai kontinens alsó néposztályainak gazdasági bajai: az alsó néposztályok társadalmi szervezetlenségéből erednek, — tehát ezen gazdasági bajok orvoslása az alsó néposztályok társadalmi szervezkedését, nem pedig a társadalmi osztályharcot — követeli meg.

A szocialdemokraták annak belátásához nem voltak képesek felemelkedni, hogy az európai kontinens alsó néposztályainak azon kísérletei, a modern társadalom hatalmaival egy külön munkásosztályt állítani szembe: semmi mást nem igazolnak, mint annak nélkülözhetetlenségét, hogy az alsó néposztályok egészséges gazdasági életfejlődésének biztosítása végett társadalmilag kell az alsó néposztályokat szervezni.

A szocialdemokraták nem értették meg azt, hogy a modern demokracia által felbontott alsó néposztályokat a konkrét társadalmi testnek organikus tagozatává kell felemelni, hogy az atomizált néptömeget szocializálni szükséges.

A szocialdemokraták nem értették azt meg, hogy az alsó néposztályok szocializálását nem a munkások osztályharca útján, — hanem egy társadalmi hivatásérzetnek felköltése, vagyis az alsó néposztályok rétegeiben érvényesített intellektualis és erkölcsi tényezők útján lehet csak kezdeményezni.

A szocialdemokraták nem értették azt meg, hogy az alsó néposztályok szocializálása nem egy mechanikus folyamat, hanem egy mélyjáratu intellektualis és erkölcsi jellegű gyakorlati problema, — melynek megoldását nem demagogikus szóáradattal, hanem a társadalom vezérelemei által teljesítendő céltudatos szellemi munkával lehetséges csak végrehajtani.

3. §. A tőke fogalma a naturalistikus világnézet befolyása alatt.

A tőke befolyása olyan hatást gyakorolt a XIX-ik század folyamán az európai kontinens alsó néposztályainak gazdasági életfejlődésére: miszerint az alsó néprétegek a tőke elleni osztályharcba lettek belekergetve.

Hogyan magyarázandó meg a tőkének az alsó néposztályokra gyakorolt ezen hatása? Miért gyakorolt a tőke befolyása az európai kontinens alsó néposztályaira ilyen hatást?

Vajjon a tőke fogalmi lényénél fogva olyan termelési tényezője-e a gazdasági életnek, — a mely az alsó néposztályokat egy gazdasági osztályharcnak küzdelmeire reáakényszeríti?

Hogy ezen kérdésekre választ adhassunk, kénytelenek vagyunk a tőkének fogalmát, a mint az a XIX-ik század folyamán a naturalismus befolyása alatt kialakult — elemzésnek alávetni.

Micsoda fogalmi tartalommal látta vajjon el a tőkét a Smith Ádám által megalapított naturalistikus gazdasági elmélet?

A naturalistikus gazdasági elmélet oly termelési tényezőt alkotott a tőkéből: mely tényező az alsó néposztályok egészséges gazdasági életfejlődését veszélyezteti.

A naturalistikus gazdasági elmélet olyan termelési tényezőt csinált a tőkéből: a mely tényező úgy az intellektualis és erkölcsi erőknek, mint a társadalmi szervezetnek befolyásától független.

A tőke a naturalistikus gazdasági elmélet tanai szerint olyan önálló termelési tényező, melynek a gazdasági életre gyakorolt befolyása olyan élettörvények értelmében megy bégbe: mely élettörvényeket sem az emberi egyéniségben rejlő intellektualis és erkölcsi erők, sem a társadalmi szerkezet hatalma nem képesek megváltoztatni.

Mi tehát fogalmilag a tőke?

A tőke fogalmát Smith Ádám állapította meg a naturalismus gazdasági elmélete számára.

A népjólét lényegéről szóló vizsgálódások második könyvének bevezetésében Smith Ádám olyan elméleti kiindulási pontot nyújt: melynek segítségével a tőke fogalmát teljesen tisztába lehetne hozni.

Smith Ádám ugyanis azt mondja ottan: „A társadalomnak műveletlen állapotában nem szükséges előre készleteket gyűjteni, hogy a társadalom üzletei folytathatók legyenek.“

Ebből folyólag tehát az nyujtaná a tőke fogalmát: „egy előre összegyűjtött jószágkészlet a polgárosult társadalom gazdasági életének üzemben tartására.“

De Smith Ádám nem adja a tőkének hasonló fogalmát, hanem e helyett azon tévkörben mozgó következtetést állítja fel: hogy a munkafelosztás teremti meg a tőkét, s viszont a tőke képezi a munka feloszthatásának előfeltételét.

Igy tehát a tőke termelési képességének forrása Smith Ádám szerint ugyanaz volna, mint a munkáé, vagyis a munkafelosztás.

Azonban mi fentebb (1. §.) a munka termelési képességének tárgyalásánál kimutattuk már: hogy a munkafelosztás csakis a munkaszervezetek egyik tagozatának tekinthető s az a munkaegyesítésben leli meg logikai kiegészítését.

A munkaszervezetet oly tényezőként ismertük fel, mely egy *konkret társadalmi szerkezetet* követet meg a l a p k é n t: mivel a realis valóságban absztrakt egymástól független és elszigetelt egyének nem léteznek. Mi tisztába hoztuk azt, hogy az egyén és társadalom közötti viszony szabályozást igényel, hogy ezen viszony szabályozásához az intellektualis és ethikai tényezők befolyására van szükség. A munkaszervezet elemzésénél megállapítottuk, hogy a munka szervezését nem lehet fogalmilag a munka *céljának* intellektualis és erkölcsi mérlegelésétől elválasztani; — hogy *emberi értelem, erkölcsi akaraterő, és gazdasági cél* azon tényezők, melyek a munkaszervezet fogalmi tartalmát megalkotják, vagyis a munka termelési képességének tulajdonképeni forrását nyújtják.

Térjünk most vissza a Smith Ádám által felállított elméleti kiindulási ponthoz, mely szerint: „egy műveletlen társadalomnak nem szükséges előre jószágkészletet összegyűjtenie azon célból, hogy a társadalom üzletei folytathatók legyenek“.

Egy társadalomnak műveletlen állapotát nem lehet másként megjelölni, mint azon helyzetet: melyben a társadalom saját életcéljának tudatával nem bír. s ennek folytán azon szervezetet is nélkülözi, mely ezen életcél megvalósításához szükséges.

Egy olyan társadalom, melynek sem sajátos életcélja, sem sajátos szervezete nincsen: csak egy műveletlen embercsordának tekinthető,

Egy társadalom, amely birtokában van egy saját életcélja tudatának, mint az ezen életcél megvalósításához szükséges szervezetnek: az előzetesen összegyűjtött jószágkészlettel is el lesz látva, mely készletre a munkaszervezetnek mint anyagra szüksége van.

Minden reális társadalmi szerkezet kénytelen munkaszervezetét olyan jószágkészlettel felszerelni, mely készlet sajátos életcéljainak megvalósításához nélkülözhetlen.

Tehát a tőke fogalmi körét nem lehet egy polgárosult társadalomnak fogalmi tartalmától elválasztani: vagyis a tőke fogalma nem választható el egy intellektuális és erkölcsi erők által vezetett társadalmi szerkezetnek és munkaszervezetnek fogalmától.

Valamint gazdasági munka *nem* létezik egy társadalmi szerkezet és munkaszervezet nélkül, — valamint egy intellektuális és erkölcsi erők által vezetett társadalmi szerkezet és munkaszervezet képezik a munkatermelési képességének alapját: — szintugy *nem* létezik egy gazdasági tőke sem egy társadalmi szerkezet és tőkeszerkezet nélkül, — ép *ugy nem* bírhat a tőke sem termelési képességgel egy intellektuális és erkölcsi erők által vezetett társadalmi szerkezet és tőkeszerkezet nélkül.

Valamint *nem* léteznek a valóságban absztrakt egymástól független és elszigetelt munkások: *ugy nem* léteznek a valóságban absztrakt egymástól független és elszigetelt tőkék sem.

Valamint egyéniség és társadalom egymásra vannak a konkrét valóságban utalva: *ugy* vannak tőke és gazdasági tőkeszerkezet is egymásra utalva.

Amint pedig a *tőkeszerkezet* fogalmához jutottunk, a logika kényszerít bennünket azon további következtetés

megtételére: hogy a tőkeszervezet forrásaként az emberi egyéniség tartalmát képező intellektuális és erkölcsi erőt kell felismernünk.

A tőke szervezése ugyanis fogalmilag nem választható el azon folyamattól: *a tőke célját*, azaz rendeltetését és ezen cél, illetőleg rendeltetés megvalósításának nélkülözhetlen feltételeit intellektuális és erkölcsi mérlegelésnek alávetni.

*Emberi értelem, erkölcsi akarat*erő és gazdasági cél, azaz *gazdasági rendeltetés*: azon tényezők, melyeket nem lehet a tőkeszervezet fogalmától elválasztani.

A jószágkészlet csakis az által válik gazdasági tőkévé: hogy az emberi értelem ezen készletnek gazdasági célját és gazdasági rendeltetését megállapítja, hogy az emberi személy etikai individualitása egy olyan *akaratelhatározást* létesít, mely azon jószágkészlet gazdasági céljának gazdasági rendeltetésének *megvalósítására* irányul.

A jószágkészletből olyan arányban lesz haladó fejlődésben gazdasági tőke: amilyen arányban jut kifejlődéshez azon intellektuális képesség a jószágkészletnek gazdasági rendeltetését felismerni, amily arányban jut kifejlődéshez azon erkölcsi képesség, a jószágkészlet gazdasági rendeltetésének megvalósításához akaratelhatározást létesíteni.

Miután azonban azon *képességnek* haladó kifejlődése, a jószágkészlet gazdasági rendeltetését felismerni, s ezen gazdasági rendeltetés megvalósítására irányuló akaratelhatározást létesíteni, csakis az által válik gyakorlatilag lehetségessé, ha az emberi értelem és az ember erkölcsi akaratereje minél fokozottabb mérvben kerülnek érvényesüléshez: — annál fogva csakis intellektuális és erkölcsi tehetségeknek haladó fej-

lődésétől várhatjuk a jószágkészletnek gazdasági tőkévé való haladó átalakítását.

Csakis a gazdasági szakismeret gyarapítása és azon ethikai kulturának kifejlődése, mely az akaratot szabályozza: képes csak a jószágkészletet haladólag gyarapítani s mint gazdasági tőkét a polgárosult társadalom szolgálatába állítani.

A polgárosult társadalom pedig, melynek fogalmát egy életcéljának tudatával bíró s ezen célnak megvalósítására alkalmas szervezetbe helyeztük: — csakis akkor lesz képes a jószágkészletet gyarapítani, s azon jószágkészletet egy tőkeszervezetté haladó irányban átalakítani, — ha a társadalom az — ezen célnak megvalósításához szükséges társadalmi szerkezetet is tökéletesíti.

Ezeknél fogva tehát a tőkeszervezet alapjaiként szolgáló tényezőkként: egyrészt a gazdasági szakismeretek gyarapítását és az erkölesi kultúra fejlesztését, másrészt pedig a társadalmi szerkezet tökéletesítését kell tekintenünk.

Egy társadalomnak tőkeszervezete csakis egy olyan társadalmi szerkezet tényezője utján érvényesítheti befolyását a gazdasági életre, mely szerkezet ahhoz nyújt biztosítékokat: miszerint a tőke a társadalom életcéljainak megvalósítását támogatja és előmozdítja.

A tőkének tehát olyan szervezettel kell a társadalmon belül birnia: hogy ezen szervezet utján a tőke befolyása a társadalom gazdasági életére üdvösen, a társadalom gazdasági életének haladó fejlődésére előmozdítólag hasson.

Egy társadalomnak gazdasági életén belül akként szervezeten kell a jószágkészletet használatba venni: hogy ez által a társadalomnak életcéljai reális megvalósításához vezetessenek.

A jószágkészletnek gazdasági rendeltetését a társadalom részére, a társadalmi és gazdasági autonomia és önkormányzat organikus életformái útján kell biztosítani.

A társadalomnak jószágkészlete csakis az által válik *tökéré*, hogy a jószágkészlet a társadalmi és gazdasági önkormányzat és autonomia organikus életformái segítségével: *társadalmi alanynyá* lesz felemelve, és csakis ezen minőségében gyakorol befolyást a gazdasági életre.

Csakis ezek után állapíthatjuk meg a *tőke* fogalmát.

A *tőke* a gazdálkodó társadalomnak, a társadalmi és gazdasági önkormányzat és autonomia életformái útján *társadalmi alanynyá* felemelt jószágkészlete.

Jószágkészlet és gazdálkodó társadalom, tőke és gazdaság tehát nem két önálló egymástól elszigetelt tényező, melyek egy polgárosult társadalmon belül egymástól függetlenül jutnának érvényesüléshez: — hanem ez két olyan tényező, mely egymásra van utalva, melynek egymáshozí viszonya *állandó* szabályozást igényel.

Tőke és gazdasági élet közötti viszony parancsolólag követel organikus szabályozást.

Ezen organikus szabályozásnak alapjául kell a tőke azon fogalmának szolgálnia, melyet fentebb hoztunk tisztába.

Egy gazdálkodó társadalom jószágkészlete egy polgárosult társadalom gazdasági életére csakis mint tervszerüleg szervezett társadalmi alany gyakorolhat befolyást.

Csakis egy olyan jószágkészlet, mely ezen tulajdonságokkal bír: érdemli meg azt, hogy egy polgárosult társadalmon belül *tökének* neveztessek.

Hogy Smith Ádám a tőkének és gazdasági életnek egy polgárosult társadalmon belül fennálló ezen viszonyát nem

ismerte fel, — ámbár a tőkéről szóló vizsgálódásnak bevezetésében teljesen helyes kiindulási pontot foglalt el, midőn azt mondotta ki, miszerint „a társadalom műveletlen állapotában nem szükséges előre készletet gyűjteni, hogy a társadalom ügyei üzemben tartassanak“: — annak kell tulajdonitanunk, hogy Smith Ádám a sensualistikus bölceleteknek befolyása alatt állott, s ennél fogva egy naturalistikus individualizmusnak hódolt.

Smith Ádám tőkeelmélete azon jószágkészletet, mely a társadalom gazdasági életének folytatásához szükséges: a naturalisztikus individualizmus alapelvénél fogva csakis az egyéniség korlátlan önzésének szolgáltathatta ki.

A XVIII-ik század társadalmá nem ismerte többé a sensualizmus befolyása alatt a társadalmi és gazdasági autonomia azon organikus intézményeit: mely intézmények vezetése alá lett volna a jószágkészlet, a társadalom élet-céljainak előmozdítása végett helyezhető.

Épen mivel a tőke a társadalom gazdasági életére gyakorolt befolyását nem egy társadalmi és gazdasági autonomia életformái útján érvényesítette: volt a tőkének a kontinentális társadalom alsó néposztályának gazdasági életfejlődésére gyakorolt befolyása olyan romboló hatással, hogy az alsó néposztályok veszélyeztetett gazdasági létük megvédése céljából a gazdasági osztályharc fegyveréhez nyultak.

Tehát nem a tőke fogalmi lényege, hanem a tőkének az élő társadalmi szervezettől való elszigetelése okozta azt: hogy az alsó néposztályok a tőke ellen egy gazdasági osztályharc megindítására lettek kényszerítve.

4. §. A szocialdemokratikus elmélet kísérlete : a naturalistikus világnézet alapján határozni meg a tőke és munka közötti viszonyt.

A tőke befolyásának azon szétbontó hatása az európai kontinens alsó néposztályainak gazdasági helyzetére, mely a kontinentális államok gazdasági életében a XIX-ik század folyamán nyilvánulásra jutott: a gazdasági elmélet azon művelőit, kiket a szocialdemokraták nevezetbe foglalva ismerünk arra indította, hogy a tőke és munka közötti viszonyt tegyék vizsgálat tárgyává, hogy meghatározzák a tőkének: szerepét a gazdasági életfejlődés körében.

Miután azonban a szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelői nem értették meg a naturalisztikus bölselet befolyása következtében az egyén és a társadalom, valamint a társadalom és a gazdasági élet közötti viszonyt: nem is lehettek arra képesítve, hogy felismerjék azon okokat, melyek a tőke végzetes befolyását az alsó néposztályok gazdasági életfejlődésére előidézték.

Ezen téren is a materialistikus világnézet volt az, mely a szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelőit képtelenné tette azon tünemény valódi alapját és okát kideríteni: hogy miért gyakorolt a tőke az európai kontinens alsó néposztályainak gazdasági életfejlődésére oly bomlasztó befolyást.

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelői az egyéniségnek és a tőkének a gazdasági életre gyakorolt be-

folyásában látták meg az alsó néposztályok gazdasági nyomorának okát.

De a szocialdemokraták sem az emberi személyiség fogalmi lényét sem pedig a tőke fogalmának lényegét nem kapcsolták össze az intellektuális megismerési képesség és az erkölcsi akaratereinek tényezőivel.

A szocialdemokraták az egyéniségben csakis a physikai személyt, a tőkében pedig csakis az anyagi jószágkészletet látták.

A materialistikus világ- és életnézetnek befolyása alatt a szocialdemokraták az emberi egyéniségnek és a konkrét tőkének a társadalom gazdasági életére gyakorolt befolyásában: csakis kizárólag a n y a g i jellegű erőket láttak, ezen befolyástól minden intellektuális és erkölcsi jelleget megtagadtak.

Csakis így lehet azon jelenséget megmagyarázni, hogy miért nem voltak képesek a szocialdemokraták annak megértésére: hogy az európai kontinens alsó néposztályainak *társadalmi nyomorát* nem az egyéniség befolyása, hanem az anyagelvűség szelleme által megteremtett egyéni egoizmus okozta.

Azt pedig még kevésbé láthatták be a szocialdemokracia irodalmi képviselői, hogy ezen egoizmusnak megtörésére: egyrészt az egyéniségeket betöltő materialistikus világnézetnek átalakítását kell eszközölni, — másrészt pedig az egyén által a társadalmi test gazdasági életére gyakorolt befolyásnak érvényesítését intézményes szervezetekhez kell hozzákötni, vagyis a társadalmi autonomia és önkormányzat szervezeteit kell megalkotni.

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet irodalmi képviselőit a naturalistikus bölcséleti elméletek befolyása tette

annak megértésére képtelenné: hogy az európai kontinens alsó néposztályának *gazdasági nyomorát* az anyagelvűség szellemében konstruált gazdasági „törvények” szerint érvényesülő tőke termelési tényezője okozta.

Azt a szocialdemokracia irodalmi képviselői természet-szerűleg nem ismerhették fel, hogy a tőkének, mint termelési tényezőnek gyakorlati érvényesülésénél megnyilatkozó gazdasági törvények végzetes befolyásának megtörésére: egyrészt a Smith Ádám által megalkotott gazdasági elméletnek alapjául szolgáló szensualistikus világnézetet szükséges átalakítani, másrészt pedig arra van szükség, hogy a tőke mint termelési tényező a gazdasági életre csakis bizonyos intézményes szervezetek útján gyakoroljon befolyást, vagyis a tőke csak a gazdasági autonomia és gazdasági önkormányzat szervezetei útján érvényesíthessen befolyást a gazdasági életre.*)

Hogy az egyéniség milyen korlátok között jogosult a gazdasági életre befolyást gyakorolni, hogy az egyéniségnek a társadalom gazdasági életén belül érvényesítendő befolyását milyen szervezeti életformákhoz szükséges hozzákötni, ha az egoizmus féktelen visszaéléseit megelőzni akarjuk: ezen kérdésnek elméleti megoldására a XIX-ik század derekán uralomra emelkedett materializmus tette képtelenné az értelmiségeket.

Az egyén és a gazdasági élet közötti viszonynak megállapítására vállalkozott a szocialdemokracia gazdasági elmélete. Azonban a materialistikus bölcséleti álláspontnak alapul vétele meggátolta a szocialdemokraciát annak megértésében: hogy az egyéniségnek befolyását a gazdasági életben belül a társadalmi autonomia és társadalmi önkormányzat szervezeti tényezőihez kell hozzákapcsolni.

*) Ezen igazságot a szocialdemokrácia legnagyobb írója, Lassalle F. felismerte akkor, mikor a termelési szövetkezetek megteremtését javasolta.

Hogy a tőke mint termelési tényező milyen korlátok között jogosult a gazdasági életre befolyást gyakorolni, hogy a tőkének mint termelési tényezőnek a gazdasági életen belül érvényesítendő befolyását milyen szervezeti életformákhoz szükséges hozzákötni, ha a „gazdasági törvények“ környéklen molóchjának kényuralma ellen az emberi egyéniséget és az emberi társadalmat megoltalmazni akarják: ezen kérdésnek elméleti megoldására a XIX-ik század derekán uralomra emelkedett materialismus tette képtelenné az értelmiségeket.

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet a tőke és a gazdasági munka közötti viszonynak megállapítására vállalkozott. Azonban a materialistikus bölcséleti álláspontnak alapul vétele volt az, mely a szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelőit annak megértésében meggátolta: hogy a tőkének mint termelési tényezőnek befolyását a gazdasági életen belül a gazdasági autonomia és gazdasági önkormányzat szervezeti tényezőihez kell hozzákapcsolni, ha a gazdasági munkát a tőkének kényuralma ellen megoltalmazni akarjuk.

Ezen levezetésekéből talán eléggé ki fog az világlni, hogy a gazdasági munka és a gazdasági tőke organikus kapcsolatban képeznek együttesen közös termelési tényezőket.

A fentiekből világosan fog kitűnni, hogy a gazdasági termelésnek fogalmi tartalma: a gazdasági munka és gazdasági tőke befolyásának organikus kapcsolatát követeli meg.

De egyuttal annak felismeréséhez is eljutunk, hogy sem a gazdasági munka, sem a gazdasági tőke: nem hathatnak a termelésre *elválasztva és függetlenül* az emberi személytől ennek történelmileg kialakult életformájától a társadalomtól.

Nem létezik sem gazdasági munka, sem pedig gazdasági tőke a konkrét emberi személyiség reális alapja nélkül.

a személyiség történelmi életformájának vagyis a konkrét emberi társadalomnak alaptényezője nélkül.

Ennek fonalán azon igazság felismeréséhez jutunk, hogy a munka és a tőke mint a gazdasági termelés tényezői: csakis az emberi társadalom organikus életformáján belül jutnak gyakorlati érvényre.

Ennek felismerése azonban annak belátásához vezet, hogy az emberi társadalom organikus életforrásának vezérelemei azon feladat megértséhez tartoznak felemelkedni: miszerint a társadalom gazdasági termelését, mindazon feladatok, melyeket a gazdasági munka és tőke a társadalmi termelés körében megoldani hivatottak, egy tervszerű szervezésnek kell alávetni.

Egy konkrét nemzettest gazdasági termelésének szervezését: csakis az illető nemzeti társadalom konkrét tagozatainak felhasználása mellett lehetséges eszközölni.

A nemzeti társadalom természetes tagozatai szolgálhatnak csak a gazdasági termelés szervezésénél organikus eszközökként.

A társadalomnak ezen természetes tagozatait: a társadalmi autonomia és önkormányzat tényezői szolgáltatják.

A társadalmi autonomia és önkormányzat azonban csakis egy olyan társadalmi testen belül lelhető fel életképes tényezőként: amely társadalmi test megőrizte a közös nemzeti életfeladatoknak történelmileg kifejlődött intellektuális és erkölcsi tudatát.

Egy olyan társadalom, mely egy naturalistikus világnézetnek befolyása alatt egy közös életfeladvány ideális tényezőjében való hitet, a világ és emberiség, a társadalom és gazdaság dualistikus rendjében való hitet elvesztette: egy olyan társadalom nem lesz arra képes, hogy a gazdasági ter-

melést a társadalmi autonomia és önkormányzat segélyével szervezze, hogy a tőkét és a munkát organikus együttműködésre összekapcsolja.

Csakis egy naturalistikus világnézet bölcséleti alapjának tulajdoníthatjuk azt, hogy a szocialdemokracia írói sem a gazdasági termelés fogalmi tartalmát, sem a tőke és munka közötti viszonyoknak lényegét meg nem értették.

Nem csodálhatjuk tehát, hogy a szocialdemokratikus gazdasági elmélet művelői nem voltak arra képesek: hogy a gazdasági termelés rendjének mikéntjét, valamint a tőke és munka közötti viszonyoknak szabályozását megoldják.

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet legkiválóbb művelői sem voltak arra képesek, hogy az emberi munkát mint egy gazdasági termelési tényezőt a materialistikus világnézetnek bölcséleti alapja mellett megvédjék a kapitalizmus érzéketlen molochjának zsarnoksága ellenében. — nem voltak arra képesek, — hogy az európai kontinens alsó néposztályai részére megjelöljék egy békés társadalmi és gazdasági életfejlődésnek feltételeit . . .

A szocialdemokratikus gazdasági elmélet a munka termelési tényezője és a tőke termelési tényezője közötti viszonyt: csakis egy kiegyenlíthetetlen ellentétként volt képes fel fogni.

Ennélfogva a szocialdemokratikus gazdasági elmélet az európai kontinens alsó néposztályai gazdasági életfejlődésének nélkülözhetetlen alapjaként: csakis a tőke és munka közötti állandó gazdasági osztályharcnak danai ajándékát volt képes megjelölni.

A tőke és munka közötti harcnak céljaként a szocialdemokratikus gazdasági elmélet: a tőke termelési tényezőjének, az államhatalom által kezelendő közös jószágkészletté leendő átalakítását tüzi ki.

Tehát az egyes tőkések gazdasági autokrátiájának orvoslására: az állami hivatali szervezet gazdasági autokrátiája lesz gazdasági eszményként a szocialdemokratikus gazdasági elmélet által megjelölve.

A tőkebirtokosok gazdasági kényuralma helyére, a munkások gazdasági kényuralma lesz helyezve. Így tehát lényegileg azonos marad a tőke és munka közötti viszony: vagyis a gyöngék leigázása az erősek által.

A szocialdemokratikus gazdasági elméletnél csakis abban található fel a különbség: hogy a munkások az államhatalmi szervezet segítségével az *erősek pártjává* emeltessenek fel, vagyis, hogy a munkások foglalják el a tőkebirtokosok által eddig elfoglalt helyet.

Az egyéni egoismus megmarad a tőke és munka közötti viszony alapjaként.

Csakis a szerepek lesznek a szocialdemokratikus gazdasági elmélet által másképp felosztva.

Nem a tőkebirtokosok egyéni egoismusa legyen a társadalom gazdasági életének uralkodó hatalma: hanem *a munkások kollektív egyéni egoismusa* uralkodjék jövőre a társadalom gazdasági életében.

5. §. A természet termelési tényezője és a materialistikus világnézet befolyása.

A társadalom gazdasági életében a munka és tőke nem tekinthetők az egyedüli termelési tényezőkként.

Nem mulaszthatjuk el a természeti világ anyagát és erőit szinte organikus termelési tényezőkként venni figyelembe.

A gazdasági élet azon körét, melyen belül az erő és anyag befolyása felülmulja a munkának és a tőkének befolyását: *az őstermelés* nevezetébe foglalva ismerjük.

Az őstermelés, az emberi személyiség, valamint az ember történelmi életformája a társadalom gazdasági életének olyan körét képviseli: ahol az ember és társadalom a legkedvezetlenebb befolyást érvényesítenek csak a gazdasági életre.

Az embernek és a társadalomnak a gazdasági termelés azon életformájára, melyet „*őstermelésnek*“ nevezünk: csakis azon gazdasági tevékenységre szorítkozik, melyet „*okkupatoriusnak*“ jelezünk.

Az okkupatorius gazdaság első életformája a földtalaj felület termékeinek eltulajdonítására, vagyis a növényvilág termékeinek, a gyümölcsnek, élelmiszerekként a táplálkozás, valamint az időjárás viszonyaitól szemben leendő védekezésül a ruházatkészítés életcéljának kielégítésére való felhasználásában jelentkezik.

A nyelv szelleme világítja itt meg a dolog lényegét. A

növényvilág gyümölcsei képezik az ember „élet-eszközeit“ élelmiszereit, vagyis tápszerét és ruházatát.

Az emberi gazdaszat ezen életformája csak korlátolt számú emberi személyek számára és csak kedvező éghajlati viszonyok között tartható fen.

Ez az antik mythologia arany korszaka, ez a biblia paradijsoma.

Mindenesetre logikailag ezt kell az okkupatorius gazdasági élet legkezdetlegesebb életformájának tekintenünk.

Mint az okkupatorius gazdaszat, vagyis a természeti létező világ felett az ember és az ember történelmi életformája, a társadalom által gyakorolt uralomnak második formájaként: a növényvilág gyümölcseinek hiánya esetében a természeti létező világ azon anyagának és erőinek meghódításában áll, mely a szárazföldön és a vizekben élő állatvilágban jelentkezik.

Az anyag és erő ezen nyilvánulásainak életeszközöként a táplálkozás és ruházkodás életcéljaira való felhasználása: a vadászat és halászatban jelentkezik.

A természeti világ az állatvilágban jelentkező anyagának és erőinek ezen meghódítása közben: teszi az első kísérletet az ember, a létező természeti világot saját életcéljainak szolgálatába állítani, a létező természeti világot a táplálkozás és ruházkodás életcéljainak kielégítésére szolgáló életeszközzé átalakítani.

Ezen kísérletek még teljesen *a harc formáját* mutatják. Az embernek nem szerszámra van szüksége a szárazföldi állatokra való vadászatnál, — hanem *fegyverekre*.

A vízi állatokra való vadászatnál már a szerszám kerül előtérbe. A vízi állatok már inkább szerszámok, mint fegyverek utján lesznek elejtve.

Az emberi személyiség történelmi életformája, vagyis a társadalom: a konkrét életharc követelményeinek felel meg, a vadászat és halászat gazdasági életformájához képest alakul ki, amelynek feladata a természeti létező világából az emberi életcélok számára az életeszközöket megszerezni.

A vadászat és halászat okkupatorius gazdaságának organikus életformája: egyidejűleg az emberi személyiség megfelelő történelmi életformáját is megteremti, vagyis a vadász- és halásznépek kezdetleges társadalmát.

A vadászat és halászat eszközei a fegyverek és szerszámok szükséglete: az okkupatorius gazdaság egy további formáját teremti meg, vagyis a bányászatot. A földtalaj azon termékeiről van itt szó, melyek a földtalaj felszíne alatt találhatók, t. i. a kőzetek és ércek.

Miután azonban a talaj felszíne alatt található kőzetek és ércek tiszta állapotban alig találhatók, annál kevésbé pedig használhatók: a kőfaragás és köcsiszolás, továbbá a kohászat és a kovács-ipar lesznek a bányászat okkupatorius gazdaságának nyulványai.

Amint az ember és az ember történelmi életformája vagyis a társadalom, a vadászat és halászat útján nem szerezhethet meg elégséges mennyiségű életeszközöket a táplálkozás és ruházat életelejainak szolgálatára: akkor az ember oly módon terjeszti ki uralmát a szárazföld állatvilága fölé, hogy az állatokat megszelidíti és tömegesen tenyészt s ehhez a földtalajt mint legelőt használja fel.

Az állatesordák fentartása ugyanis megfelelő mennyiségű legelőterületet igényel.

Az okkupatorius gazdaság ezen formája szinte az emberi személy bizonyos történelmi életformáját teremti meg: a nomadizáló pásztornépek társadalmi életformáját.

Az emberi személyiség és ezen személyiség történelmi életformája, az okkupatorius gazdaságnak ezen életformája mellett már kiterjedt befolyást nyernek a természeti világ anyagára és erőire, — ámbar még ezen fejlődési fokozaton is még tulnyomó hatalmat és erőt érvényesít a természeti világ anyaga és annak erői.

Az ember és a társadalom a pásztornépeknél már képesek, a táplálkozás és ruházat életcéljainak kielégítésére szolgáló életeszközöket nagy mennyiségben és javított minőségben termelni, — tehát az ember és a társadalom uralmát a természeti világ anyaga és erői felett jelentékenyen kiterjeszteni, a természeti világ anyagából és erőiből *termelési tényezőket* teremteni.

A tápszerek és a ruházat az emberi test és lakás feldíszítésére szolgáló diszletek (ékszerek), a fegyverek és szerszámok: a pásztornépeknél jelentékeny haladó kifejlődéshez jutnak. Ipar és művészet fejlődnek ki s a tökély magas fokát érik el.

Az emberi személyiség történelmi életformája vagyis a társadalom a pásztornépeknél a családban nyer alapot: mivel a táplálkozás és ruházódás életcéljai az állattenyésztés anyagának és erőinek az ipar és művészet útján való meghódítása által biztosítva lesznek.

A család ezen életeszközeinek biztosítása, annak nemzetségekké és törzsekké való fejlődését eredményezi. Vagyis az emberi személyiség történelmi életformája az állattenyésztés gazdasági életformája mellett a családi szervezetből a nemzetségek és törzsek szervezetévé bővül ki.

Az emberi személy történelmi életformájának ezen kialakulása a társadalmi munkaszervezet rendjét, valamint

a társadalmi hatalomszervezet rendjét, vagyis a jogot és az államot juttatja kifejlődéshez.

Az egyén és a társadalom közötti viszony, vagyis egy *társadalmi rend* jut a pásztornépeknél kifejlődéshez.

Az egyénnek a családhoz, nemzetséghez és törzshöz való viszonya szabályozásnak lesz a pásztornépeknél alávetve.

Az egyén társadalom és a gazdaság közötti viszony is kifejlődik a pásztornépeknél egy munkaszervezetnek megalakításában.

Végre az uralmi viszonyok rendje az egyén társadalom és gazdaság között is szabályozáshoz jut a pásztornépeknél: vagyis egy társadalmi jogrend és gazdasági jogrend alakul ki.

S mindezek betetőzéseként megjelenik az államszervezet is: mint a társadalom és gazdaság ezen rendjének biztosítója.

Az emberi személyiség s ezen személyiségnek történelmi életformája a családban, nemzetségben és törzsben szabályozzák intellektuális és erkölcsi erők segítségével azon életfolyamatot: melynek rendeltetését azon életeszközök megszerzése képezi, melyek az emberi személy léteéljainak kielégítésére szolgálnak, — mely életfolyamat a természeti világ anyagát és erőit hódítja uralma alá.

A társadalom és gazdaság életviszonyainak egy dualistikus rendje keletkezik, melynek rendeltetését az képezi, hogy a természeti világ anyagát és erőit az emberi lételemek szolgálatára mint pusztán életeszközöket egy intellektuális és erkölcsi uralomnak vesse alá.

Család-, nemzetség és törzs-fők uralják és vezetik, mint *papok és bírák* dualistikus alapon az életfejlődés

rendjét társadalomban, gazdaságban és államban a multnak és a jelennek pásztornépeinél.

Intellektuális és erkölcsi erők uralkodnak az életfejlődés felett még az okkupatorius gazdaság alacsony fokozatán is, úgy a vadász- és halásztörzseknél, mint a pásztornépeknél.

Intellektuális megismerési képességben és erkölcsi akaraterőiben való fölény útján gyakorolt *természeturalom*: képviseli a gazdasági élet alapelvét a természetismeretnek legalacsonyabb fokozatán is.

Dualismus az alapelve a gazdasági életnek, még a kulturális életfejlődés azon fokozatán is, hol az ember különleg a természeti erők rabszolgájának látszik lenni.

Ha a tömeg meg is hajlik a fetisek előtt: mégis a fetispapok *uralkodnak fölényes* intellektuális belátással és *vezetik* a társadalmi és gazdasági életet.

Csakis tudatos hypokrisis képes a dualistikus alapelv uralmát az emberiség gazdasági életben tagadni.

Lehetetlen a materialistikus monismus hiveinél oly intellektuális korlátoltságot feltételezni: miszerint ne látnák azt be, hogy egyén és társadalom, gazdaság és állam intellektuális és erkölcsi erők befolyása alatt állanak.

Azon szándékot megtudjuk ugyan érteni, a tömegeket a materialistikus monismus fetiseinek uralma alá hódítani: de azt nem hihetjük el, hogy a modern monismus fetispapjai szinte *hivő* imádói lennének a monismus fetiseinek.

Ezen hitet a materialistikus monismus irodalmi képviselői nem kelthetik életre a történelemelőtti idők kutatásával foglalkozó irodalom fegyvertárának buzgó kihasználása által sem.

Ugyanis csakis azon célból lesz az ember történelem-

előtti multjának elméleti hypothesis megszerkesztve és mint bizonyítási anyag a monistikus szociológia fogalmi abstrakcióinak támogatására elkészítve: hogy ne legyenek kénytelenek az emberi személyiség történelmi életformáját az emberiség történelmi társadalmában elismerni.

Egy őstörténelem lesz mesterséges uton összeállítva a monistikus szociológia és gazdaszat tantételeinek igazolására, de tulajdonképen azon célra, hogy az intellektuális megismerési képességet és erkölcsi akaraterőt a társadalmi és gazdaszati élet tényezőinek sorából kizárhassák.

És ezen eljárást „exakt vizsgálódás“-nak nevezik el, hogy a tömeget megtévezzék.

A modern tudománynak előleges föltevésektől való mentessége lesz hirdelve, de a valóságban az egész őstörténelemnek előleges feltételét a materialistikus monismus képezi.

Az emberiség szellemi életének egyik körében sem lett a tekintélyekkel és a dogmatikus tantételekkel oly foku visszaélés elkövetve, mint az „őstörténelem“ mezején a XIX-ik század második felében.

Soha sem lett a tömeg naiv hiszékenysége oly mértékben kizsákmányolva, mint ezt az „exakt vizsgálódás“ irodalmi képviselői az „őstörténelem“-ben elkövették.

Mathematikusok és mérnökök az állattan és növénytan szakmájának képviselői „teremtés történeteket“ gyártanak és szociológikus és gazdaszati rendszereket szerkesztenek.

Mindezen írók ignorálják a történelmi embert, ignorálják az ember történelmi életformáját — s az e célból megszerkesztett „ősember“-ben törekszenek az emberi személyiség lényének kutforrását feltalálni, törekszenek állj-

tólagos fejlődési korszakokat, u. m. kőkorszakot, bronzkort, a barlanglakók és a cölöpépítők korszakait megszerkeszteni.

De épen a korunkban a Tigris és az Euphrat völgyeiben végzett ásatások mutatják ki ezen hypothesisek tarthatlanságát.

A társadalmi és gazdasági fejlődés legmagasabb kulturális színvonalát igazolják azon ásatások az emberiség legrégebbi multját illetőleg.

Az intellektuális megismerési képesség és erkölcsi akaraterő uralma az emberi társadalom és gazdaság legtávolabbi fejlődési korszakait illetőleg lesz ezen ásatások által beigazolva.

Ezen ásatások azt bizonyítják, hogy azon állítólagos „történelem előtti időkben“, mikor Középeurópában a „kőkorszak“ és a „bronzkor“ uralkodott: a Tigris és Euphrát völgyében — az emberiségnek történelmileg és hagyomány által megjelölt ezen bölcsőjében — régi kulturnépek már rég túlhaladták volt a társadalmi és gazdasági életfejlődés legmagasabb kulturális fokozatát s csakis intellektuális és erkölcsi jellegű nagy katasztrófák következtében lették pusztulásukat; — tehát a nomadizáló vadász- és halásznépek csakis régi kultúrák romjai felett kezdtek meg társadalmi és gazdasági életfejlődésüket

A nomadizáló tatárhordák a Gobi sivatagban szinte oly területeken üznek vadászatot és állattenyésztést, melyek ölében Sven Hedin napjainkban nagy városok romjait fedezte fel.

Ugyanezt igazolják még az ujvilágnak, Amerikának őserdői is, — melyeket pedig Amerika felfedezése óta a vörös ember ősi vadászterületének tekintettek. A legújabb kutatások ugyanis kiderítették: hogy az amerikai őserdők óriási városok, templomok és paloták romjait rejtik mélyükben.

6. §. A mezőgazdaság befolyása a társadalom gazdasági életére és a monizmus.

Az emberi személyiség és a társadalom intellektuális és erkölcsi erőinek a természeti világ anyaga és erői felett mind kiterjedtebb mértékben érvényre kerülő uralma: a pásztorélet fokozatán mind inkább szorítja háttérbe az erő és anyag hatalmát s mindinkább készíti elő azon talajerők feletti stabilizált uralmat, mely talajerők mint termelési tényezők vannak hivatva az ember és a társadalom életcéljainak szolgálataiban működni. Ez által az okkupatorius gazdaság életformája a földművelés életformájába lesz átvéve.

A földtalaj felülete, mely eddig csak időszakonként lett mint legelőterület a nyájak és csordák számára igénybe véve, — megmunkálásnak lesz alávetve s mint termelési tényező lesz azon életesszörők termelésére használva, melyek a táplálkozás és ruházódás életcéljainak *állandósított* kiélegítésére hivatvák.

A talajerőnek, mint termelési tényezőnek *állandó* uralása az emberi személyiség egy további történelmi életformáját létesíti: vagyis a földtalajjal állandóan egybekapcsolt társadalmi testet, a *szállást*.

Egész család, nemzetség, törzs és állam állandóan lesznek a földterülettel összekapcsolva azon célból: a természeti világ azon anyagát és erőit, melyek a földtalajban rej-

lenek állandó módon használni mint életeszközöket az emberi életcélok szolgálatára.

Az emberi személyiség a földterülettel való ilyen állandó kapcsolat által olyan történelmi életformát vesz fel: melynek segítségével az emberi társadalom fejlődése nagy korszakokon keresztül lesz állandósítva.

Az egyéniség és társadalom közötti viszony nagy mértékben lesz az egyénnek és társadalomnak a földterülethez való viszonya által befolyásolva.

Az emberi személyiség és a társadalom intellektuális és erkölcsi erői állandósított befolyást nyernek a földtalaj azon anyagának és erőinek uralására, melyeknek az a rendeltetése, hogy az ember és a társadalom életcéljait szolgálják mint termelési tényezők. — Azonban az intellektuális és erkölcsi erők ezen állandósított befolyása a természeti világ anyagára és erőire: egyuttal határozólag hat az egész társadalom és a gazdaság organikus fejlődésére.

Az egyén és a társadalom közötti viszony is állandósul, vagyis állandó társadalmi életformákba lesz egybefoglalva.

Ezen társadalmi életformáknak a gazdasági élethez való viszonya pedig állandó gazdasági életformákat hoz létre.

A társadalom mint az emberi személyiség történelmi életformája ugyan már az őstermelés korszakában is kialakuláshoz vezette a családot, a nemzetséget és a törzs elemi életformáit. Ezen életformák segítségével az intellektuális és erkölcsi erők befolyása a gazdasági életre lett tökéletesítve, az emberi szellemnek az anyag és erő feletti uralma meg lehetőséges magas fejlődési színvonalra lett felemelve. Ipar és

művészet, kereskedelem és forgalom már az őstermelés korszakában is fejlődésnek indultak.

Mindazonáltal csakis a mezőgazdaságat korszakában lettek az emberi személyiség történelmi életformái, vagyis a család, a nemzetség és a törzs az emberi életnek állandósított társadalmi szervezeteivé.

Csakis a mezőgazdasági korszakban vált az lehetőségé, hogy az emberi személyiség intellektuális és erkölcsi erőinek befolyása a gazdasági életre: a család, nemzetség és a törzs állandósított társadalmi szervezetei útján tökéletesítsék.

Csakis a mezőgazdaság korszakában lehetett az emberi szellemnek az anyag és az erő feletti uralmát a tökély legmagasabb fokára felemelni.

Csakis a mezőgazdasági korszakban kezdhették meg az ipar és a művészet, a kereskedelem és a forgalom hódítói körutjukat az egész földtekén: a mennyiben csak a mezőgazdaság korszakában tették az állandósított társadalmi szervezetek az emberi személyiséget arra képessé, hogy az összes intellektuális és erkölcsi erőit kifejlessze és a természeti világ egész körén belül az anyag és erő uralásában érvényesítse.

A munka termelési tényezője csakis a mezőgazdasági korszakban volt képes állandósított társadalmi szervezetek alapjaira támaszkodva, a természeti világ egész körében hódító útját megkezdeni és egy állandósított munkaszervezet, mint az emberi szellemnek leghatalmasabb fegyverét az anyag és az erő leigázására, az emberi életcélok szolgálataiba állítani.

A tőke termelési tényezője csak a mezőgazdaság korszakában lehetett arra képesítve, hogy az állandósított tár-

sadalmi szervezeteken belül érvényesítse termékenyítő befolyását, — mivel a mint Smith Ádám a tőkéről szóló fejtegetésének bevezetésében helyesen jelzi, egy gazdasági jószágkészletet csak egy polgárosult társadalmon belül lehet azon célból összegyűjteni, hogy a társadalom ügyeit vezessük.

Ámbár már az östermelés korszakában is egy jószágkészlet keletkezett a nyájakban és csordákban, mely termelési tényezőként szerepelt, — és mint a gazdasági élet fejlődésének alapja, mint a társadalom és a gazdaság haladó fejlődésének alapja érvényesült. Ámbár a nyájak és csordák jószágkészletében oly tényezőt kell felismernünk, mely lehetségessé tette, hogy az emberi személy történelmi életformája a család, a nemzetség és a törzs kifejlődéshez jusson, — hogy ipar és művészet, mint az emberi szellem első hódító utja az anyag és erő világában gyakorlatilag érvényesülhessenek.

Mindazonáltal Smith Ádámmal annak belátásához kell jutnunk, hogy csakis a mezőgazdaság korszakában, csakis a társadalmi szervezetnek állandósulása után kezdődhetett egy gazdasági jószágkészlet gyűjtése a termelés céljára.

Kénytelenek vagyunk elismerni, hogy csakis a mezőgazdasági korszakban létesült állandó társadalmi szerkezet teszi azt lehetségessé: miszerint az emberi szellem a jószágkészletet mint termelési tényezőt rendszeres tervszerűséggel használja fel a természeti világ anyagának és erőinek meghódítására.

Csakis az állandósult társadalmi szerkezeten belül válik a jószágkészlet tőkévé, vagyis a termelés organikus tényezővé. Csakis az állandósult társadalmi szerkezeten belül alakul a jószágkészletből egy tőkeszervezet: mint az em-

beri szellemnek leghatalmasabb fegyvere, az anyagnak és erőnek az emberi életcélok szolgálatába leendő szorítására.

Hiszen *a szállás* maga sem más, mint organikus kapcsolata a földtulajdonban rejlő anyagok és erők által képviselt tökekészletnek: az emberi személy történelmi életformájával, vagyis a társadalmi szervezettel.

A földtulajdon nem más lényegileg, mint egy reális tökeszervezet, mint egy termelési tényező: a földtalajban rejlő erőknek és anyagoknak az emberi életcélok szolgálatába leendő vonására.

A szállás egy olyan tökeszervezet, mely az emberi személyiség történelmi életformáinak a gazdasági élettel való állandó kapcsolatát képviseli.

Azért látunk szállásokat, illetőleg földtulajdont annyi formában keletkezni: a hány alakzatot fejlesztettek ki az emberi személyiség történelmi életformái.

A szállás és a földtulajdon a történelmi társadalmi szervezetnek életformáihoz fűződnek. Szállás és földtulajdon a család, nemzetség és törzs történelmi életformáival vannak szoros kapcsolatban: betetőzésüket az államszervezet mesterséges életformájában s annak bizonyos határozott földterülettel való kapcsolatában lelik meg.

Az állam képviseli a szállás legtökéletesebb formáját, képviseli egy állandósult társadalmi szervezet és egy állandósult tökeszervezetnek legmagasabb formáját.

Az állam a legmagasabb életforma, a melyen belül a jószágkészlet azon célból lesz az állandósult társadalmi szervezettel összekapcsolva: hogy a természeti világ összes erői és anyaga mint életeszközök az emberi életcélok szolgálatába jussanak.

Az emberi személyiség történelmi életformáinak, vagyis

a társadalomnak összekapcsolása az emberi szellem reális hódító küzdelmével a természeti világ anyaga és erői ellenében, úgy a mint ezen kapcsolat a mezőgazdaságban és a földtulajdonnak, valamint az állandósított társadalmi szervezetnek intézményeiben élénk tűnik: a dualismusnak alapelveit juttatta történelmileg a társadalmi és gazdasági élet alapjaként érvényre.

Mezőgazdaság és földtulajdon a dualismus alapelveinek képviselőivé lettek úgy a társadalom, mint a gazdaság körében.

A mint az állandósított társadalmi szervezetnek vezérelmei nem ápolják azon rendeltetés tudatát a dualismus alapelveinek képviselőiként élni és működni: meginog az állandósult társadalmi szervezet történelmi alkotmánya is, megrendül a történelmi társadalomtest és a társadalmi jogrend is ezzel az egész történelmi államszerkezettel.

Az európai kontinens állandósult történelmi társadalmi szerkezetének megrendülése a humanizmus és a renaissance-korszak óta: a dualistikus világnézetnek Európa kontinentális társadalmában való lesüllyedésének következményeit igazolja csak.

A mint a dualistikus világnézet elpusztulása a XVIII. századbéli nemesség és papság soraiban előre haladt: az európai kontinens állandósult történelmi társadalomszerkezetének is alapjaiban kellett megrendülnie.

Mivel Franciaország nemessége és papsága azon hivatás tudatát elvesztette, a dualismus alapelveinek képviselőjeként élni és működni: a francia társadalom stabilizált történelmi társadalomrendjének össze kellett az 1789-ki forradalomban omlania.

Ezen összeomlásnak gyümölcse volt a gazdasági élet-

nek a társadalmi szervezettől való elválasztása: vagyis a gazdasági élet szekularizációja, a dualismus alapelvének a gazdasági életből való kiküszöbölése.

A stabilizást társadalmi szerkezet mint a gazdasági autonomia és önkormányzat bajnoka, a földbirtokos osztály, mint az emberi szellem által a természeti világ erői és anyaga ellen folytatott küzdelemnek vezére: a francia forradalom óta megszűnt az európai kontinens társadalmának gazdasági életében a vezérszerepet viselni.

Az emberi egyén emancipálva lett a francia forradalom által a stabilizált társadalmi szerkezetnek uralkodó befolyásától, s arra lett utalva, hogy az emberi szellem hódító harcát a természeti világ anyaga és erői ellen: egy stabilizált történelmi társadalom szerkezetnek *segélye nélkül*, — s csakis a haladó természettudomány ismereteinek fegyvertárával, a műszaki tudomány vívmányaiival felszerelve vivja meg.

A gazdasági életharcnak stabilizált történelmi társadalom szerkezete szét lett a francia forradalom által rombolva és a gazdasági individualismus alapelve lett uralomra emelve.

Igy első sorban is a mezőgazdasági életnek stabilizált történelmi társadalomszerkezete az agrárszerkezet és agrárjog lettek a francia forradalom által eltávolítva: vagyis a szervezett néperő által üzött mezőgazdaságnak stabilizált társadalmi jogrendje lett megsemmisítve.

De a forradalom tulajdonképen szinte már csak életképtelen romokat takarított el, — mert a XVIII-ik században már rég nem létezett a szervezett néperő által üzött mezőgazdaság számára egy társadalmi jogrend.

Az uralkodó osztályok, a nemesség és papság, már rég

elvesztették társadalmi és gazdasági hivatásuknak tudatát. Az uralkodó osztályok rég elfelejtették már azt, hogy hivatásukat az képezte eredetileg: a szervezett néperő élén haladva vezetni az emberi szellem gazdasági küzdelmét a földtulajdonban rejlő anyag és erő meghódítására, s a földben rejlő anyagot és erőt mint életeszközöket állítani be az emberi életcélok szolgálatába.

A nemesség és a papság rég nem voltak már a szervezett népegészség vezérei a mezőgazdasági üzem körében.

A nemesség és papság rég megszűntek a mezőgazdasági gyakorlat körében vezetőkként szerepelni, — rég megszűntek már azon kötelességeket gyakorolni, melyek részükre eredetileg a nemzeti mezőgazdaságnak nagy munkaszervezetén belül ki voltak jelölve! . . .

Azon mezőgazdasági jószágkészség, melyet a történelmi multnak nagy államalapító szervezői a nemesség és papság kezelésére bízta: már régóta megszűnt a nemzetek gazdasági életének társadalmi tőkeszervezeteként szerepelni.

A nemesség és papság mezőgazdasági jószágkészsége a humanizmus és renaissance-korszak óta, vagyis a naturalistikus individualizmusnak uralomra kerülése, a római jognak recepciója óta: fokozatosan változott át egy pusztai egyéni tőkévé, az egyéni egoizmus uralmának pusztai eszközévé.

A nemesség és papság tőkekészsége a korlátlan egyéni élvágynak pusztai eszközévé alakult át.

Azért látjuk azt, hogy a renaissance-korszaknak vége s az új kornak kezdete óta a földműves néposztály, a kisbirtokos-osztály a parasztháborúkban és a reformációban: a szabadságharcok fegyveréhez nyúl a nemesség és papság társadalmi és gazdasági kényuralma ellenében.

7. §. A mezőgazdasági munka szabadságharca a mezőgazdasági nagytőke ellen és a naturalismus.

A XVI-ik század történelmét az európai kontinens társadalmának azon fejlődési folyamata tölti ki, mely még a keresztes háboruban véve kezdetét, a renaissance-korszak végén Amerika felfedezése által kapta a legerősebb lökést.

Ezen társadalmi fejlődés Angliában: a mezőgazdaságot társadalmi erőinek békés kiegyezése útján ment végbe.

A történelmi társadalomfejlődés Angliában a nemzet mezőgazdasági munkaszervezete és mezőgazdasági tőkeszervezete között: egy békés kiegyenlítést hozott létre, bár Angliának is volt parasztháboruja. (Stat. 12 Ch. II. 24 az 1672. évből.)

A britt szigetországban a magas klerus és a főnemesség mezőgazdasági jószágkészlését — talán a leigázott Irlandot kivéve — a nemzeti mezőgazdaságnak társadalmi tőkekészlétévé látjuk átalakulni: a nemességet, papságot vezéreként látjuk azon küzdelem élén szerepelni, melyet az emberi szellem a földtalaj erőinek és anyagának meghódítására vivni hivatott.

Angliában a nagybirtokos-osztály azon missiónak lesz a hordnokává: a szervezett nemzeti néperő élén vezetni az emberi szellem gazdasági küzdelmét a földtalaj erőinek és anyagának meghódítására.

Csak az angol főnemesség és főpapság helyezkedik a

mezőgazdasági munka szabadságharcának lezajlása után a nemzet gazdasági életküzdelmének élére a nemzeti munkaszervezetnek egyik tagozataként.

Csakis Angliának stabilizált történelmi társadalomszervezete vált a mezőgazdasági munkának a mezőgazdasági nagytőke ellen folytatott szabadságharca után: a nemzeti társadalmi és gazdasági autonómiájának és önkormányzatának élő tagozatává.

Az angol nemzet történelmi társadalomszervezete ezen fejlődésének alapjaként a dualistikus világrendnek kultusza s az ebből táplálkozó azon tudat szolgál: hogy a társadalomszervezet tagozatai közösen és különösen vannak függésben a nemzet történelmi múltjának közös eszményeitől.

A közös történelmi múlt eszményeitől való közös és kölcsönös függésnek tudata tartotta fenn az angol nemzet gazdasági életének kapcsolatát a stabilizált történelmi társadalomszervezettel: akadályozta meg a gazdasági élet szekularizációját, vagyis a gazdaságnak a társadalomtól való elválasztását Angliában.

Az európai kontinensen nem vezetett a mezőgazdasági munkának a mezőgazdasági nagytőke ellen folytatott szabadságharca ilyen kiegyezéshez.

Az európai kontinensen a nemesség és papság oly nagy mértékben lettek a humanizmus és renaissanc-korszak óta a római magánjognak alapelvei és az ezekkel kapcsolatos naturalistikus világnézet által saturálva: hogy sem a parasztháborúk, sem pedig a reformáció nem voltak képesek a nemességnél és papságnál a történelmi nemzeti múlt közös eszményeitől való kölcsönös és közös függésnek tudatát felköltetni, s ez uton a nemesség és papság mezőgazdasági

jószágkészletét a nemzeti mezőgazdasági termelés tökeszervezetivé átalakítani.

Az európai kontinens nemzeti mezőgazdaságának stabilizált történelmi társadalomhelyzete, — vagyis azok agrárszerkezete és agrárjoga: nem lett a mezőgazdasági munka szabadságharcának befejezése után az új korban megfelelő reformnak alávetve.

Az európai kontinens nemzeti mezőgazdaságának stabilizált társadalmi jogrendje nem lett az európai kontinens területén az újkorban, a gazdasági élet haladó fejlődése által követelt igényeknek megfelelőleg reorganizálva.

A mezőgazdaság stabilizált történelmi társadalomszerkezete a nemesség és papság által az európai kontinens területén: egy a római magánjog szellemének megfelelő egyéni érdekuralom gyakorlására lett felhasználva.

A nemesség és papság nem fejlődtek a nemzeti közélet társadalmi önkormányzatának és autonómiájának szerveivé: hanem a nemesség és papság az európai kontinens területén az új korban egy társadalmi és gazdasági osztályuralom szerveivé alakultak ki.

A római magánjog szellemétől, vagyis egy önző egyeduralom elvétől áthatott jog- és államrend az újkorban: az európai kontinens nemzeti mezőgazdaságának stabilizált történelmi társadalomszerkezetét az egoistikus érdekuralom pusztá eszközévé süllyesztette le.

Ez magyarázza meg az európai kontinens nemzeteinek azon társadalmi és gazdasági fejlődését, hogy különösen azon államokban, hol a római jog teljesen félretolta a nemzeti történelmi magánjogot: a főpapság és főnemesség társadalmi és gazdasági osztályuralma türehetetlen fokozatra emelkedett s az illető nemzeti társadalom mezőgazdasági

munkaszervezetét a gazdasági individualizmus békóiba köváltolta.

A mezőgazdasági nagybirtok társadalmi tőkeszerkezete a római magánjog alapelveinek befolyása alatt a főnemesség és főpapság kezeiben pusztán egyéni tőkévé lett, amely egyéni tőke emancipálta magát az illető nép nemzeti mezőgazdaságának konkrét történelmi társadalomszerkezetétől.

A mezőgazdasági nagybirtok tőkeszerkezetének a nemzeti mezőgazdaság történelmi társadalom szerkezetének befolyása alól való emancipációja: eszközölte a gazdasági életnek a társadalmi élettől való elválasztását, eszközölte a gazdasági élet saekularizációját, eszközölte a dualizmus alapelveinek a gazdasági életből való eliminálását.

A mezőgazdasági nagybirtok pusztán egyéni tőkévé lett, amely nincsen kötelezve szociál-ökonomikus szolgálmat viselésére, melynek nincsen szociál-ökonomikus missiója a nemzeti mezőgazdaság éltszerkezetén belül.

De amint kiveszett a nemesség és papság lelki világából a szociál-ökonomikus missiójának tudata: úgy azon társadalmi és gazdasági előjogok alapján is, melyek a stabilizált történelmi társadalomszerkezetén belül a nemesség és papság javára kialakuláshoz jutottak — el kellett pusztulniok.

A mint a nemesség és papság társadalmi és gazdasági kötelmeinek alapja a XVIII-ik század előhaladtával elenyésztett: a társadalmi és gazdasági jogok azon szerkezetének is el kellett pusztulnia, melyeket a nemesség és papság igénybe vett volt.

Ezen fejlődés következményeként tehát a nemzetek mezőgazdaságának stabilizált történelmi társadalomszer-

vezete, vagyis az egyes népek agrárszerkezete és agrárjoga szükségképpen kiáltó anachronismussá változott át.

Midőn a dualistikus világrend ki lett szorítva a naturalizmus által az európai kontinens társadalomból: akkor a mezőgazdaságot stabilizált történelmi társadalm szerkezetének eltávolítása: az egyes nemzetek individualis mezőgazdasági fejlődésének nélkülözhetlen feltételeként volt csak tekinthető.

Az emberi szellem küzdelmét a földtalaj erőinek és anyagának meghódítására: a társadalom minden egyes egyénének a naturalizmus bölcselati alapja mellett egyenként kell a társadalmi szervezet támogatása *nélkül* végigküzdenie.

Ha a társadalomból a dualistikus világrend alapelvei kipusztultak: akkor a mezőgazdaság köréből el kellett távolítani a stabilizált történelmi társadalmi szervezet azon hagyományos életformáit, melyek a múltban a társadalom és a gazdaság közötti kapcsolatnak képviselésére hivatva voltak.

A naturalizmus tantételei szerint az egyes nemzetek feladatát nem képezi az, hogy a néperőt szervezzék azon célból: miszerint siker koronázza azon küzdelmet, mely a földtalajban rejlő erők és anyagok meghódítására irányul.

A naturalistikus világnézet alapján az egyes egyéni ségeknek *önállóan, egyéni* belátásuk szerint, *függetlenül* a társadalom és az állam befolyásától kell a mezőgazdaságot körében a gazdasági harcot végig küzdeniök.

Azért látjuk azon történelmi tény, hogy a XVIII-ik században, midőn a naturalistikus világnézet Franciaországban győzelemre emelkedik: a physiokraták által a gaz-

dászati individualizmus, a „laissez aller laissez faire“ elve jut a mezőgazdasági elmélet körében érvényre.

Szintugy volt a naturalistikus világnézet azon alap, melyre Smith Ádám a XVIII-ik század utolsó negyedében a gazdasági individualizmus rendszerét felépítette.

Bölcseleti naturalizmus és gazdasági individualizmus: az ok és okozat viszonyában állanak egymáshoz.

A nemzet erőit *nem lehet* a mezőgazdasági kultúra nagy feladványainak megoldására a naturalizmus alapján: a stabilizált társadalomszerkezet segítségével mozgásba hozni.

A naturalizmus bölcseleti alapját *nem lehet* azon célra használni: hogy az egyes nemzetek mezőgazdasági termelését tudatos tervszerűséggel szervezzük.

A materializmus bölcseleti alapján *nem lehet* egy nemzeti mezőgazdaságot szervezni, *nem lehet* egy nemzeti mezőgazdasági termelés nagy feladatai számára egy stabilizált társadalomszerkezetet megteremteni.

A naturalizmus alapján *nem lehet* sem a földművesnépet, sem a középbirtokos, sem a nagybirtokos osztályt stabilizált szervezetekbe: — a nemzeti mezőgazdaság nagy feladataira összefoglalni.

A naturalizmus alapján *nem lehet* a mezőgazdasági termelés és a nemzeti népegész társadalmi teste között egy állandósított kapcsolatot létesíteni.

A mezőgazdasági termelés azon nagy feladatait, melyek megoldása az egész nemzet összes erőinek egybekapcsolását igényli: *nem lehet* a naturalistikus világnézet alapján a megvalósítás felé vezetni.

Hogy a mezőgazdasági termelésnek fejlődése ilyen feladatokat érlelt meg a modern emberiség számára: azt senki sem vonhatja kétségbe. Így tehát az sem tehető kétely tár-

gyává, hogy az európai kontinens kultur népei mezőgazdasági termelésének haladó fejlődése: parancsolólag követeli meg a naturalistikus világnézet kóranyagának a nemzetek közéletéből való eltávolítását.

8. §. Az erdőgazdaság történelmi fejlődése és a földjáradék fogalma.

Az erdőgazdaság a mezőgazdászattól eltérő külön történelmi fejlődésnek lett a képviselője az európai kontinensen.

Ámbár a naturalistikus individualismus a mezőgazdaság egész területén meglazította a gazdasági életnek a társadalmi szerkezettel való összeköttetését: a francia forradalomnak sem sikerült az erdőgazdaságnak a társadalom, nemzet és állam történelmi társadalmi testeivel való kapcsolatát eltávolítania.

Az erdőgazdaság organikus kapcsolata az európai kontinens nemzeteinek konkrét társadalmi testével: a XVIII. századon át is fennmaradt a sensualismus uralma dacára — egész a XIX-ik századig úgy az elmélet, mint a gyakorlat mezején.

A míg a gazdasági individualismus úgy az elmélet, mint a gyakorlat mezején a physiokraták iskolájának fellépte óta, az egész XIX-ik századon keresztül uralomra emelkedett a mezőgazdászati körében, s a mezőgazdasági üzem és a társadalmi szerkezet között minden kapcsolatot eltávolított az európai kontinens államainak területén: úgy az erdőgazdászati elmélet, mint a gyakorlat körében már korán került azon belátás az európai kontinens nemzeteinél érvényre, hogy az erdőgazdasági üzem vezetését nem szabad az egyes emberi egyének belátásától vagy érdekeiktől

függővé tenni. Azon belátás érvényesült, hogy az erdőgazdászati üzemet a társadalom, nemzet és állam stabilisált történelmi testeinek érdekei szempontjából szükséges szabályozni: ha az emberi szellem azon küzdelmében, mely az erdőekben rejlő anyagok és erők meghódítására irányul, gyakorlati sikert kívánunk kivívni.

Azon jószágkészséget, mely az erdőbirtokban jelentkezik, nem engedték át a római magánjog szelleméből eredő egyéni önkényes egyéni jogkörnek: hanem arra törekedtek, hogy az erdőbirtokból egy társadalmi jószágkészséget, egy társadalmi tökeszervezetet alkossanak a társadalom, a nemzet és az állam számára.

Azon jószágkészséget termelési képességét, melyet az erdőbirtok képvisel, vagyis *az erdei földjáradékot*: a konkrét nemzet stabilisált történelmi társadalomszervezete számára törekedtek biztosítani.

Felismerték azt, hogy a földjáradék, melyet a tervszerűleg szervezett erdei üzem biztosít: nem lehet az egyes egyéneknek magánjogilag korlátlan jövedelme.

Felismerték azt, hogy az erdő földjáradéka olyan gazdasági hozadékot képvisel, mely a társadalom, nemzet és állam konkrét társadalmi testeit illeti meg: ennél fogva tehát a társadalom, nemzet és állam konkrét társadalmi testeinek érdekeinek megfelelőleg lesz kezelendő.

Felismerték azt, hogy miután az erdőgazdaságilag kezelt erdőbirtok földjáradéka csakis a gazdasátnak a reális társadalmi szerkezettel való kapcsolata útján vivható ki: ezen földjáradék hozamát sem szabad csak a gazdasátnak és társadalom összekapcsolása mellett felhasználni.

Ezen cél akként lesz megvalósítva, hogy az erdőbirtokot az erdőgazdászati szolgalmak egész rendszerével terhel-

ték meg: vagyis, hogy az erdőgazdászati üzem kezelését tervszerűleg szabályozták s ezen szabályok betartására kötelezték az erdőbirtokosokat.

Ezen elméleti fejtegetések fonalán a földjáraadék fogalmának megállapításához is megszereztük a szükséges előismereteket.

A földjáraadék nem más, mint a földtalaj állandó termelési képességének a stabilisált történelmi társadalomszervezet befolyása útján összegyűjtött és biztosított hozama.

Miután csak a stabilisált történelmi társadalomszervezet képes arra, hogy egy meghatározott hozamképességet gyűjthessen és biztosíthasson azon jószágkészlet számára, mely a földtalaj anyagában és erőiben jelenkezik: ennél fogva azon állandósított hozamképesség, vagyis a földjáraadék sem illethet meg más tényezőt, mint a stabilisált történelmi társadalomszervezetet.

A földjáraadék tehát olyan gyümölcse a gazdasági élet-harcnak: mely gyümölcset nem szabad az egyes emberi személy egyéni önkényének kiszolgáltatni.

A földtalaj állandósított — illetőleg állandóan fokozódó — hozamképessége sok nemzedék tevékenységének a gyümölcse: minél fogva ezen tevékenység gyümölcseit nem szabad egyes egyének önkényes használatára átengedni.

A földjáraadékot a közigazdászati élet nemzeti társadalomszervezetén belül, a gazdasági szolgálomak egy rendszerével kell megterhelni: ha a földjáraadékból a nemzetek gazdasági életére üdvös befolyást kívánunk elvárni.

Hogy ezt elérhessük, a földbirtokos osztályt a nemzeti társadalomszervezeten belül bizonyos szocialökonómikus rendeltetés hordnokaivá kell megtennünk: vagyis a földbirtokososztály részére helyet kell kijelölnünk a mezőgazdászati

termelés társadalmi autonómiájának és önkormányzatának keretén belül.

A földjáradék élvezetének jogait a kötelességek megfelelő terhével kell ellensúlyozni.

A földbirtok jogával szemben a földbirtok kötelezettségeit kell megállapítani.

9. §. A mezőgazdaság szocialökonómikus missiója.

Az eddig megszerzett ismeretek annak belátásához vezetnek, hogy az emberi szellemnek gazdasági életharca a földtalajban rejlő anyagok és erők meghódítására csakis akkor fog sikerre vezetni: ha ezen küzdelem az egyes államok szervezett nemzeti erőinek segélyével lesz megviva.

Egy állam nemzeti erőinek szervezése a mezőgazdaság céljaira oly feladatot képvisel, melyet dualistikus alapelvek talapatára helyezkedve, lehet csak megoldani.

Társadalomnak és gazdasági életnek kell a nemzeti mezőgazdasági feladatainak megoldására szervesen közreműködniök: ha a talajerők feletti uralmat tökéletesen kívánjuk érvényre emelni.

A mezőgazdasági termelés számára egy társadalmi és gazdasági jogrendet kell megteremtünk.

A mezőgazdasági munkát és mezőgazdasági jószágkészletet össze kell kapcsolni a reális társadalmi szervezettel.

Valamint egy mezőgazdasági munkaszervezetet, úgy mezőgazdasági tőkeszervezetet kell teremteni.

Miután azonban annak belátásához emelkedtünk, hogy a gazdasági termelés haladó fejlődéséhez nemcsak a jószágkészlet erői szükségesek, nemcsak a reális tőke szükséges, hanem, hogy a tőkenélküli munkát is*) el kell látnunk

*) Lásd erre nézve a 17. §-t.

megfelelő tőkeeszközökkel, ha a gazdasági élet körében haladó fejlődést kívánunk létesíteni: a *mezőgazdasági hitel-szervezetet* is nélkülözhetlen szervezeti tényezőként kell megjelölnünk.

Azonban úgy a mezőgazdasági munkaszervezetet, mint a mezőgazdasági tőkeszervezetet és a mezőgazdasági hitelszervezetet a konkrét társadalmi testre kell reáhelyeznünk, vagyis azokat szocializálnunk kell.

Vagyis egy társadalmi munkaszervezetet, egy társadalmi tőkeszervezetet és egy társadalmi hitelszervezetet kell az egyes nemzetek mezőgazdasági termelése számára teremtenünk.

A mezőgazdasági termelés van első sorban arra hivatva: hogy a gazdasági életnek végzettszerű elválasztását a társadalmi élettől, vagyis a modern gazdasági élet saekularizációját orvosolja.

A mezőgazdasági termelés a haza szent földjével, mint reális alappal, van első sorban arra hivatva, hogy a társadalom és a gazdaság közötti szerves kapcsolatot visszaállítsa, hogy ezáltal megszerezze az egyéniség gazdasági fejlődése számára a megfelelő organikus feltételeket.

A mezőgazdasági termelés van első sorban arra hivatva a munka és a tőke között egy organikus viszonyt létesíteni az által, hogy a nemzeti társadalom és az evvel kapcsolatos hazai föld közös életcéljaitól való közös és kölcsönös függésnek tudatát keltse életre.

Mezőgazdasági munka és mezőgazdasági tőke vannak első sorban arra hivatva, hogy a gazdasági termelés összes tényezői között a közös és kölcsönös függésnek organikus viszonyát hozzák létre: tehát a modern gazdasági élet gyakorlati életkérdéseit megoldás felé vezessék.

A mezőgazdasági termelés körében lehet legkönnyebben a tőke és a munka között békés kiegyezést létesíteni: hogy ha a mezőgazdasági termelés stabilisált céljainak elérésére egy stabilisált mezőgazdasági társadalomszervezet kialakítása lesz fogantatva.

A mezőgazdasági termelés körében lehetséges első sorban egy — az egyéni gazdasági fejlődést előmozdító állandó munka- és tőkeszervezetet létesíteni: tehát a társadalmi és gazdasági önkormányzat és autonomia számára eleven szerveket megteremteni.

A mezőgazdasági termelés körében válik legkönnyebben lehetségessé: az autonomia és önkormányzat organikus nemzeti erőinek a modern élet nagy gazdasági problémáinak megoldására leendő felhasználása.

A modern természettudományoknak óriási kiterjedésű és eredményű hódító hadjáratát csakis úgy fogjuk az egyes népek által a mezőgazdasági kultúra körében megoldandó nemzeti életfeladattal összekapcsolhatni: ha minden kulturnemzetnél egy szervezett autonomia és önkormányzat intellektualis és erkölcsi erői fogják az emberi szellem azon küzdelmét vezetni, mely küzdelem a természeti világ erőinek és anyagának meghódítására irányul.

Csakis egy szervezett társadalmi és gazdasági autonómiának és önkormányzatnak intellektualis és erkölcsi erői lesznek képesek a mezőgazdasági termelés azon rendeltetését betölteni: hogy az európai kontinens nagy kulturnemzetei a modern természettudomány fegyvertárával felszerelve vezessék a mezőgazdasági köréből reájuk háruló nemzeti életfeladványokat a megvalósítás felé, hogy a mezőgazdasági termelésnek nemzeti munka- és tőkeszervezetét a nagy gazdasági életfeladványok betöltésére használják fel.

10. §. A középosztály sensualistikus államtudományi világnézlete: mint a gazdasági individualismus alapja.

Hogy a középosztály lett az európai kontinens társadalmán belül a XIX-ik században a gazdasági individualismus rendszerének a szószólója: ezt annak kell tulajdonítanunk, miszerint a középosztály tagjai voltak azok, kiknek a történelmi társadalmi rend felbomlása után sikerült a középosztály tagjai részére az egyéni fejlődés gazdasági feltételeit, és ezáltal a középosztály gazdasági érdekei részére a győzelmet biztosítani.

A középosztály irodalmi képviselői a XVIII-ik század sensualistikus bölcséletének, különösen pedig J. J. Rousseau államtani elméleteinek alapjára fektetett államtudományi világnézetből indultak ki.

A sensualistikus államtudományi világnézet szerint, az egyéniség haladó életfejlődésének legfőbb akadályát: egy mesterséges társadalmi szerkezet és gazdasági jogrend képezi.

A középosztály irodalmi képviselői az egyéni fejlődés gazdasági feltételeinek biztosításához a gazdasági autonomia és gazdasági önkormányzat intézményes szervezeteit gyakorlatilag szükségeseknek nem ismerték fel.

A középosztály tagjai nem ismerték azt fel, hogy a történelmi múltban megalkotott mesterséges gazdasági szer-

kezetnek és gazdasági jogrendnek az volt eredeti rendeltetése: miszerint az egyéni fejlődés gazdasági feltételeit biztosítsa.

Nem szabad azonban felednünk, hogy az európai kontinens történelmi társadalmának gazdasági szerkezete és gazdasági jogrendje: a romanista jogászok befolyása következtében, az ujkor előhaladtával mindinkább veszítette el szocialpolitikai missiójának tudatát.

Az intellektualis és erkölcsi erők fölényében való hitet, s a társadalmi kötelmeknek ezen hitből táplálkozó tudatát: rég elvesztették már a kontinentális társadalom vezérelemei. Ennek következtében a történelmi társadalom vezérelemeit megillető társadalmi jogok is teljesen elvesztették már a XVIII-ik század folyamán egy társadalmi önkormányzatnak és autonómiának eredeti jellegét.

Még fokozottabb mértékben következett ez be a gazdasági kötelmek tudatát illetőleg. A gazdasági kötelmek tudata is régóta kipusztult már, az antik államban és az ezzel kapcsolatos naturalistikus bölcelet eszméinek befolyása következtében, a kontinentális társadalomból.

Ennélfogva a történelmi társadalom vezérelemei a nemesség és papság által gyakorolt és élvezett gazdasági jogok is elvesztették azon eredeti jelleget: miszerint azok a gazdasági önkormányzatnak és gazdasági autonómiának intézményeiben bízták tulajdonképeni jogcímük alapját és forrását.

Az európai kontinens történelmi társadalmának vezérelemei körében bekövetkezett intellektualis és erkölcsi elfajulás okozta a mesterséges társadalmi szerkezet és gazdasági jogrend gyakorlati horderejének félreismerését.

Mivel a társadalmi és gazdasági közélet vezetésével és irányításával kapcsolatos kötelességek teljesítése századok

óta el lett mulasztva: azért kellett szükségképen egy mester-séges társadalmi szerkezetben és gazdasági jogrendben a XVIII. század államtudományának az egyéni fejlődés akadályát látni.

Miután századokon át el lett hanyagolva, vagy pedig önző osztályérdekek kielégítésére lett felhasználva, a társadalom intellektualis és erkölcsi erőinek befolyása a gazdasági közélet irányítására: azért egy óriási méretű reakciónak kellett az államtudományok mezején bekövetkezni.

Ez magyarázza meg a XVIII-ik század államtudományi elméletének azon elvi álláspontját: hogy a történelmi társadalom intellektualis és erkölcsi tényezőinek befolyása a gazdasági közéletre kárhozatos, hogy a gazdasági életfejlődésnek mesterséges vezetésére és irányítására, egy végzetes tévedésnek tekintendő.

Az államtudományok mezején bekövetkezett ezen reakciónak befolyása alatt alakult ki a gazdasági elmélet körében azon felfogás: hogy a társadalom intellektualis és erkölcsi erőinek intézményes vezető befolyását a gazdasági közéletre nem szabad megtűrni, hanem az állami törvényhozás és kormányzat eszközeivel meg kell gátolni.* Azért történt meg az a XIX-ik század folyamán, hogy az egyéni fejlődés gazdasági feltételeinek megszerzését támogató intézményes szervezetek *nem lettek reformálva*, hanem *ki lettek irtva* a modern kontinentális törvényhozások által.

Az egyéni fejlődés gazdasági feltételeinek megszerzését s a társadalom intellektualis és erkölcsi erőinek a gazdasági közélet vezetésére való befolyását közvetítő gazdasági intézmények *hiánya* volt azon negatív hatású tényező, mely azon

*) Hieronymi Károly programbeszédje 1903. évben is még ezen álláspontot hangoztatja.

eredményhez vezetett a XIX-ik század folyamán: hogy a gazdasági javak kizárólag a legerősebbek és legügyesebbek egyéni fejlődését előmozdító tényezőkké lettek.

Az európai kontinens társadalmában olyan hatalmi tényező alakult ki a XIX-ik század folyamán a gazdasági javak készletéből, a mely tényező az egyes emberi személy fejlődési igényeinek kielégítését túlhaladja.

Vagyis az európai kontinens társadalmán belül, a gazdasági jogoknak oly nagy tömege torlódott össze egyes erős és ügyes emberi személyek kezében, a mely gazdasági javak nemcsak saját egyéni fejlődésük gazdasági feltételeinek uraivá tették meg az illetőket, hanem más személyek egyéni fejlődésének gazdasági feltételei felett való rendelkezést szereztek meg számukra.

Egyes erős és ügyes emberek kezébe torlódtak össze a gazdasági javak, *a nélkül*, hogy ezen egyéniségek az illető gazdasági szerkezeten és gazdasági jogrenden belül olyan előre meghatározott állást foglaltak volna el, a mely állás őket megfelelő gazdasági kötelezettségek teljesítésére kényszeríténé. A gazdasági javak az erősek és ügyesek kezében torlódtak össze, *a nélkül*, hogy ezen erősek és ügyesek egy gazdasági jogrend törvényei útján kötelezve lettek volna a gazdasági jószágkészlet azon feleslegét, melyekre saját egyéni fejlődésük feltételeiként szükségük nincsen, kevésbbé erős és kevésbbé ügyes embertársaik egyéni fejlődésének feltételeiként átengedni.

Ez a modern *kapitalismus*: a gazdasági javak készlete felett való egyéni uralom, a gazdasági felelősség egyéni kötelezettsége nélkül. Szabatosabban mondva, ez a gazdasági önkormányzat intézményes szervezeteinek hiányában kialakult

gazdasági individualismus ez az erők gazdasági autokráciája a gyengék és ügyetlenek tömege felett.

A gazdasági individualismus rendszerének a legszélsőbb végletekig való kifejlődését úgy a gazdasági elmélet, mint a gyakorlati élet mezején: egy tényező sem mozdította elő oly mérvben az európai kontinens területén, mint a naturalistikus világnézetnek irodalomban és életben való uralomra emelkedése.

A XVIII-ik századnak sensualistikus állambölcséletétől áthatott államtudományok körében, a XIX-ik század derekán uralomra emelkedett monismos világnézlete: a végletekig fokozta azon dogmatikus absztrakciók tekintélyét, melyek szerint az egyenlő emberi jogokkal bíró egyéniséget gazdasági fejlődésében sem gátolólag, sem támogatólag befolyásolni nem szabad.

Az embert és annak két reális életformáját, a társadalmat és gazdaságot olyan tényezőkként jelölte meg a monistikus elmélet: melyek teljesen függetlenek az intellektualis megismerési képességtől és az erkölcsi akaraterőtől.

Társadalom és gazdaság olyan életformákat képviselnek a monismus tantételei szerint, melyek csakis a természeti létezés egyetemes és egységes élettörvényeinek uralmát juttatják kifejezésre.

Társadalom és gazdaság a monismus tanrendszere szerint nem képviselik olyan intellektualis és erkölcsi erők érvényesülésének gyümölcsét, melyek a természeti létezés *mellett* vagy talán a természeti létezés *felett* egy független létezőt képviselnének.

Sem az embernek, sem a társadalomnak nem szabad a gazdasági életre intellektualis és erkölcsi erők befolyását érvényesíteniök: — hirdeti a monismus gazdasági iskolája,

hirdeti azon sajtó, mely a modern középosztály arisztokráciájának, a modern plutokraciának szolgálatában állva, vezeti a kontinentális társadalom közéletét, — mivel ellenkező esetben a gazdasági individualismus rendszerének, a középosztálynak gazdasági uralma, a társadalom haladó gazdasági fejlődése lenne veszélyeztetve.

És a meddig a modern középosztály társadalmi és gazdasági életnek alapjaként a sensualistikus államtudományi világnézletet tartja meg: mindaddig nem lesz képes az európai kontinens államainak középosztálya azon szellemi rabláncokat széttörni, melyekkel a monismus a középosztály nagy tömegét a gazdasági individualismus elméleteihez hozzáfűzte.

11. §. A sajtó befolyása a monistikus világnézet elterjedésére, mint az individualismus alapjára társadalomban, gazdaságban és államban.

A monistikus világnézet óriási befolyása a társadalomra, gazdaságra és államra a XIX-ik század folyamán érthetetlen tüneményt képezne; ha nem lennének figyelemmel azon tényezőre, melynek segítségével a monismus azon befolyást gyakorlatilag érvényesítette.

Ezen tényező a napisajtó és az időszaki irodalom. Csakis a napisajtó és az időszaki irodalom szervezeti tényezői magyarázhatják meg azon tüneményt: hogy a XIX-ik század derekán előtérbe lépett monismus iskolája rövid pár évtized alatt az európai kontinens területén egyetemes uralkodó hatalommá emelkedett fel. Csakis a napisajtó és az időszaki irodalom psychophysikai tényezőjének befolyása képes azon gyakorlati eredményt megmagyarázni: hogy a monismus iskolája vezette a XIX-ik század második felében a kontinentális népek *nemzeti individualitásának* kialakulását.

A napisajtót és az időszaki irodalmat a XIX-ik század első évtizedeiben teremtette meg a francia forradalom győzelmes Caesarja Napoleon elleni dicsőséges szabadságharcot vezető romanticizmus.

A romanticizmus a napisajtó és az időszaki irodalom eszközeivel ébresztette új életre a kontinentális nemzetek multjában kifejlődött intellektualis és erkölcsi tényezőket. A

romanticismus a napisajtót használta fel arra, hogy az egyes nemzeti társadalmak vezéreleleit az évszázadok óta elhanyagolt kötelességek teljesítésére serkentse, hogy a nemzeti társadalmakon belül szunnyadó intellektualis és erkölcsi erőket a társadalmi és gazdasági közélet mezején való gyakorlati érvényesülésre indítsa meg.

S valóban a nemzetlét tavasza indult virágzásnak a XIX-ik század harmincas-negyvenes éveiben az európai kontinens területén.

A nagy költők, írók és államférfiak egy gárdája lépett az európai kontinens államaiban a nemzeti közélet élére. Ezen gárda a nemzeti multból táplálkozó intellektualis és erkölcsi erőknél, a társadalmi és gazdasági élet minden ágazatában leendő gyakorlati érvényesítését tűzte ki a napisajtóban és az időszakos irodalomban, a közélet fejlődésének alapjaként.

A nemzeti társadalom intellektualis és erkölcsi erőinek a gazdasági közélet mezején való érvényre emelkedését hirdető napisajtónak és időszakos irodalomnak befolyása azonban, fájdalom, csak egy-két rövid évtizedre terjedt ki.

Az észből kiinduló ujkori bölcséletnek végletekben mozgó subjectivismusa, valamint a romanticismus vezérei által a nemzeti mult történelmi emlékeinek dicsőítése körül elkövetett túlzások: egy nagy antiidealistikus reakciót teremtettek meg a XIX-ik század derekán. Ezen antiidealistikus reakció első sorban a napisajtó és időszakos irodalom tényezőit hódította meg. A napisajtó és az időszakos irodalom lettek a monismus világnézetének leghuzgóbb szószólóivá.

A napisajtó és az időszakos irodalom lett a XIX-ik század második felében az európai kontinens társadalmát elborító antiidealistikus reakciónak képviselőjévé.

A monizmus iskolájának eszméit karolta fel fanatikus hévvel az egész európai kontinens napisajtója és időszaki irodalma.

A napisajtó és időszaki irodalom ezen állásfoglalásának tulajdonítható csak: hogy az európai kontinens társadalma, a monizmus iskolája által hirdetett eszmék alapján alakult teljesen át. A napisajtó és időszaki irodalom állásfoglalásának tulajdonítható csak: hogy a monizmus alap-eszméinek befolyása alatt alakult ki a gazdasági és nemzeti közélet is.

A gazdasági közélet mezején a Smith Ádám által a XVIII-ik század sensualisztikus bölcseletére fektetett *gazdasági individualizmus* rendszerét fejlesztette tovább a monizmus iskolája a kapitalizmus legszélsőbb végletéig. A nemzeti közélet mezején pedig naturalistikus faji individualizmust s ennek kifejezőjét: *a nyelvbéli individualizmust* tette meg a monizmus iskolája a kontinentális népek nemzeti individualitása kialakulásának alapjává.

A naturalistikus faji individualizmus s ennek exponeuse a nyelvbéli individualizmus lett, a napisajtó és az időszaki irodalom psychophysikai tényezőjének túlsulya következtében, az európai kontinens történelmi társadalmának erjesztő anyagává.

A nyelvhatárok lettek, a XIX-ik század második felében, az államszervezetek történelmi határainak megingatására szolgáló tényezőkké. Az európai kontinens államainak a XVIII-ik század végéig megalakult történelmi kereteit, a naturalistikus faji, illetőleg a *nyelvi individualizmus*, vagyis *a nemzetiségi* kérdés bontotta meg a XIX-ik század második felében.

A monizmus világrendjének alaptörvényei a „létért

való küzdelem“ és a „kiválás“ lettek az európai kontinens nemzetjeinek individualis fejlődését vezető tényezőkké. A leg-erősebb fajbéli individualitások győzelmes „kiválása“ s a gyöngébb fajbéli individualitások zsarnoki eltiprása: lett az európai kontinens területén a XIX-ik századbeli államfejlődésnek vezéreszméjévé.

A történelmi multban kifejlődött intellektualis és erkölcsi erőkből táplálkozó nemzeti idealismust hiába keresünk a XIX-ik század második felében. A romanticismus és a történelmi iskola eszméit a napisajtóban és az időszaki irodalomban teljesen háttérbe szorították a naturalistikus államtudománynak tanai.

A nemzeti idealismus helyét a nyers faji idealismus s ennek kifejezése, a nemzetiségi chauvinismus foglalta el. Ezen chauvinismus a nemzeti nyelvnek a napisajtóban folytatott egyoldalú realistikus bálványozásában és mint államnyelvnek kormányzati eszközökkel való érvényesítésében került kifejezésre.

A nemzeti multból származó intellektualis és erkölcsi tényezőknak a társadalmi és gazdasági közélet mezején való gyakorlati érvényesülését: a nyelvbéli chauvinismus psychophysikai eszközeivel igyekeztek pótolni a modern társadalmi és gazdasági élet vezérelemei az európai kontinens államainak területén.

A naturalistikus világnézet az individualismus elvét: úgy a nemzeti közélet, mint a gazdasági élet mezején uralomra juttatta.

A XIX-ik század derekán uralomra emelkedett monismus iskolájának alapeszméi: a naturalistikus faji individualismust illetőleg ennek kifejezéseként a nyelvbéli individualismust, vagyis a *nemzetiségi chauvinismust* és a gazdasági

individualismust, vagyis *a kapitalismust* emelték fel gyakorlatilag az európai kontinens társadalmában uralkodó hatalmakká.

Ezen hatalmak befolyását tükrözhetette csak vissza az irodalom is a XIX-ik század második felében.

Az irodalom mezején *a szellemi tömegtermelés* került túlsúlyra a napisajtóban.

Mivel pedig a napisajtó tömeges termékeinek előállítására óriási tőkebefektetést igényel, úgy a szellemi erők, mint a gazdasági erők mezején: a kapitalistikus tömegtermelés lett az európai kontinens irodalmi közéletének uralkodó hatalmává.

A társadalom intellektualis és erkölcsi erői a legszorosabb kapcsolatba kerültek, ennek következtében a leghatalmasabb gazdasági erők birtokosaival. Intellektualis hatalom és gazdasági hatalom szövetkeztek az individualizmus elvének uralomra juttatására, a legerősebb és legügyesebb egyéniségek uralmának biztosítására.

A nemzeti társadalom intellektualis és erkölcsi erőinek érvényesítése az irodalom mezején olyan cél, amelyet háttérbe szorít a legerősebb és legügyesebb egyéniségek érdeke.

Az irodalom nem képviselője többé a nemzeti céloknak és törekvéseknek, hanem csak eszköze a leghatalmasabb érdekeknek.

Az irodalom művelése nem öncél, hanem csak eszköz a XIX-ik század második felében azon hatalmasok kezében, kik a napisajtó és időszakos irodalom fegyvereinek birtokában vannak.

Azért látjuk a XIX-ik század második felében az iro-

dalmat az erőnek és hatalomnak, valamint a tömeg érzéki ösztöneinek szószólójaként szerepelni.

Igy érthető meg csak azon jelenség, hogy miért nem vált a napisajtó a kontinentális társadalom közéletében azon missiónak hordnokává: a nemzetek gazdasági individualitását, szemben a nemzetközi pénzhatalmaknak világalmai aspirációival megoltalmazni.

Igy lesz csak megérthetővé azon jelenség, hogy a XIX-ik század utolsó évtizedeinek irodalmában a leghatalmasabb egyéniségeknek a legképtelenebb végletekig terjedő dicsőítése lett gyakorolva.

Nietzsche Frigyes német írónak „Übermensch“ elmélete és „Herrenmoral“-ja adott a kontinentális irodalom ezen irányzatának leghatározottabb kifejezést.

Ugyanezen tüneményt észleljük a képzőművészetek mezején is a XIX-ik század utolsó évtizedeiben. A „szecessió“ hadat üzent a szépnek hagyományos törvényeit a művészet mezején évszázadok óta fentartó „iskolák“ tekintélyének. A színek és formák kezelésében való legképtelenebb önkény érvényesítését hirdetik a „szecessio“ hívei művészetként.

A középosztály gazdasági uralmának biztosítására irányuló naturalistikus államtudományi elméleteknek befolyása tehát azon eredményhez vezetett a XIX-ik század második felében: hogy az individualizmus alapelve a legszélsőbb végletekig emelkedett az európai kontinens társadalmában uralomra.

Az individualizmus elvének az európai kontinens társadalmában bekövetkezett gyakorlati érvényesülése okozta a társadalmi és gazdasági tényezők feletti egyéni uralomnak végletekig való kiélesedését, okozta a társadalmi és gazdasági *felelősség* érzületének kipusztulását.

Miután a modern társadalom intellektualis és erkölcsi tényezőit az individualismus szelleme tölti el, azért hiányznak az értelmiségek és akaratok egybefűzésére szükséges célok is. Már pedig a társadalom ilyen, az egyéniségeket egymáshoz kapcsoló célok nélkül önkormányzati tevékenységre képtelen. A társadalmi önkormányzat szervezeti tényezőinek hiányában pedig a gazdasági javak birtokosai csakis oly mértékben engedik át a gazdasági javak feleslegét másoknak, amily mérték saját egyéni érdekeiknek megfelel. Ennek következtében a gazdasági javakat nélkülöző elemek és a gazdasági javak birtokosai között: egy oly függési viszony keletkezik, melynek sajátos jellege van.

Egy oly függési viszony keletkezik ugyanis az illető egyének között, melynél *az organikus elem teljesen hiányzik*, vagyis hol a függés csak egyoldalú.

Az organikus függés lényege ugyanis a *kölcsönösséget* követeli meg.

Ezen kölcsönösség csakis akkor keletkezhetik két különböző egyéniség között: ha mind a két egyéniség közösen függ egy magasabb hatalomtól.

Ezen magasabb hatalom, melynek két különböző egyéniség ugyanazon időben alá van vetve annyit jelent: hogy azok egy közös életcél által vannak egymáshoz kapcsolva.

A társadalmi organizmus lényeges ismervét épen egy közös életcéltól való közös és kölcsönös függés képezi.

Azon egyéniségek közötti függési viszony kik a jószágkészletet nélkülözik és a kik a jószágkészlet birtokában vannak: egyoldalú a modern társadalmon belül. Az egyéniségek ugyanis nem lesznek a modern társadalomban, — mely közös intellektualis és erkölcsi életcélok minden kötelekét tagadja — egy magasabb organikus világrend által

egymáshoz kapcsolva. Ezért nem bir a tőkétől függésben levő egyénnek viszonya az organikus kölcsönösség viszonyával. Azért van ezen viszonynak anorganikus és társadalomellenes jellege.

A monizmus alapján kifejlődött és a sajtó által az európai kontinens társadalmában uralomra emelt individualizmus: anorganikus és társadalomellenes függési viszonyokat létesített a gazdálkodó egyéniségek között.

Ezen anorganikus és társadalomellenes függési viszonyok oly kóryanagot halmoztak fel az európai kontinens társadalmi, gazdasági és állami életében: melynek eltávolítására szinte csak azon tényező lesz képes, mely azt a társadalmi, gazdasági és állami életben meghonosította t. i. a sajtó.

Valamint a sajtó volt a monistikus világnézet elterjesztése által a kontinentális emberiség társadalmi gazdasági és állami életében az anorganikus és antisocialis függési viszonyok megteremtője: szinte csak a sajtó lesz arra képes, hogy a monistikus világnézet kóryanagát eltávolítsa s a dualistikus világnézet uralmát állítsa vissza az európai kontinens társadalmi gazdasági és állami életében.

12. §. A fogyasztás fogalma a naturalistikus individualizmusnak befolyása alatt.

A naturalistikus individualizmusnak módszertani alapja felette nehezzé tette a gazdaságtan alapfogalmainak felismerését.

Az emberi értelmi megismerési képességnek és erkölcsi akaraterőnek a gazdasági elmélet köréből való kizárása lehetetlenné tette azt: hogy a tudomány azon kérdéssel foglalkozzék, hogy mi képezi tulajdonképen a gazdasági termelés célját?

Ha az ember és a társadalom az ő értelmi megismerési képességükkel és erkölcsi akarataijukkal nem tekinthetők a gazdasági termelés tényezőinek: akkor nem is volt lehetséges azon kérdés felvetése, hogy mi képezi a gazdasági termelés célját.

Smith Ádám nem foglalkozott azon kérdések tisztába hozatalával, hogy mi képezi a gazdasági termelés célját.

Smith Ádám a természetnek, munkának és a tőkének, mint a gazdasági termelés tényezőinek tárgyalásánál: eltekintett ugy a konkrét embertől, mint a konkrét társadalmi szervezettől.

Természet, munka tőke és gazdasági termelés Smith Ádám szerint olyan tényezők: melyek az emberi személytől és az emberi társadalom szervezeti testétől függetlenek.

Természet, munka tőke és termelés oly gazdasági té-

nyezők, melyekre az emberi személynek és emberi társadalomnak benső természete, az emberben és a társadalomban működő intellektualis és erkölcsi erők nem bírnak befolyással.

A természet, munka és a tőke segélyével gyakorolt termelésnek célját Smith Ádám szerint nem képezi semmi más, mint a javak előhozatala.

A természet, munka és tőke segélyével gyakorolt gazdasági termelés útján előhozott javak rendeltetését a fogyasztás képviseli.

De miután a természet, munka, tőke és termelés csakis olyan fogalmi elvonások Smith Ádám gazdasági elméletében, mely fogalmi abstractiók a konkrét emberi személylél és emberi társadalommal nincsenek szerves kapcsolatban, ezektől elméletileg függetlenek: úgy a fogyasztás is olyan gazdasági tényező, mely Smith Ádám szerint nincsen az emberi személyiséggel, a konkrét emberi társadalommal szerves kapcsolatban, ezektől teljesen független.

A termelés és az annak céljaként szolgáló fogyasztást a forgalom kapcsolja csak egymáshoz, — és semmi más. Ezenél fogva tehát a gazdasági termelés haladó fejlődéséhez nem szükséges más, mint a szabad forgalom.

Valamint a természet, munka, tőke és termelés függetlenek Smith Ádám elmélete szerint a konkrét embertől és konkrét társadalomtól: — úgy a fogyasztás is független a konkrét embertől és konkrét társadalomtól.

A természet, munka és tőke mint a termelés gazdasági tényezői megfogják Smith Ádám elmélete szerint a forgalom korlátainak eltávolítása által csalhatatlan biztossággal valósítani az egyedüli célt, melynek megvalósítására hivatvák — vagyis a fogyasztás kielégítését.

Azon tér, melyen ezen életfolyamat gyakorlatilag végbe megy — Smith Ádám szerint ismét csak egy fogalmi abstractió t. i. *a piac*.

A piac fogalmi abstractiója képezi a gazdasági életfejlődés alapját Smith Ádám gazdasági elméletén belül.

A piac elvont fogalma teljesen független Smith Ádám elméletén belül a konkrét emberi társadalomtól.

„A piac“ elméleti abstractiója szolgál Smith Ádám gazdasági elméletén belül pótlékként azon hiányért: hogy nem lett elméletileg felismerve azon viszony, mely az értelmi megismerés és az erkölcsi akaraterő, mint a konkrét emberben működő tényezők és a gazdaságnak realis életfolyamata között fenforog.

„A piac“ elméleti elvonása szolgál Smith Ádám gazdasági elméletében azon hiány pótlékeként: hogy nem lett felismerve Smith Á. által a gazdaság életfolyamata és az intellektualis és erkölcsi erők által vezérelt társadalomnak konkrét élő teste közötti viszony.

„A piac“ elméleti fogalma lett Smith Ádám elméletében azon rendeltetéssel felruházva: hogy a gazdaság életfolyamatán belül a konkrét embernek és a konkrét társadalomnak intellektualis és erkölcsi erőit pótolja.

A természet, munka és tőke segélyével végbemenő gazdasági termelés Smith Ádám szerint *a piac* számára történik — nem pedig a konkrét ember, nem a konkrét emberi társadalomnak történelmileg kialakult szervezeti életformái számára.

A piacon végbemenő gazdasági életfejlődésnek nincsen Smith Ádám rendszerén belül más szabályozó és vezérlő eleme, — mint a kereslet és kínálat törvénye.

A természet, munka és tőke segélyével gyakorolt ter-

melés útján létrehozott javaknak *értéket* csak a kereslet és kínálat folyamata kölcsönöz.

Mindezen életfolyamatok teljesen függetlenek a konkrét embertől s a konkrét ember történelmileg kifejlődött életformájától vagyis az emberi társadalomtól.

De valamint arról győződünk meg, hogy a természet, tőke és munka segélyével gyakorolt termelést konkrét emberi személyek és nem abstract természetü erők, abstract munkások és abstract tőkések teljesítik, — hogy a termelés gyakorlatilag a társadalmi szervezet történelmi életformáinak felhasználása mellett megalkotott mesterséges természeturalom, munkaszervezet és tőkeszervezet intézményein belül megy végbe: úgy a fogyasztás sem tekinthető másnak, mint az emberi személyek által a társadalmi szervezet történelmi életformának felhasználása mellett megalkotott fogyasztási szervezetek között végbemenő folyamatnak.

Nem a piac fogalmi abstractiójának elmosódó keretén belül jelentkező keresletnek kielégítése képezi a természeti erők, a munka és tőke segélyével gyakorolt gazdasági termelés célját.

A termelés célját és feladatát a társadalom azon élő fogyasztási szervezetei (fogyasztási területei) szükségletének kielégítése képezi: mely fogyasztási szervezeteket konkrét emberi személyiségek teremtik meg mesterségesen az által, hogy a társadalmi szervezet egyes történelmi életformáit a forgalom segélyével egymáshoz kapcsolják.

Ezen fogyasztási területek mint konkrét társadalmi alanyok jutnak a társadalmi testen belül kialakuláshoz és mint gazdasági tényezők érvényesüléshez.

A termelés arra szolgál, hogy egy történelmileg kialakult nemzeti társadalom fogyasztási szervezetei konkrét társadalmi alanyának szükségleteit elégítse ki.

13. §. A forgalom fogalma a naturalismus befolyása alatt.

A realis termelési szervezet megfelelő organikus kiegészítést követel a fogyasztási szervezetben.

A termelés gazdasági életfolyamatát a konkrét társadalmon belül a fogyasztás gazdasági életfolyamata útján kell kiegészíteni, — ha a gazdasági termelés célját megvalósítani kívánjuk.

A társadalmi szervezeten belül olyan erőknek kell érvényre emelkedniök, a melyek alkalmasak arra: hogy a termelés és fogyasztás közötti gazdasági életfolyamata között *k a p e s o l a t o t* létesítsenek.

A termelés és fogyasztás életfolyamatának azon összekapcsolása *a gazdasági szerkezetnek* magasabb fogalman belül megy végbe.

Valamint a munkafelosztás és munkaegyesítés a munkaszervezet magasabb fogalmában nyerik meg az organikus egységet: szintugy emelkedik fel az organikus egység színelvonalára a termelés és fogyasztás is a gazdasági szervezet magasabb fogalmában.

A konkrét társadalmi testen belül nem létezik a gazdasági termelésnek abstract fogalmi egysége: még kevésbé létezik egy realis társadalmi szervezeten belül a gazdasági fogyasztás mint abstract fogalmi egység.

A gazdasági életfolyamatnak realis valóságán belül: a

termelés és fogyasztás csakis integralis tagozatai a realis gazdasági szerkezetnek.

Ezen gazdasági szerkezetnek alapjaként a konkrét társadalmi szervezet, mint az emberi személy történelmi életformája — szolgál.

Nem létezik gazdasági szerkezet a melyet el lehetne fogalmilag választani a társadalmi szervezettől.

A termelők és a fogyasztók csakis oly társadalmi alanyok, melyek egy realis társadalmi szerkezetnek a tagozatait képezik.

A mennyiben az emberi személyiség történelmi életformája vagyis a társadalmi szervezet lényegileg az intellektualis megismerési képességnek és az erkölcsi akaraterőnek a terméke: a gazdasági szerkezetet sem lehet fogalmilag az intellektualis megismerési képességtől és erkölcsi akarat-erőtől elválasztani.

A konkrét gazdasági szerkezet nem lehet csak az — egy társadalmi testen belül kifejlődött intellektualis megismerési képességnek és erkölcsi akaraterőnek alkotása.

Az egy társadalmi testen belül kifejlődött intellektualis megismerési képességek és erkölcsi erők kapcsolják össze a termelési szervezeteket és fogyasztási szervezeteket egységes gazdasági szerkezetté.

Smith Ádám a társadalmon belül történelmileg kifejlődött gazdasági szerkezetnek fogalmi egysége helyére: a piac fogalmi elvonását tette.

A piac képezi Smith Ádám szerint azon egyetemes gazdasági hatalmi tényezőt, mely a termelést és fogyasztást egymással összekapcsolja, — illetőleg a kereslet és kínálat törvényei útján souverain módon uralja.

A piac fogalmi elvonása szolgál hézagpótló eszközként Smith Ádám elméletében azon hiány palástolására, hogy

nem ismerte fel a történelmileg kifejeződött gazdasági szerkezetet.

De a piac fogalmi elvonását egy tényező támogatta, melynek segélye nélkül nem lehetett volna a termelést és fogyasztást egymáshoz fűzni.

A termelési és fogyasztási szervezeteknek egy tervszerűleg alakított gazdasági szerkezetté való összekapcsolásánál ugyanis az emberi társadalom intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akaratereje egy organikus közvetítő szervezetet használ, — melyet forgalomnak nevezünk.

Egy társadalom gazdasági szerkezetének forgalmi szervezete az emberi személyiség történelmi életformáját képező társadalom intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akaratereje színvonalának felel meg.

Egy társadalom gazdasági szerkezete oly forgalmi szervezettel rendelkezik: a mely megfelel az illető társadalmi szervezet intellektualis képességének és erkölcsi akaraterejének.

Egy társadalom haladása az intellektualis megismerési képesség és erkölcsi akaratereje mezején: a forgalmi szervezet terén való haladást, a forgalom technikai eszközeinek tökéletesítését vonja maga után.

A természet törvényeinek intellektualis megismerése, valamint az akaraterejének erkölcsi fegyverezése a természeturalom céljaira: szükségképen vonta maga után a XIX-ik században a forgalmi eszközök megfelelő tökéletesítését.

A forgalmi eszközök technikája óriási méretű tökéletesítést ért el a XIX-ik században.

A forgalmi eszközök technikájának ezen óriási méretű tökéletesítése azonban a forgalomnak egy olyan fogalmi

elvonására csábította el az értelmiségeket, — melyet alapul használtak fel „a piac“ fogalmi abstractiójának beigazolására.

A forgalomnak technikai eszközeit tették meg a termelés és fogyasztás kapcsolatának kizárólagos alapjául.

A társadalom gazdasági szerkezetének helyére a technikai fogalmi szervezetet tették a piaccal, mint annak betetőzésével: mi által a társadalom gazdasági életét techniko-mechanikus folyamatok színvonalára süllyesztették le.

Igy lett a XIX-ik század kontinentális társadalmán belül a természeti erők intellektualis megismerésében való haladásnak gyümölcse: az ellentétes tényezők táplálójává.

A természeturalom technikai eszközeinek vagyis a gépeknek tökéletesítése: az intellektualis megismerési képesség és erkölcsi akaraterő tényezőinek megtagadására lett kizsákmányolva az anyagelvűség apostolai által.

A fogalmi eszközök technikai tökéletesítését pedig arra használták ki, hogy a társadalom fogalmi szervezetén belül az intellektualis és erkölcsi tényezők befolyását vegyék tagadásba.

Az emberi személyiség intellektualis és erkölcsi erői befolyásának a gazdaság mezején való tagadásba vétele folytán: a termelők és fogyasztók között olyan kapcsolat lett megteremtve, mely kapcsolat kizárólag a fogalmi eszközök technikájára, a piac abstractiójának technikai tényezőire vagyis a keresletre és kínálatra van reáefektetve.

Az emberi személyiség intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akaraterője befolyásának tagadásbavétele következtében: a forgalomnak az emberi személyiségtől valamint az emberi személyiség életformájától vagyis a társadalomtól való elválasztása lett foganatosítva.

A forgalomnak egy olyan fogalma lett megállapítva,

mely az emberi személyiségtől és az emberi társadalomtól el van választva.

A forgalomnak egy olyan fogalma jutott érvényre, mely a termelők és fogyasztók között nem létesít egy organikus társadalmi viszonyt, hanem csak egy mechanikus jellegű egyensúlyt, illetőleg az erőknek mechanikai jellegű harcát hozza létre.

Már pedig a forgalomnak lényege nem mechanikus-technikai természetű.

A forgalom organikus összekötő szervezetét képezi a társadalom azon két gazdasági tényezőjének, melyek mint a termelők és fogyasztók társadalmi alanyai jutnak nyilvánulásra.

A forgalom szinte egy olyan organikus tényező, mely az emberi személyiség és az emberi társadalom intellektualis és erkölcsi tényezői által lesz tudatos tervszerűséggel mesterségesen megalkotva.

A gazdasági termelés és a gazdasági fogyasztás között organikus kapcsolatot létesítő forgalom: szinte csak egy — a társadalmi fejlődés által tudatos tervszerűséggel megalkotott mesterséges socialekonomikus szervezet.

A forgalom is olyan szervezeti tényező, melyet emberi személyek és történelmileg kialakult társadalmi szervezetek intellektualis és erkölcsi ereje létesít.

A termelő munka és a fogyasztó élet kapcsolatát létesítő forgalom tehát maga is tudatos tervszerűséggel megalkotott mesterséges szervezet.

A forgalom gazdasági tényezője tehát mesteri tökélyű szervezettség kellékeit zárja magába, nem pedig a „szabadság“ üres abstrakcióját.

A termelő munka és fogyasztó élet kapcsolatainak lé-

tesítésére tehát nem „szabad forgalmat“, — hanem egy mesteri tőkélyü szervezettség kellékeivel bíró forgalmat igényel.

S a naturalistikus világnézet alapjára helyezkedő gazdasági individualismus rendszerének képviselői nem is nélkülözik a forgalomnak mesteri tőkélyü szervezettségét. A modern kapitalismus a legtökéletesebb és legmesterségesebb forgalmi intézmények felett rendelkezik.

Csak hypokrisisnek tekinthető tehát az, ha a kapitalismusnak irodalmi képviselői a „szabad forgalom“ jelszavát használják.

Az európai kontinens naturalistikus gazdasági társadalmán belül nem „szabad“ a forgalom, — hanem egy olyan forgalom uralkodik, mely a kapitalismus érdekeinek szolgálatára van tudatos tervszerűséggel szervezve.

Ezen kapitalistikus forgalom ignorálja az emberi személyeknek történelmileg kifejlődött társadalmi életformáit, ignorálja a nemzeti társadalmaknak történelmi individualitásait, ignorálja az — ezen individualitások által megteremtett nemzeti gazdasági szerkezetet.

A kapitalistikus forgalmi szervezet csak — egy a nemzeti gazdasági szerkezetnek történelmi individualitását megtagadó — tehát nemzetközileg szervezett eszköz: a legerősebb és legügyesebb egyéniségek gazdasági érdekeinek szolgálatára.

Valamint hypokrisinek kell azt tekintenünk, midőn a kapitalismusnak irodalmi képviselői „szabad“-nak mondják a nemzetközileg szervezett forgalmat: — ugy azon szó-lásmódot is, mely egy történelmi gazdasági szerkezet létjogának tagadásba vételét „szabadelvűnek“ mondja, a legkiválóbb hypokrisisként kell megbélyegeznünk.

Még szigorubban kell azon eljárást elítelnünk, midőn

a „világpiac“ fogalmi elvonásának elméleti pótlékát, valamint azon további fogalmi abstractiót, melyet „világpiac-konjunkturá“-nak neveznek: az emberiség oly vivmányai-ként ünneplik, mely a szabadság érdekeit szolgálja, melyet az összes emberiség gazdasági élete legdicsőbb betetőzésé-nek kell tekintenünk.

A forgalom elméleti fogalmának tisztázása közben meggyőződünk arról, hogy a gazdasági élet két nagy tényezője a termelés és fogyasztás: a forgalom szocialorganikus eleme által lesznek egy gazdasági szerkezet magasabb egységébe felemelve. Az emberi társadalom gazdasági szerkezete azonban a társadalmi test realis fejlődésének a történelmi gyümölcse.

Ezen életfolyamatnak *ignorálását* — úgy a miként az a naturalistikus világnézet befolyása alatt a XIX-ik század második felében nyilvánulásra került: nem lehet egy *szabadelvű* vivmánynak tekinteni, hanem csakis a naturalismus alapelveinek consequenciáját lehet abban felismerni.

Azért tapasztaljuk azt, hogy a naturalistikus gazdasági elmélet szintén egy nagyszerű egységes gazdasági szerkezetet létesít: mint a gazdasági individualismus rendszerének betetőzését.

Épen úgy, miként a bölesészetnek mint tudománynak tagadásba vétele ismét nem más, mint a bölesészetnek egy neme: — épen úgy alkot meg a naturalistikus gazdasági individualismus is — dacára annak, hogy egy történelmi gazdasági szerkezet létjogát tagadja — szinte egy külön gazdasági szerkezetet.

A naturalistikus gazdasági individualismus is egy olyan mesterséges gazdasági szerkezetet léptet életbe, a me-

lyen belül intellektualis megismerési képesség és erkölcsi akaratérő szerepelnek vezető tényezőkként.

A modern kapitalizmus az ő nagyszerű forgalmi szervezetével szintén a gazdasági szerkezetnek egy fajtát képezi.

Sőt ezen gazdasági szerkezettől még a történelmi jelleget sem lehet elvitatni.

Ugyanis a naturalizmusnak és a subjektivizmusnak túltengése a bölcsészet mezején a humanizmus- és renaissance-korszak óta: szülte meg mint gyümölcsöt a XVIII-ik századbeli materializmust.

A bölcsészeti materializmus volt ismét az, mely a physiokraták és Smith Ádámnak gazdasági elméletét megteremtette.

A „forgalom szabadsága“ ámbár az egy valótlaniságot fejez ki, — mégis egy mesterséges forgalmi szerkezetet léptet életbe, sőt alapul szolgál egy mesterséges gazdasági szerkezet vagyis a modern kapitalizmus gazdasági szerkezete számára.

Ezen gazdasági szerkezeten belül, a kapitalistikus forgalmi szerkezeten belül szinte intellektualis megismerési képesség és erkölcsi akaratérő szerepelnek vezető gazdasági tényezőkként, — bár a materializmus ezen tényezőket tagadásba veszi.

A materialistikus világnézetnek az alapelvei szintén csak az intellektualis megismerési képességnek a gyümölcsei. — Azon erély, melylyel a materializmus alapelvei a gyakorlati gazdasági élet körében érvényre emeltetnek: ismét az erkölcsi akaratérőnek jelentékeny készletére mutatnak a materializmus képviselőinél.

Comte Ágost és Herbert Spenser, s követőik táborába az intellektualis megismerési képességnek, a szellemi mun-

kának óriási készletét pazarolták el arra: hogy az *agnosticismus* alapelvét juttassák érvényre, — hogy az ember társadalmi és gazdasági életét mint kizárólag mechanikus jellegű folyamatok eredményét tüntessék ki.

Hogy egy ilyen szellemi munka, a viznek szitával való merítéséhez hasonlít: ezt talán ma alig vonhatja valaki kétségbe.

Egy intellektualis törekvés, melynek módszertani alapját az *agnosticismus*, vagyis az intellektualis megismerési képességnek a megcsönkítése vagy megtagadása képezi: a Danaidák törekvéséhez hasonlít, kik fenék nélküli hordónak a megtöltésében fáradoztak.

Ezért a hypokrisis csucspontjának kell azon eljárást neveznünk: midőn az ilyen törekvést szabadelvűnek vagy szabad szelleműnek merészelnék egyesek megjelölni.

Az uralkodó tőkehatalom érdekeinek megfelelő lehet az ugyan, ha az agnosticismus lesz a gazdaságtan és szociológia módszertani alapelveül elfogadva: azonban az megengedhetetlen, hogy ezen módszertani álláspontot a szabadelvűség vivmányának hirdessék.

Ha a kapitalismus irodalmi képviselői az agnosticismus alapelveéhez ragaszkodnak a társadalmi és gazdasági élet intellektualis és erkölcsi tényezőivel szemben: ezt csak logikusnak és érthetőnek találjuk.

Ha azonban a modern középosztály vezérei a kapitalismus irodalmi képviselőinek követőiként szerepelnek: akkor ezen viselkedést csakis Ihering R. szavaival jellemezhetjük megfelelő módon: „hogy a farkasok szabadság után kiabálnak az érthető ugyan, de midőn a bárányok is csatlakoznak ezen lármához, akkor ezzel azt igazolják be — hogy csak birkák.“

14. §. Az európai kontinens társadalmának gazdasági fejlődése a naturalismus befolyása alatt.

Az emberi személyiség történelmi életformájának vagyis a társadalomnak fejlődése az életcélok felismerésére az egyéniségekben meglevő intellektualis képességnek fokozatától, valamint a felismert életcélok megvalósításához szükséges erkölcsi akaraterőnek mértékétől függ.

Egy történelmileg kifejlődött társadalmi testnek közös életcéljai gyakorlatilag egy olyan intellektualis és erkölcsi hatalmi tényezőt képviselnek: melynek befolyását az illető társadalmi testnek minden egyes tagozata egyenlő mérvben érzi.

Az emberi társadalomnak történelmileg kifejlődött tagozatai, vagyis a nemzeti társadalmak egyes nagy individualitásai szintén ezen élettörvénynek vannak alávetve.

A közös nemzeti életcélok olyan intellektualis és erkölcsi hatalmi tényezők az egyes történelmi nemzet-individualitások életén belül: melyeknek befolyása a nemzeti társadalom minden egyes tagjának gazdasági életére is kiterjed.

Az egyes egyéniségek a közös nemzeti életcélok intellektualis és erkölcsi tényezői által lesznek gazdasági érdekeiknek érvényesítésénél befolyásolva.

A közös nemzeti életcélok szolgáltadják ugyanis a

nemzeti társadalom részére az alapot, melynek felhasználása mellett lehet csak a gazdasági önkormányzat szervezeteit életbeléptetni.

A gazdasági önkormányzat ezen szervezetei *támogatják és korlátozzák* egyidejűleg az egyéni gazdasági érdekek érvényesítését.

Az európai kontinens társadalmának gazdasági hatalmai, vagyis az európai kontinens társadalmának gazdasági hatalomra emelkedett egyéniségei: nem lettek a XIX-ik század második felében egyéni gazdasági érdekeiknek érvényesítésénél a gazdasági önkormányzat intézményei útján korlátozva.

A közös társadalmi és gazdasági életcélok intellektualis és erkölcsi tényezőinek tekintélye: meg lett ingatva az európai kontinens társadalmában a humanizmus és a renaissance, valamint az újkornak naturalistikus individualismusa által.

Az individualizmus szelleme már rég kiirtotta az európai kontinens társadalmából a társadalmi önkormányzat gyakorlásának alapját: vagyis a közös életcélokból származó jogoknak és kötelességeknek tudatát.

A XVIII-ik század sensualismusa által végleg meg lettek az egyéniségeknek intellektualis és erkölcsi jellegű kötelekei minden hatalomtól fosztva. A francia forradalom már csak romokat takarított el.

A történelmi társadalom romjai *nem* képesek az uralkodó középosztály gazdasági életét a haladó fejlődés egy olyan útjára vezetni: hogy a pénzkirályok és a pénzarisztokracia gazdasági hatalmi érdekei korlátozásnak vessenek alá.

Az uralkodó középosztály élén álló romjai a törté-

nelmi társadalomnak ezt azért nem képesek teljesíteni: miután közös életcélok intellektualis és erkölcsi hatalma, mely az egyéneket egymáshoz fűzné — hiányzik, — s ennél fogva nem állanak rendelkezésére a gazdasági élet vezetéséhez a társadalmi önkormányzatnak intézményes szervezetei.

Sem az egyes államok élén álló uralkodó családok, sem pedig a születési arisztokracia tagjai nincsenek arra gyakorlatilag képesítve: hogy az állami közéletben uralomra emelkedett középosztály gazdasági érdekeinek megvédésére a pénzkirályokkal és a nemzetközi pénzaristokraciával gazdasági harcba bocsátkozzanak.

A tényleges helyzet más eredményekhez vezet a XIX-ik század végén.

A modern naturalismus világnézete és a naturalistikus államtudományi elméletek az európai kontinens államainak közéletében uralkodó középosztály kebelében oly nagy méretekben kerültek tulsulyra: miszerint maga a születési arisztokracia is a naturalistikus államtudományi elméletek befolyásának árjában merült el. Ennek gyakorlati következménye az lett, — hogy a XIX-ik század második felében a születési arisztokraciának legnagyobb része plutokratikus oligarchiává alakult át az európai kontinens államaiban.

Az európai kontinens államainak élén álló uralkodó fejedelmi családok tagjaira is oly befolyást gyakoroltak a XVIII-ik század sensualistikus államböleületének hagyományai s a felvilágosodott absolutismus tanai: hogy az uralkodó fejedelmi családok tagjai között is a modern naturalismus világnézete a monismus világtrendjére fektetett

államtudományi elméletek kerültek a XIX-ik század második felében tulsulyra.

A naturalistikus államtudományi elméletek befolyása alatt az uralkodó fejedelmi családok: a gazdasági töke befolyásának előmozdítását emelték a XIX-ik század folyamán hatalmuk alaptényezői sorába.

Az európai kontinens államainak élén álló uralkodó családok arra törekedtek, hogy a családi törzsvagyonnak óriási tömegeit halmozzák össze. Ezeknél fogva a fejedelmi dynastiák olyan tényezőkké alakultak át a XIX-ik század folyamán: melyek nem gátolják a pénz arisztokracia hatalmának terjedését, hanem ellenkezőleg ők maguk állanak egy nemzetközi plutokratikus oligarchia élére.

A monismus fetiseinek világhuralmi állását az emberiség gazdasági életének minden ágazatán belül: nem támadták meg az európai kontinens történelmi társadalmának vezérelemei.

Sőt inkább az ellenkező következett be.

Az uralkodó fejedelmi családoknak és a születési arisztokráciának tagjai lettek a XIX-ik század derekán az európai kontinens területén a materialistikus gazdasági elmélet fetiseinek legbuzgóbb imádóivá.

A materialistikus gazdasági elmélet fetiseinek befolyása alatt nem lettek a természeti erők, a munka és a töke mint a gazdasági termelés tényezői azon realis alaphoz hozzákapcsolva: melyet az emberi személynek történelmileg kifejlesztett életformái, melyet egy konkrét nemzeti társadalomnak szervezett alakzatai képviselnek.

A gazdasági fogyasztás tényezője nem lett a materialismus fetiseinek befolyása alatt az emberi személyiség törté-

nelmileg kifejlődött konkrét életformáihoz, nem lett a nemzeti társadalmakhoz hozzáfűzve.

Végre a termelés és fogyasztás két gazdasági tényezőjének egybekapcsolására hivatott forgalom sem lett az emberi személy történelmileg kialakult életformáinak a nemzeti társadalmaknak öntudatos tervszerű működése által szervezve: hanem a naturalistikus bölcelet befolyása alatt ki lett szolgáltatva a forgalom szervezése a plutokratikus oligarchia nemzetközi érdekesoportjának. A naturalismus befolyása hozta létre azon eredményt, hogy sem a termelésnek nincsen a nemzeti társadalmak érdekeit alapul vevő szervezete, — sem a fogyasztásnak gazdasági életfolyamata nincsen a nemzeti társadalmak érdekeinek szempontja szerint rendezve; — sem pedig a forgalom nem fűzi akként a termelő és fogyasztó nemzeti társadalmakat egymáshoz, hogy azoknak érdekei kerüljenek érvényesüléshez.

A naturalistikus világnézetnek az európai kontinens társadalmának gazdasági életére gyakorolt befolyása azon eredményhez vezetett: hogy a gazdasági élet el lesz a realis társadalmi szervezettől választva, vagyis hogy a gazdászati élet sekularisálva lesz.

A gazdászati életnek ezen sekularisációja oly elemi hatalmakká tette meg a természeti erők, a munka és a tőke gazdasági termelési tényezőit: mely hatalmakkal szemben teljesen fegyvertelenül áll az emberi személyiség.

Az emberi személyiség ugyanis csak a társadalmi testnek az emberi természettel megegyező életformái segítségével képes olyan hatalommá alakulni: amely a gazdászati termelés tényezői felett való uralomra alkalmas.

Hogy az emberi személyiség képesítve legyen a természet-erők, a munka és a tőke gazdasági termelési tényezői

felett uralkodni s azokat az emberi életcélok szolgálatába állítani: ehhez az emberi személy a társadalmi szervezet élet-erőinek támogatását kénytelen igénybe venni.

Az egyes elszigetelt emberi személyiség a gazdasági termelés tényezőivel szemben tehetetlen: rendelkezék az bár egyénileg az intellektualis megismerési képességnek és erkölcsi akarat-erőnek legnagyobb mértéke felett.

Az intellektualis megismerés és az erkölcsi akarat-erő csakis akkor lesz képes a termelési tényezők felett uralkodni: hogy ha az támaszt fag lelteni az emberi személyiség organikus életformáiban, vagyis a társadalmi szervezetben.

A gazdasági életnek sekularisációja a naturalistikus világnézet által tehát azon gyakorlati következményt vonta maga után: hogy az egyéniség meg lett fosztva az emberi személy társadalmi életformáiban rejlő organikus erőknek támogatásától, s bele lesz kergetve a gazdasági termelésnek eleni hatalmai ellen való reménytelen küzdelembe.

Az emberi személyiség az ő intellektualis megismerési képességével és erkölcsi akaraterejével az európai kontinens emberiségének gazdasági életén belül: a gazdasági termelés elemi erőinek játéklapdjává lesz a XIX-ik század folyamán a naturalistikus világnézetnek hatása alatt.

A naturalismus eszméinek befolyása alatt álló emberi személyiség a kontinentalis társadalom gazdasági életén belül nem egy vezető és uralkodó hatalom: hanem csakis egy anyag a gazdászati élet elemi hatalmainak harcában.

Valamint az emberi személy konkrét életformájától a társadalomtól elválasztott gazdasági termelési tényezők elemi hatalmakká lettek a naturalismus által felemelve: ugy az emberi személy történelmi életformájától a társadalomtól elszigetelt gazdasági fogyasztás is olyan tényezővé fajult el

a naturalismus befolyása alatt, mely a krisisekben elemi hatalomként szerepel — és amelylyel szemben szintén tehetetlenségre van az emberi egyéniség kárhozthatva.

A társadalom fogyasztási szervezeteit pótló „piac“ egy pusztá fogalmi elvonás, valamint annak „törvényei“ a kereslet és kínálat sem tekinthetők csak pusztá elvonásoknak. A termelési tényezőket a piaccal egybekötő „forgalom“, az emberi személyiség életformáinak realis alapja nélkül szintén csak egy elemi hatalomnak tekinthető, melylyel szemben az emberi személyiség egy társadalmi szervezet támogatásának hiányában tehetetlenségre, illetőleg egy emészítő létküzdelemre van utalva.

Hogy a modern forgalom a „piac“ fogalmi elvonását a „világpiac“ szédületes magaslatáig emeli fel, s hogy ezen világpiacon ismét a kereslet és kínálat fogalmi elvonása a „világpiac-konjunktura“ legvégsőbb abstrakciójává lesz felemelve: ez nem változtat az emberi személyiség helyzetén.

Ha az emberi személyiség a társadalom organikus életformáinak támogatása nélkül a piaccal és a kereslet és kínálat törvényeivel szemben tehetetlen: akkor a társadalmi szervezettől elszigetelt átlagos emberi egyéniségnek tehetlensége nem lesz enyhítve a világpiac és a konjunktura abstrakciói által, hanem ellenkezőleg az átlagos emberi egyéniség tehetlensége türethetelen fokozatra lesz felemelve.

A világpiac és konjunktura óriási elemi hatalmaival s az ezek által megteremtett krisisekkel szemben, mely hatalmakkal a naturalismus ajándékozta meg a XIX-ik század emberiségét: az intellektualis és erkölcsi erők minden befolyásától elszigetelt emberi személyiség, a küzködő gazdasági hatalmak és a krizisek pusztá játéklabdájává lett lesüllyesztve.

A világgpiac egy olyan gazdasági csatatér, amelyen több a sebesült és halott, mint az életben maradt győztes.

Miután a naturalistikus gazdasági elmélet fetiseinek uralma olyan borzasztó következményekhez, sűrűn ismétlődő krízisekhez vezetett az európai kontinens gazdasági életében: az államférfiak soraiban ezen állapotok türethetlenségének érzete kelt életre. Ezzel kapcsolatban azon kötelezettség tudata hódított tért az államférfiak között, hogy ezen állapotokkal szemben védezközöket kell keresni.

Az államférfiak arra törekedtek, hogy a nemzeteket mint önálló gazdasági individualitásokat: a világgpiac hatalmaival szemben védelmi állapotba helyezték.

Ezen törekvés a nemzetek gazdasági életének szervezéséhez, vagyis azon kísérlethez vezetett: egy nemzeti jellegű gazdasági szerkezetet teremteni meg, úgy a termelés, mint a fogyasztás és forgalom terén.*)

Hogy ezen kísérlet nem vezethet sikerhez, ha azt nem helyezzük a naturalismus fetisei ellen indítandó harcnak intellektuális és erkölcsi alapjára: alig lesz talán kétségbe vonható.

*) Erre szolgálnak a nemzetközi szerződések, nevezetesen a kereskedelmi áruforgalmat s a vámtarifákat szabályozó szerződések, a vasuti tarifák, államvasuti hálózatok megteremtése, tengeri flották szervezése stb.

15. §. A munkaszerszám és gép a naturalismus befolyása alatt.

Az európai kontinens népeinek gazdasági életét befolyásoló termelési tényezők között a munka volt az, mely legelőször lett a naturalismus áldozatává.

Az európai kontinens gazdasági életének szekularizációja elsősorban a gazdasági munkának a nemzetek reális társadalmi szerkezetétől való elválasztásában került nyilvánulásra.

A gazdasági munkának a nemzetek történelmileg kialakult társadalmi szerkezetétől való elválasztása abban került gyakorlatilag kifejezésre: hogy a gazdasági munkát emancipálták az emberi személyiség és emberi társadalom intellektualis megismerési képességének és erkölcsi akarataerejének befolyásától.

A gazdasági munkának emancipációja az emberi személynek és az emberi személy történelmi életformájának a társadalomnak intellektualis és erkölcsi befolyásától: kiszolgáltatatta a gazdasági munkát az erő és anyag elemi élettörvényeinek.

Az erő és anyag elemi élettörvényeinek befolyása alatt a kontinentalis társadalom gazdasági munkája a következő fejlődésnek lett az áldozata.

Először is az ember physikai munkaerejének termelési képessége, a gyári munkának a reális társadalmi szervezet-

től való elszigetelése következtében: a munkafelosztásnak mechanizmusától került függésbe.

Nem az a döntő akkor, midőn a gyármunkás részére a munkafeladvány ki lesz osztva, hogy milyen az illető munkásnak intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akarateroje: hanem a munkafelosztás mechanizmusa határozza azt meg, mint a gyári üzem alapja, hogy az egyes munkásnak micsoda munkafeladvány lesz kiosztva.

A gyári munkás physikai munkaerejének megvédésére azon veszélyek ellen, melyek azt a gyári üzem szervezeti alapelvéből a munkafelosztásból fenyegetik: a szocialdemokrata munkásvezérek naturalistikus világnézetük folytán az egyesített munkástömegek mechanikus erejét vitték harcba. Tehát a tömeg mechanikus visszahatása lett a kontinentalis társadalom életfejlődésének tényezője.

A naturalistikus világnézetnek végzetes befolyása a gazdasági munkára legszembetűnőbb módon az emberi munka két organikus eszközénél: a szerszámnál és a gépnél jutott a XIX-dik század folyamán gyakorlati érvényhez.

A szerszám fogalmilag semmi más, mint az emberi személyiség physiologiko-anatomikus alkotmányának organikus kiegészítése, azon célra: hogy a természeti világ erői és anyaga felett az emberi személyiség intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akarateroje uralkodhassék.

A gép pedig nem más, mint az emberi megismerési képesség és erkölcsi akaraterő által meghódított természetereő segélyével mozgásba hozott szerszám.

Szerszám és gép tehát nem tekinthetők másnak, mint az emberi személyiség intellektualis megismerési képessége és erkölcsi akarateroje által gyakorolt természeturalom organikus eszközeinek.

A szerszám és a gép a naturalistikus világnézet befolyása következtében: a munkás ember rabláncává lettek az európai kontinens társadalmának gazdasági életén belül.

Szerszám és gép nem emancipálták a naturalistikus világnézet uralma alatt az embert az erő és anyag természeti tényezőinek tulnyomó befolyása alól: ámbár a természettudomány haladása folytán tökéletesített természettudományi ismeretek óriási méretekben fokozták az emberi társadalom uralmát a természet erői felett.

A naturalismusnak bölcseleti világnézlete paralysálta a természettudományi felfedezések vívmányainak a haladó fejlődést előmozdító befolyását a kontinentális társadalom gazdasági munkájára.

A kontinentális társadalom gazdasági munkája *nem lett* a természettudományi felfedezések által az anyag és erő természeti tényezőinek uralkodó befolyása alól emancipálva.

A szerszám és a gép *nem lettek* a XIX-ik században az emberi társadalomnak az anyag és erő mechanikus hatalmainak uralma alól való emancipációját elősegítő tényezők. Ennek az ellenkezőjét látjuk az európai kontinens társadalmán belül a monistikus világnézet befolyása alatt végbemeneni.

Az alsó néposztályok munkástömegei a szerszám és gép útján rabigába kerülnek, mely nemkevésbé nyomasztó, mint Róma és Görögország antik társadalmának rabszolgamunkája. A szövöszekek vetelője láthatatlan természeti erőktől mozgatva működik —: s mégsem jut Aristoteles jövendölése teljesüléséhez, hogy akkor nem lesz többé szükség rabszolgai kezekre. A XIX-ik század munkása rabláncokkal van a gyárak erőgépeihez hozzáfűzve. A modern gyárpar mechanikus tömegtermelésén belül a munkás egyénisége: a munka-

felosztás mechanikus alapelvének befolyása által meg lesz semmisítve. A modern munkásból az válik, amit az antik világ írói a rabszolga fogalmának meghatározásaként jeleztek: t. i. egy eleven szerszám.

A materialismusnak monistikus világnézlete következtében az élő társadalmi testtől elszigetelt munkás: a XIX-ik században a gépekkel gyakorolt termelési üzemnek egyik mechanikus alkatrészévé lesz.

Az európai kontinens társadalmának materialistikus világnézlete szerint nem uralkodik az erőgépben az emberi személy értelmisége, amely az erőt és anyagot szolgálatába kényszerítette: hanem a gyárípar erőgépei az erő és anyag természeti tényezőinek az ember felett való uralmát képviselik!

Az emberi személyiség egy parányt képvisel a materialismus tantételei szerint, amely parány magát az erő és anyag törvényeinek alávetni tartozik.

Ennélfogva a gyárípar erőgépeiben nem az emberi személyiség genieje, nem a mérnök értelmisége, nem a feltalálónak szelleme a *mozgató tényező*: hanem a gépet csak az erő és anyag törvényei mozgatják.

Hogy azonban a materialismus ezen tantételét csak hypokrisisnek tekinthetjük: azt egy pillanat a valóság világába igazolja.

Ugyanis a gépek tulajdonosai egy oly gazdasági kényuralom érvényesítésére használják fel gyakorlatilag a gépeket: amilyen mérvű gazdasági kényuralmat sem az antik világ, sem a középkor nem ismert, amilyen gazdasági kényuralmat talán csak a pyramis építő fáraók gyakoroltak Egyiptomban.

A modern gyárípar nagy termelői számára a modern

technika nagy erőgépei: csakis egy olyan *individualis szerzőt* képviselnek, melynek segítségével a nagytermelők a természettudományi felfedezések által az erő és anyag feletti uralomban rejő előnyöket zsákmányolják ki egy oly társadalmon belül, mely társadalomban a munka el van választva a társadalmi testtől.

A modern társadalomnak erős és ügyes egyéniségei igen jól tudják azt, hogy az erőgépeket csakis egy olyan társadalmon belül lehet az egyéni gazdasági hatalmi érdekek céljaira kizsákmányolni: amely társadalom a naturalistikus individualismus bölseleti álláspontját követi, amely társadalom munka és emberi személyiség, munka és emberi társadalom között a társadalmi autonomia és önkormányzat organikus kapcsolatát meg nem tűri!

Azért kiabálnak a modern kapitalismus farkasai annyira „szabadság“ után, — hogy Ihering Rudolf szavait használjuk — azért követelik azt, hogy társadalom és munka között minden kötelék megsemmisítessék: miszerint korlátok nélkül gyakorolhassák a gazdasági kényuralmat.

Az erősek és ügyesek igen jól tudják azt, hogy ők csak addig lesznek képesek az erőgépeket mint individualis munkaszerszámokat egoistikus gazdasági érdekeik céljaira kizsákmányolni: amíg a társadalom a monismus által szekularisálva marad, míg a társadalom be nem látja egy dualistikus világrendnek, mint a gazdasági élet alapjának, nélkülözhetetlenségét.

Azért látjuk az erőseket és ügyeseket annyira buzgólkodni a monismus materialistikus világnézetének hirdetésében.

Amint a társadalom annak belátásához emelkedik fel, hogy munka és emberi társadalom a közös intellektualis és

erkölcsi életcéloknak dualistikus rendje által lesznek egymáshoz kapcsolva, tehát a természeti és szellemi erők dualistikus szervezetét követelik meg: a gépeknek, mint individualis munkaszámoknak szerepköre is meg fog szünni.

A társadalom egy dualistikus világrend alapján fel fogja azt ismerni, hogy az embernek és az ember történelmi életformájának, vagyis a társadalomnak életcélja: a gépet csakis mint egy társadalmi munkaszámot tűrhetik meg.

A társadalmat annak belátásához kell felemelnünk, hogy erő és anyag felett a technika vívmányainak segítségével gyakorolt uralom, hogy a központi erőgépeknek használata csakis azon feltétel mellett felelhet meg a társadalmi közérdeknek: — ha a munka és a társadalom egy — intellektualis és erkölcsi erők útján tervszerűleg megfogalmazott munkaszervezetbe lesznek egyesítve.

A társadalomnak azon belátáshoz kell felemelkednie, hogy a technikai vívmányait nem szabad kizárólag egyesek gazdasági érdekeinek, a munkaadó gazdasági érdekeinek kielégítésére kizsákmányolni.

A társadalom annak felismerésére fog jutni, hogy egy társadalmi munkaszervezeten belül akként kell a központi erőgépek használatát szabályozni: hogy egyidejűleg a munkások gazdasági individualitása is megóvassék, tehát a gép mint társadalmi munkaeszköz kerüljön gyakorlati használatba.

Hogy ez elérhető legyen, a központi erőgépeket a gazdasági munkaszervezeten belül intellektualis és erkölcsi tényezők vezetésének kell alávetni. Ezen intellektualis és erkölcsi tényezők feladatát képezi az, hogy a központi erőgépeket a társadalmi autonomia és önkormányzat segítségével

akként vegyék használatba: miszerint az erőgépek mint társadalmi munkaeszközök a nemzeti társadalom közös gazdasági érdekeinek szolgálnak.

A központi erőgépek csakis akkor lesznek képesek a nemzeti társadalom közös gazdasági érdekeinek szolgálni: ha a munkások a központi erőgépek segélyével a chablonszerű mechanikus tömegmunka kényszere alól lesznek felszabadítva.

Ameddig a központi erőgépek nem képesek a munkásokat a chablonszerű mechanikus tömegmunka alól emancipálni: addig azok nem fogják tulajdonképeni rendeltetésüket mint társadalmi munkaeszközök betölteni.

Intellektualis megismerési képesség és erkölcsi akarat-erő vannak arra hivatva, hogy a realis társadalmi szervezet segélyével, a társadalmi autonomia és önkormányzat erőinek mozgásba hozatalával oldják meg azon problémát: a gyár-
ipar központi erőgépeit társadalmi munkaeszközökké átalakítani, azokat az egyéni egoismus befolyásától elvonni.

16. §. A pénztőke kialakulása a naturalismus befolyása alatt.

A gazdasági termelés második tényezője t. i. a gazdasági tőke a naturalismus bölcséleti alapja következtében az európai kontinens népeinél a XIX-ik század folyamán szintén az erő és anyag mechanikus természeti tényezőinek befolyása alá került.

A gazdasági tőke a gazdasági életnek saekularisációja folytán — igazi lényegével ellentétben: szintén egy olyan elemi jellegű hatalommá fejlődött, amelylyel szemben az emberi személyiség és a társadalom tehetetlenségre vannak kárhoytatva.

Ezen jelenség okát abban kell keresnünk, hogy a gazdasági tőkét mint termelési tényezőt, a naturalismus befolyása alatt sekularisálták.

Ugyanis a tőke egyrészt a történelmileg kialakult nemzettestek élő társadalmi testétől lett elszigetelve: másrészt pedig a tőke emancipálva lett az ember intellektualis és erkölcsi erőinek befolyása alól.

A társadalomnak gazdasági jószágkészlete elválasztván az élő társadalmi szervezettől: ez által mint a gazdasági termelés tényezője az erő és anyag mechanikus hatalmainak uralma alá került.

Ezen életfolyamat az európai kontinens sekularisált társadalmán belül a társadalom összegyűjtött jószágkészle-

tének azon realis életformájában jutott gyakorlatilag érvényre: mely életforma mint a történelmi fejlődés terméke a pénztökében jelentkezik.

A társadalom realis jószágkészletét ugyanis nem lehetett a társadalom termelési szervezetén belül sem oly minőségben és mennyiségben összegyűjteni, amelyet a gazdasági termelés igényel: sem pedig nem volt lehetséges az egyes termelők birtokában levő jószágkészletet közvetlenül a gazdasági termelésnél használatba venni.

A termelők kénytelenek voltak azon javakat, melyeket ők maguk ugyan nem termelnek, de amelyekre a termelésnél szükségük van — azon termelőktől csere útján megszerezni, akik az illető javakat termelik.

A termeléshez szükségelt azon javaknak becserélését a termelők maguk közvetlenül nem foganatosíthatták.

Ehhez egy olyan csereeszközt kellett igénybe venniök, melynek segítségével a társadalom a becserélendő javaknak egymáshozoi viszonyát azon javak gazdasági jelentőségére való tekintettel — meghatározni képes.

A megteremtendő csereeszköznek alkalmasnak kellett lennie arra, hogy az egyes javak jelentőségét a társadalom gazdasági életcéljaira való tekintettel, vagyis azok értékét meghatározza. A csereeszköznek oly tulajdonságokkal kellett bírnia, — hogy azt egyuttal mint a javak értékmérőjét lehesen használni.

Ezen csereeszköz és értékmérő: az emberiség történelmi társadalomszervezete intellektualis és erkölcsi erőinek a mesterséges terméke.

Az emberiség realis társadalomszervezetén belül csakis azon társadalmi test lehetett képesítve a javak csereeszközének és értékmérőjének megteremtésére: amely társadalmi

testen belül a társadalmi szervezetnek összes intellektualis és erköcsi erői a legmagasabb társadalmi alany individualis tudatában központosultak.

A társadalmi szervezetnek történelmi fejlődése az államokban alkotott meg olyan természetű társadalmi testet.

Csakis az államok voltak történelmileg képesek: hogy a javak csereeszközét és értékmérőjét megteremtsék.

Csakis azon társadalmi individualitás, azon társadalmi alany, mely az állam életformájában jutott történelmileg kialakuláshoz, volt arra képes: egy olyan szervet teremteni mesterséges uton, melynek segélyével meg lehessen határozni az egyes javaknak a nemzetek gazdasági életcéljai szempontjából való jelentőségét.

Az államok ezen mesterséges szervnek megteremtésére a nemes érceket használták.

A nemes ércekből alkották a multnak történelmi államai az értékmérő-jeleket, vagyis a pénzérmekeket.

A pénz tehát nem egy természeti gazdasági fejlődésnek a terméke: hanem az emberiség történelmi társadalomszervezetének egy mesterséges alkotása.

A pénz semmi más, mint a legmagasabb társadalmi alanynak, vagyis az államnak mesterséges munkaeszköze, azon rendeltetéssel, hogy azon célra szolgáló szerv legyen: miszerint annak segélyével a társadalomnak intellektualis és erköcsi erői képesítve legyenek, a javak viszonyát a gazdasági életcélokhoz megállapítani, vagyis a javak gazdasági jelentőségét meghatározni.

A pénz, mint az állam mesterséges munkaeszköze, a javak gazdasági jelentőségének megállapításához: történelmileg a nemes ércekből, vagyis olyan termékekből lett megalkotva, melyek maguk is saját tulajdonságaiknál fogva,

nagy jelentőséggel bírnak az emberek életcéljaira, tehát amelyek maguk is gazdasági javakat képviselnek.

A pénz lett így a javak egyenértéke. Midőn az államok a papírpénzt hozták be, akkor az állami bank nemesérckészlete képviselte a pénznek realis jószág-egyenértékét.

A nemesércek egyetemes elterjedése a földön, azoknak általánosan elismert gazdasági jelentősége az emberi társadalom életcéljaira: emelte fel a nemesérből készült pénzt a föld polgárosult államnépeinek egyetemes jószág-egyenértékévé.

A pénz, mint egyetemes jószág-egyenérték szolgálhatott csak munkaeszközként a társadalom intellektualis és erkölcsi erői számára: hogy a realis jószágkészlet gazdasági jelentősége megállapíttassék, hogy a jószágkészlet a társadalom különböző gazdasági életcéljaira gyakorlatilag felhasználtassék.

A gazdálkodó társadalom realis jószágkészletét csakis a pénz realis jószág-egyenértékének segélyével lehetett a társadalom különböző gazdasági életcéljaira összegyűjteni és készletbe helyezni: *vagyis azt tőkévé szervezni.*

A társadalom realis jószágkészletét csakis a pénz egyetemes jószág-egyenértékének segélyével volt lehetséges: a társadalom tőkéjévé szervezni, vagyis abból egy *társadalmi tőkét* alkotni.

Az individualis jószágkészletnek socializálását, vagyis az egyes személyek birtokában levő realis jószágkészletnek az egész társadalom gazdasági életcéljaival való összekapcsolását: csakis a mesterségesen megteremtett egyetemes jószág-egyenértéknek, vagyis a pénznek segélyével lehetett megcsinálni.

Csakis a pénztőke történelmi életformája tette lehetsé-

gessé egy tőkekészletnek tudatos tervszerűséggel végrehajtott összegyűjtését a nemzeti gazdasági termelés nagy életcéljainak szolgálatára.

A pénztőke mint egy, a pénzbankok mesterséges társadalmi szervezete útján tudatos tervszerűséggel megalkotott társadalmi munkaeszköz: képesítette csak gyakorlatilag a társadalom intellektualis és erkölcsi erőit arra, hogy a társadalom realis jószágkészletét a gazdasági termelés összes ágai-ban használhassák fel.

A pénz megteremtése, valamint a pénzbankok mesterséges szervezése a pénztőke összegyűjtésére az államok általa, tette csak lehetségessé: a jószágkészlet befolyását a gazdasági termelés folyamatára érvényesíteni, — az emberi szellem nagy harcát a természeti világ anyagának meghódítására haladó fejlődés mellett foganatosítani.

A pénz megteremtése tette csak a realis jószágkészletek birtokosait arra képessé: hogy a modern társadalom gazdasági termelésére befolyást gyakoroljanak.

A tőke csakis az egyetemes jószág-egyenérték organikus életformájának, vagyis a pénznek segítségével nyerte meg azon képességet: a modern társadalom sekularisált gazdasági életén belül, vagyis a jószágkészletnek a társadalmi testtől való elszigetelése mellett gyakorolni befolyást a gazdasági termelésre.

A jószágtőke mint termelési tényező nem birván társadalmi életformával, csakis a pénztőke organikus életformáját lehetett gyakorlatilag a gazdasági termelésnek a XIX-ik század folyamán az európai kontinensen való rendszeres szervezésére felhasználni.

A kontinentális társadalomnak a realis társadalomszervezettől elszigetelt jószágkészlete a pénztőkének életfor-

rája nélkül nem is lett volna arra használható: a gazdasági termelést a haladó fejlődés útjára terelni.

A gazdasági individualizmus rendszere által a konkrét társadalmi szervezettől elszigetelt jószágkészletnek gazdasági termelési képessége oly módon lett kiegészítve: hogy a pénz egyetemes jószág-egyenértékét használták fel a pénztökének mesterséges életformájában.

Az egyes népek államszervezetei a pénzt mint egy hivatalos tekintély mellett szabályozott jószág-egyenértékét: az állami pénzrendszer és pénzláb, továbbá a bankok és a papírpénz intézményeinek megteremtése útján törvényhozási-lag és közigazgatásilag szervezték.

A kontinentális társadalom jószágkészlete a tőkének lényeges tulajdonságát: vagyis, hogy a tőke mint egy társadalmi munkaeszköz támogassa a gazdasági termelést, hogy a tőke mint az emberi szellemnek organikus fegyvere szolgáljon a természeti világ erőinek és anyagának meghódításánál — vesztette el az által, hogy a gazdaság a társadalmi szervezettől lett elválasztva.

A javak egyetemes egyenértékének, a pénznek szervezése az európai kontinens államai által: ismét összekötötte a társadalomnak elszigetelt jószágkészletét a nemzeteknek reális társadalmi szerkezetével, összekötötte a jószágkészletet az államszervezeteken belül élő nemzetekkel.

A pénzrendszer és a pénzláb, valamint a pénzbankok és a papírpénz olyan történelmi alkotása a kontinentális államfejlődésnek: melyek több százados multtal bírnak, melyek nem tartoznak a XIX-ik század vívmányainak sorába.

Midőn a gazdasági élet saekularisációja a naturalistikus világnézetnek, valamint a gazdasági individualizmusnak uralomra jutása következtében a végletekig kifejlődött.

midőn a gazdasági életnek elválasztása a társadalmi szervezettől végrehajtott. — midőn az európai kontinens népeinek gazdasági élete teljesen emancipálta magát a társadalmi szervezetnek befolyásától, vagyis midőn a gazdasági individualismus a legszélsőbb végletekig csúcsosodott ki: — ekkor a nemzeti jellegű pénzrendszer és pénzláb volt az, mely az állami pénzbankokkal és az állami papírpénzzel együtt az egyetlen kapcsolatot képviselte, mely még fentartotta a gazdasági életnek összeköttetését az emberi személyiség történelmi életformájával, vagyis a realis társadalmi szervezettel.

Hogy a gazdasági individualismus nem fajult el egy gazdasági anarchiává: azt csakis a javak értékmerőjében jelentkező intézményes szervezetnek köszönhetjük.

Hogy a gazdasági individualismus rendszere mellett a XIX-ik században még egy *nemzetgazdaság* alakult ki az európai kontinens területén, — hogy az európai kontinens egyes népei nem vesztették el teljesen gazdasági individualitásukat a gazdasági életnek szekularisációja következtében: — ezt csakis az állami pénzrendszer és pénzláb, valamint az állami pénzbankok intézményeinek köszönhetjük.

Az államilag szervezett egyetemes jószág-egyenérték, amint az a pénzben jelentkezik, tette csak lehetségessé, hogy a gazdasági individualismus rendszere mellett a szekularisált társadalmon belül: a társadalmi szervezettől elválasztott jószágkészlet mint tőke képes volt a gazdasági termelést megteremkenyíteni.

Az egyes gazdálkodó egyéneknek egymástól elszigetelt jószágkészlete csakis a pénznek organikus kapcsolóeszköze által lett arra képesítve: hogy mint tőke támogassa a gazdasági termelést.

A gazdasági jószágkészletnek, mint egy társadalmi

munkaeszköznek befolyása a gazdasági termelésre, a tőke mint termelési tényező missiójának betöltése: Európa kontinentális emberiségének sekularisált gazdasági életén belül a XIX-ik században csakis a javak államilag elismert egyenértékének szervezése útján, vagyis a pénztőke segélyével vált csak lehetségessé gyakorlatilag.

Az államilag szervezett egyetemes jószág-egyenértéknek technikai tökélyesítése azonban nemcsak a társadalom jószágkészletének mint termelési tényezőnek használatba vételét tette egyáltalán lehetségessé: hanem a pénznek technikai tökélyesítése egyuttal a társadalom jószágkészletének a gazdasági termelésre való befolyását fokozta óriási méretekben.

Valamint a központi erőgépek százszorososan fokozták a munka termelési képességét: ugy az egyetemes érvényű jószág-egyenértéknek technikai és szervezeti tökélyesítése szintén óriási méretekben fokozta a társadalom jószágkészletének a gazdasági termelésre való befolyását.

Valamint a központi erőgépek a gyáripár tömegtermelésének óriási központosított munkaeszközeivé alakultak ki: ugy a pénzbankokban is központosított munkaeszközöket teremtetek a pénztőkének tömeges termelésére.

A pénztőkének tömeges termelése a nagy központi bankok segélyével azon következményt vonta maga után az európai kontinens sekularisált társadalmán belül a gazdasági életnek a realis társadalmi szervezettől való elszigetelése folytán: hogy a társadalom realis jószágkészlete, vagyis a realis tőke elvesztette a termelésre gyakorlandó közvetlen befolyást és a bankok által összegyűjtött pénztőke lett a sekularisált gazdasági életnek közvetlen termelési tényezőjévé.

Ezen életfolyamat következtében tehát a társadalomnak

realis jószágkészlete, vagyis a realis tőke elvesztette tulajdonképeni tőketulajdonságát, a realis jószágkészlet elvesztette azon tulajdonságot, hogy mint társadalmi munkaeszköz érvényesüljön: vagyis a tőke el lett választva a jószágtól! A bankok útján a nagy gazdasági központokba összegyűjtött pénztőke vette át kizárólag azon missiót: hogy mint társadalmi munkaeszköz folyjon be a gazdasági termelésre.

A tőkét a jószágtól elválasztó ezen életfolyamat olyan gazdasági termelési tényezővé emelte fel a pénztőkét: mely termelési tényező a realis jószágkészlettől *függetlenül* gyakorol befolyást a gazdasági életre.

Azon helyzetből, miszerint az európai kontinens társadalmában a XIX-ik században semmi organikus kapcsolat sem lett a realis jószágkészlet és a realis társadalmi szervezet között fenntartva, — még más következmények folytak.

Amennyiben a realis jószágkészlet a realis tőke nem bírt a társadalmi szerkezetben megfelelő alappal, — a pénztőke azonban egy socialoekonomikus alapot nyert a bankok intézményében: szükségképen kellett a realis jószágkészletnek a pénztőkétől függésbe kerülnie.

A pénztőkének socialoekonomikus szervezetei a pénzbankok szükségképen uralkodó gazdasági hatalmakká fejlődtek ki a XIX-ik század folyamán az európai kontinens társadalmának sekularizált gazdasági életén belül.

A pénztőkének socialoekonomikus szervezetei, a pénzbankok vették át a kontinentális társadalom gazdasági életében a tőkének socialoekonomikus missióját. A pénzbankok lettek azon társadalmi munkaszervekké, amelyek a gazdasági termelést megtermékenyítik.

A pénzbankokat tehát akként kellett volna szervezni:

hogy azok képesítve legyenek a gazdasági termelés szükségleteit kielégíteni.

A pénzbankokat olyan szervezettel kellett volna ellátni, amely szervezet megakadályozza azt: hogy a pénzbankok az egyéni egoizmus eszközeiként zsákmányoltassanak ki.

A pénzüzet egyáltalán olyan szervezést követel meg: hogy az által az egyéni egoizmus visszaélései meggátoltassanak. Az individualis pénztőkét a gazdasági termelésre való befolyásnak gyakorlásánál bizonyos organikus korlátozásoknak kell alávetni: hogy azt ne lehessen az individualis egoizmus eszközeként kizsákmányolni.

Ezen szervezeti feladat a pénztőke szervezetének a társadalom realis szerkezetével való összekapcsolását követeli meg.

Hogy a gazdasági termelésnek realis életcéljai a pénztőke által a társadalom érdekeinek megfelelő módon termékenyíttessenek meg: egy stabilisált intézményes kapcsolatot szükséges a konkrét társadalmi szerkezet és a pénztőke szervezete között létesíteni. Tehát hogy a pénztőke tényleg egy társadalmi munkaszerv maradjon: azt a társadalmi tőkeszervezet stabilizált intézményévé kell átalakítani.

Valamint a realis jószágkészlet befolyása a gazdasági életre lényegénél fogva szükséges és üdvös, miután a realis jószágkészlet mint termelési tényező a gazdasági életfolyamatnak nélkülözhetlen tagozatát képviseli: szintugy kell a pénztőke befolyását a gazdasági életre lényegileg szükségesnek és üdvösnek tekintenünk, szintugy kell a pénztőkében mint termelési tényezőben a gazdasági életfolyamat egy organikus tagozatát felismernünk.

Hogy a XIX-ik század második felében ugy a realis jószágkészlet, mint a pénztőke romboló hatást gyakoroltak az

európai kontinens gazdasági életére, hogy azok a korlátlan egyéni egoismusnak leghatalmasabb fegyvereivé lettek: ezt legkevésbé sem szabad a realis jószágkészlet és a pénztőke fogalmi lényének tulajdonítanunk.

Ezen végzetes befolyás forrását abban kell keresnünk, — hogy a társadalom és a gazdaság a monistikus világnézetnek a XIX-ik század derekán történt uralomra emelkedésével elvesztették *organikus összeköttetésüket*, hogy a dualistikus életelv elvesztette az európai kontinens társadalmán belül minden befolyását.

Csakis a naturalismus monistikus élettelvének kell azt tulajdonítanunk, hogy úgy a társadalom realis jószágkészlete, mint a pénztőke a gazdasági termelésre való befolyásuknál el lettek szigetelve a társadalmi szerkezettől: minélfogva azoknak az egyéni egoismus fegyvereiként kellett a XIX-ik századbeli gazdasági életben belül az európai kontinens területén érvényesülniök.

A pénztőke társadalmi tökeszervezetének hiánya csakis a XIX-ik század második felében vonta maga után a gazdasági individualismusnak azon szélsőségekben mozgó kialakulását az európai kontinens területén.

A pénztőke és annak mechanikus gyűjtőszervei a pénzbancok: az egyéni egoismusnak hatalmas eszközeivé alakultak ki az európai kontinens társadalmának gazdasági életében.

Igen, a gazdasági individualismus az európai kontinens népeinek történelmileg kialakult pénzrendszerre is kiterjesztette polypkarjait, — s arra törekedett, hogy azt egy nemzetközi pénzrendszer segítségével magának alávesse.

Azonban nem a pénztőke fogalmi lényege képezi az

európai kontinens népei ezen gazdasági fejlődésének a forrását.

Ezen gazdasági fejlődésnek forrását a dualizmus életvének lehanyaglásában és a monistikus alapelvek érvényre emelkedésében kell keresnünk.

Az európai kontinens sekularisált társadalmán belül nem emelkedhetett érvényre a társadalom és gazdaság dualizmusa. A gazdasági életben ismét nem emelkedhetett érvényre a munka és tőke dualizmusa. A tőke fogalmán belül viszont a jóság és tőke dualizmusát volt lehetetlenség érvényre emelni. Ezekkel ellentétben a tőkének a jóságtól való elválasztása, vagyis az absztrakt pénztőke jutott a gazdasági életben kialakuláshoz.

A jóságtól elválasztott tőke a monistikus világnézet befolyása alatt a pénztőke alakjában: nem lett a realis jóságkészségnek az erő és anyag mechanikus hatalmai alól való emancipációjának a tényezője a XIX-ik század második felében.

A jóságtól elválasztott tőke nem lett a pénztőke életformájában az emberi szellem fegyvere az anyag és erő meghódítására irányuló küzdelemben. A monistikus világnézet befolyása megakadályozta azon, a tőke fogalmi lényege által megkövetelt fejlődést. A pénztőke nem lett társadalmi munkaszervé az emberi személy történelmi életformája intellektuális és erkölcsi életcéljainak kivívására: hanem ellenkezőleg a pénztőkéből csinálták a XIX-ik század második felében a naturalistikus individualizmus leghatalmasabb fegyverét.

A pénztőkéből a naturalistikus individualizmus bölcséleti alapja következtében olyan tényező alakult ki, mely nem kapcsolja össze egymástól elszigetelt egyének birtoká-

ban levő jószágkészletet a közös gazdasági életcélokra, miként ezt a pénztőkének mint egyetemes jószág-egyenértéknek fogalmi lényege megköveteli: — hanem a pénztökeből lett a szervezett uralmi eszköz a kontinentális társadalom legerősebb és legügyesebb egyéniségei számára.

Ahelyett, hogy az egyes egyének jószágkészletét, vagyis az egyéni tőkét socialisálta volna a pénztöke: az a XIX-ik század második felében az európai kontinens területén még fokozottabb mértékben individualisálta a pénzbankok szervei útján az egyéni tőkét, vagyis az individualis tőkéknek még nagyobb tömegeit halmozta össze a bankokban.

A pénzbankok szervezetei útján összegyűjtött pénztökeből nem alakult ki *egy társadalmi töke* a kontinentális társadalom közös gazdasági céljainak szolgálatára; hanem az a legerősebb és legügyesebb egyének rendelkezésére szolgáló *egyéni töke* lett.

A pénztöke ezen fejlődésének okát abban kell keresnünk, hogy a monismus bölseleti alapján a pénzbankok szervezetéből nem alakulhatott ki egy társadalmi munkaszerv, hanem csak egy individualis munkaeszköz. A pénzbankok nem alakulhattak ki a társadalom gazdasági életének organikus kapcsoló tagozataivá. A pénzbankok szervezete nem lett a nemzeti élet társadalmi testével összekapcsolva, — hanem azok csak az erősek és ügyesek individualis munkaszerveivé lettek.

Ez magyarázza meg a gazdászati élet azon evolúcióját a XIX-ik század második felében az európai kontinens területén: hogy a társadalomnak realis jószágkészlete a társadalom azon elemeinek vezető befolyása alá került, melyek a pénzbankok felett mint egyéni munkaeszközök felett rendelkeznek, — vagyis a pénzarisztokracia rendelkezése alá,

A pénzarisztokracia uralma, a pénzbankok befolyása a realis jószágkészletre és a gazdasági termelésre: akadályozta meg a társadalom munkaszervezetének kialakulását, akadályozta meg, egy gazdasági önkormányzat és autonomia kifejlődését.

A pénzbankok individualis munkaszerve a pénzarisztokrácia kezeiben a társadalom munkaszervezetét is individualisálta.

A gazdasági termelés munkaszervezete a pénztőke befolyása alatt az individualis gazdaságnak lett a szervévé.

Amennyiben a monismus befolyása alatt a pénzbankokban összegyűjtött pénztőkéből nem alakulhatott ki egy társadalmi tőke: a gazdasági termelésnek realis munkaszervezetéből sem fejlődhetett ki egy társadalmi munkaszervezet. A gazdasági fejlődés ezen menete magyarázhatja csak meg azt, hogy miért került az európai kontinens területén a XIX-ik század második felében a társadalom gazdasági jószágkészlete, valamint a gazdasági termelés a pénzemberek igájába.

A gazdasági fejlődésnek ezen menete teszi csak megérthetővé, hogy miért lett a gazdasági élet a nemzettest élő társadalmi szervezetétől a XIX-ik század második felében elválasztva, hogy miért vált a kontinentális társadalom realis jószágkészlete a gazdasági termelés üzemének egy pusztán mechanikus jellegű alakatrészévé.

Csakis a XIX-ik század második felének monistikus bölcséleti világ és életnézete nyújthatja az európai kontinens társadalmán belül kialakult azon felfogásnak magyarázatát, miszerint a pénznek állami csereközegében és értékmérőjében nem az emberi személynek a javak világának anyagát

és erejét saját szolgálatába hajlító értelmisége képviseli az uralkodó elemet: hanem hogy a pénz csakis a jószágtól elválasztott tőke naturalistikus abstrációjának uralmát képviseli.

A javak világának életét a jószágtól elválasztott *tőkefogalom* uralja, — és nem az emberi személyiség, *nem* az emberi személyiség történelmi életformája a társadalom.

Az emberi személyiség a monizmus tanai szerint csakis egy atomot képvisel, mely atomnak meg kell hajolnia az anyag és erő, valamint a biologia törvényei előtt.

Ennélfogva a jószágtól elválasztott pénztökében nem az emberi személy genieje, nem azon történelmi életformának a genieje, melyet az állam képvisel, — nem az állam által tudatos tervszerűség mellett szervezett egyetemes érvényességű jószágegyenérték, — nem a pénztökének tudatos tervszerűséggel foganatosított összegyűjtése a nemzeti gazdasági termelés céljaira a bankokban, — képezik a tőke mozgató erejét: — hanem a pénztökében a pénzforgalom „törvényei“, a pénzpiac „törvényei“, a világpiac „törvényei“ s a konjunktura „törvényei“ érvényesülnek a materialistikus gazdasági elmélet szerint.

Hogy azonban a naturalistikus gazdasági elméletnek mindezen abstrakcióit, hogy annak mindazon „törvényeit“ — csakis egy óriási hypokrisisnek lehet tekinteni: arról meggyőz bennünket egy tekintet a konkrét valóságra.

A pénztőke birtokosai ezen „törvényeket“ egy olyan gazdasági kényuralomnak érvényesítésére használják fel: milyent sem az antik világ Rómában és Athaenben, sem a középkor feudális főurai nem ismertek, s melyet talán csak Aegyptomnak pyramisokat építő fáraói voltak képesek hasonló kiterjedésben gyakorolni.

A modern kontinentális társadalom pénzarisztokráciája számára a javaktól elválasztott tőke, vagyis a pénztőke, valamint a pénztőke összegyűjtésére szolgáló szervezetek, vagyis a bankok a pénzpiaccal és a konjunkturával együtt: csakis tudatos tervszerűséggel használt eszközöket képeznek azon előnyöknek egoistikus kizsákmányolására, melyet a jószágkészlet a tőke termelési képessége felett, a tőkének a jószágtól a pénztőke alakjában nyilvánuló elválasztása útján gyakorolt individualis uralom nyújt.

A modern kontinentális társadalom erős és ügyes tagjai igen jól tudják azt, hogy a pénzbankok és pénzbörzék mesterséges szervezeteinek korlátlan kizsákmányolása egyéni gazdasági hatalmi érdekek céljaira csakis egy olyan társadalmon belül lehetséges: amely társadalom a naturalistikus individualismus álláspontját, amely társadalom a naturalistikus monismus bölcséleti rendszerét fogadja el alapként, — amely társadalom a jószágkészlet és az emberi személyiség, a jószágkészlet és a társadalom, a tőke és a társadalmi szervezet között a társadalmi önkormányzat és autonomia semmiféle organikus kapcsolatát sem túri meg.

Az erősek és ügyesek, vagyis a modern pénzaristokrácia tagjai igen jól tudják azt, hogy ők csak addig fogják a bankokat és a pénzpiacot mint egyéni tőkeszerveket az ő egoistikus gazdasági érdekeinek javára kizsákmányolhatni: ameddig a modern társadalom gazdasági élete a monismus bölcséleti rendszere által sekularisált állapotban megmarad, ameddig a gazdasági életnek elszigetelése a társadalomtól fenn lesz tartva, — vagyis addig, amíg a társadalom nem ismeri fel a dualismus alapelvének nélkülözhetetlenségét a gazdasági életben belül.

Ez magyarázza meg a pénzaristokrácia tagjainak buz-

galmát a monizmus bölceleti tanrendszerének fentartása körül, ez magyarázza meg azon tüneményt, hogy miért támogatja a pénzarisztokracia a monizmus irodalmi képviselőit oly kiváló mértékben.

Amint az európai kontinens társadalma annak belátásához fog felemelkedni, hogy gazdaszati jószágkészlet és emberi személyiség, hogy tőke és társadalmi szervezet parancsolólag követelik meg *az állandó kapcsolatot* a közös intellektualis és erkölcsi életcéloknak dualistikus rendjében: meg fog szünni a bankoknak és a pénzpiacnak, mint individualis tőkeszerveknek az uralma.

A társadalom dualistikus alapelvek mellett fel fogja azt ismerni, hogy az embernek és a társadalomnak közös intellektualis és erkölcsi alapelvei: a pénzbankokat és a pénzpiacot csakis mint társadalmi tőkeszerveket türhetik meg.

A társadalom annak belátásához fog jutni, a társadalomnak és a tőkének organikus kapcsolata mellett, vagyis egy intellektualis és erkölcsi célok által tervszerűleg vezetett tőkeorganismus létesítése esetén: hogy a tőke termelési képességének tökéletesítése a pénz egyetemes jószágegyenértéke, valamint a bankok és a pénzpiac útján — nem fog a technikai szervezés ezen előnyeinek egyesek gazdasági érdekei számára való egoistikus kizsákmányolására vezetni, — hanem a pénztőkének és a bankoknak olyan használatát fogja biztosítani, mely használatnál egyuttal a realis jószágtőkének az individualitása is meg lesz óva, a pénztőkéből társadalmi tőke válik, a pénzbankok pedig társadalmi tőkeszervekké lesznek átalakítva.

A pénztőkék és a bankok egy társadalmi tőkeszervezeten belül: a társadalom intellektualis és erkölcsi tényezőinek vezetése alá fognak kerülni.

Az uralkodó társadalmi alanyok akként fogják a pénztőkéket és bankokat a társadalmi autonomia és önkormányzat életformáin belül használatba venni: hogy a pénztőkék és pénzbankok mint társadalmi tőkeeszközök a nemzeti társadalom gazdasági életérdekeinek megfelelőleg jussanak érvényre.

A nemzeti társadalmaknak dualistikus alapelvek által vezetett gazdasági életében a pénztőkék és a bankok: csakis oly befolyást fognak a gazdasági termelésre gyakorolhatni, amilyen befolyás a nemzeti társadalmak közös érdekeinek megfelelő.

Hogy a nemzeti társadalmak e célt megvalósíthassák: a pénztőkét és a bankokat a társadalmi önkormányzat és autonomia szervezeteivel kell összekapcsolniok, az államoknak a bankokat a nemzet önkormányzati és autonomikus életének tagozataivá kell felemelniök.

Csakis így lesz gyakorlatilag lehetséges a pénztőkét socializálni, azt tulajdoképeni hivatásának visszaadni, az individualis pénztőkéből a nemzet gazdasági életének társadalmi tőkéjét megteremteni.

Csakis midőn ezt elértük, lesznek a nemzetállamok arra képesek, hogy a nemzeti társadalom gazdasági termelését emancipálják a nemzetközi pénzhatalmaknak despotikus befolyásától: csakis ekkor lesz lehetséges a társadalom realis jószágkészletét, vagyis a realis társadalmi tőkét mint a nemzeti társadalom gazdasági termelésének alapját érvényesüléshez juttatni.

17. §. A hitel és hiteltőke, az érték és az érték-tőke kialakulása a naturalismus befolyása alatt.

A jószágtól elválasztott tőke nem volt a pénztőke életformájában eléggé alkalmas társadalmi munkaeszköz: az *emberi szellem* befolyásának a társadalom gazdasági termelésén belül való érvényesítésére.

A pénz mint a javak értékmérője és csereközege a gazdálkodó társadalmon belül, a pénztőke azon életformájában, amelyben a tőkének a jószágtól való elválasztása lett végrehajtva: még fentartott egy realis kapcsolatot a javak világgal a nemesércek alapjában.

A pénztőkének ezen realis kapcsolata a társadalom realis jószágkészletével, még mindig felette nehezzé tette az individualis emberi szellem számára: a gazdasági termelésre való befolyását érvényesíteni, — vagyis a társadalom realis jószágkészletét mint egy nélkülözhetetlen termelési tényezőt, a gazdasági élet h a l a d ó fejlődésének megfelelő mérvben venni használatba.

A gazdasági jószágkészletnek a termelés céljaira való igénybevétele ugyanis azon esetben vált nehezzé: midőn a gazdasági termelésnek intellektualis és erkölcsi tényezői n i n c s e n e k a realis jószágkészletnek, vagy a pénztőkének birtokában.

A társadalom gazdasági termelésének szerkezete ugyanis a tőke és a munka realis termelési tényezőinek kapcsolatát

képezi azon célra: a természeti világ erőit és anyagát az emberi személy életcéljainak alávetni.

A munka és tőke realis termelési tényezőinek ezen kapcsolata azonban csakis azon intellektualis és erkölcsi tényezők segítségével eszközölhető: mely tényezők a termelési organismus számára tervszerűleg állapítják meg a gazdasági célokat.

Gazdászati értelmiség és az akaratnak erkölcsi iskolázása a gazdasági termelés céljaira: képezik a gazdasági fejlődésnek mozgató erőit.

Hogy az emberi társadalomnak azon individualitásai, melyek birtokában vannak a gazdasági értelmiségnek, valamint az akarat azon erkölcsi iskolázottságának, mely a gazdasági élet céljaira nélkülözhetlen — képesítve legyenek a munka és tőke realis termelési tényezőit a gazdasági termelés szolgálatába állítani: egy organikus kapcsolatot kell létesíteni a társadalomnak összegyűjtött tőkekezlete és az illető individualitások között.

A gazdasági értelmiségnek a társadalom azon pénztőke készletével való összekapcsolása, mely a bankok útján lett összegyűjtve: egy organikus intézmény segítségével lesz fogatosítva, mely intézménynek fogalmi lényegét a hitel képezi.

A hitel organikus intézménye abban áll, hogy a társadalomnak a bankok útján összegyűjtött pénztökéjét: egy gazdasági ellenszolgáltatás ellenében azon individualitásoknak engedik át használatul, amely individualitások a gazdasági értelmiségnek, valamint a gazdasági életcélokra erkölcsileg iskolázott akaratnak birtokában vannak.

A pénztökének mint termelési tényezőnek használatáért teljesítendő gazdasági ellenszolgáltatást *kamatnak* nevezzük.

A kamat gazdasági ellenszolgáltatása útján a gazdasági értelmiségnek és a gazdasági életcélokra való erkölcsi iskolázottságnak birtokosaival organikusan összekapcsoló pénztőke: új organikus tartalmat nyer, abból hiteltőke lesz.

A tőke a hiteltőke életformájában el lesz választva a pénztől: abból a gazdasági értelmiségnek és erkölcsi akaratbeli iskolázottságnak társadalmi munkaszerve lesz a gazdasági életcélok szolgálatára.

Vagyis a tőkéből egy *értéktőke* lesz, mivel az érték semmi más, mint a jószágnak intellektualis és erkölcsi jelentősége az emberi gazdaság életcéljai szempontjából.

A hiteltőke, mint társadalmi munkaszerv csakis a gazdasági értelmiség és a gazdasági életcélokra való erkölcsi iskolázottság birtokosainak kezeiben nyeri meg a termelési képességet.

A hiteltőke ezen termelési képességének a kútforrását a hiteltőke azon tulajdonsága képezi: mely tulajdonság csak az összegyűjtött pénztőkének a gazdasági értelmiséggel és az akaratbeli erkölcsi iskolázottsággal való kapcsolata útján jön létre, mely csakis a hiteltőkének egy emberi gazdasági alanyra való kapcsolata segítségével nyerhet létet.

A hiteltőke termelési képessége tehát nem rejlik a tőkének fogalmi lényegében: hanem annak az élő társadalmi testtel való organikus kapcsolatában.

A hiteltőkének csakis mint az emberi szellem társadalmi munkaszervének van gazdasági termelő képessége.

A hiteltőke ezen termelési képességének realis érték-mérőjét *a tőke kamalláb* képezi, A hiteltőke kamatláának alapjaként tehát nem szolgál a hiteltőkének valami immanens tulajdonsága: hanem az semmi más, mint egy *a realis társa-*

dalom által mesterségesen megteremtett értékmérő a hiteltőke termelési képességének megállapítására.

A társadalom számára a bankok útján összegyűjtött pénztőkének kamatlába tehát azt fejezi ki: hogy a pénztőkének a hiteltőke életformájában gyakorolt használata fejében a gazdasági értelmiség egy olyan — a társadalom által szabályozott gazdasági ellenszolgáltatást kénytelen viselni, mely ellenszolgáltatás a pénztőke, illetőleg a hiteltőke termelési képességét határozott korlátok közé szorítja.

A társadalom által a bankokban összegyűjtött pénztőke szolgálatait a gazdasági értelmiségnek, vagyis *a gazdasági vállalatnak* a hiteltőke életformájában: csakis egy, a társadalom által megállapított gazdasági ellenszolgáltatás ellenében ajánlhatja fel, vagyis csak bizonyos magasságu tőkeamat fizetése ellenében.

Midőn a pénztőkét mint hiteltőkét a társadalom által meg nem engedett magasságu kamatláb ellenében veszi igénybe a gazdasági értelmiség, illetőleg helyesebben a gazdasági inség vagy gazdasági könnyelműség: ekkor az *uzsora* fogalma keletkezik, vagyis egy olyan viszony a hiteltőke és a gazdasági alany között, mely a társadalom részéről nem lesz szentesítve, vagyis egy társadalomellenes viszony.

Amennyiben csak a hiteltőkének az élő társadalmi testtel való kapcsolata, annak a társadalmi test intellektualis és erkölcsi tényezőivel való kapcsolata teremti meg a hiteltőke termelési képességét: a gazdasági termelési képességet a hiteltőke csakis az élő társadalmi testtel való organikus kapcsolat útján szerezheti meg.

Amint a realis társadalmi testtől elszigetelten keresi a hiteltőke a gazdasági termelési képességet: az az erő és anyag mechanikus hatalmainak esik áldozatul, azt a mate-

rialistikus individualismusnak, vagyis a meztelen önzésnek lesz az eszköze.

A pénztőkeből uzsoratóke lesz, az organikus tőkekamatból pedig uzsorakamat.

Az uzsoratókének gazdasági termelési képessége nem organikus jellegű, vagyis az nem egy a realis társadalmi szervezet által, a társadalmi szervezetnek intellektualis és erkölcsi erői által megteremtett gazdasági termékenység: hanem az a társadalmi testtől elvált pénztőkének egy anorganikus elfajzása csak. A társadalmi szervezetnek organikus közvetítése nélkül a társadalmi test intellektualis és erkölcsi erőinek közrehatása nélkül a gazdasági értelmiségnek, vagy gazdasági nyomornak, illetőleg gazdasági könnyelműségnek használatul átengedett pénztőke: lényegileg nem tekinthető hiteltőkének, hanem az egy uzsora-tőke.

A hitel fogalmi lényegéhez ugyanis a pénztőke és gazdasági alany közötti organikus és társadalmi viszony tartozik. Ha pénztőke és gazdasági alany organikus társadalmi szervek közvetítése nélkül hatnak egymásra: akkor az *uzsora fogalmi lényege* jön létre.

A hiteltőke kamatlábadában a pénztőke és a gazdasági alany közötti organikus kapcsolatnak társadalmi értékmérőjét és szabályozóját kell felismernünk.

A hiteltőke kamatlába hozza realis kifejezésre, hogy a pénztőke és a gazdasági értelmiség között egy társadalmilag rendezett organikus viszony lett megteremtve.

Ha a pénztőke mint individualtőke a társadalmi szervezettől elszigetelten individualis munkaeszközként közvetlenül lép összeköttetésbe az elszigetelt gazdasági alannal, — és a társadalmi szervezet közvetítése nélkül lesz mint termelési tényező a gazdasági értelmiség (gazdasági vállalat) által

használatba véve: akkor a pénztőke és gazdasági alany között nem a hitelnek társadalmilag rendezett organikus viszonya keletkezik, mely viszony a kamatláb organikus tényezője által van szabályozva, — hanem ezen esetben a gazdasági erők egoistikus kizsákmányolásának a viszonya, vagyis az uzsora keletkezik.

A realis társadalmi szervezettől elszigetelt pénztőkének és a társadalmi testtől elválasztott gazdasági alannak a gazdasági termelés mezején küzdő felekké kell válniok: melyek az egyéni egoizmus által erők kölcsönös kizsákmányolására lesznek utalva. Tehát nem a hitel organikus intézménye, hanem az uzsorának anorganikus és antisocialis lényege lesz egy sekularisált társadalom gazdasági termelésén belül: a pénztőkének a gazdasági alanyhoz való viszonyaiban uralkodó hatalommá felemelve.

Egy olyan társadalomnak gazdasági termelésén belül, hol a tőke és a gazdasági alany el vannak egymástól szigetelve: nem képes a gazdasági értelmiség és a gazdasági életcélokra való iskolázottság egy társadalmilag szervezett viszonyt létesíteni.

Egy sekularisált társadalomnak gazdasági termelésén belül nem lehetséges: a hiteltőkének socialoekonomikus szervezetét életbeléptetni, a hiteltőke kamatlábat mint a tőke és a gazdasági értelmiség közötti viszonynak szabályozóját fentartani.

Az európai kontinens társadalma a történelmi múlt örökségeként a XIX-ik században a pénznek államilag szervezett egyetemes jószággyenértékével együtt a hitel intézményét is, valamint az államilag szervezett hielőke-kamatlábat is átvette.

Az emberiség személyi életének történetében kifejlődött

életformái, vagyis a nemzeti társadalmak és azoknak organikus képviselői az államok, mint a gazdasági életnek legmagasabb társadalmi alanyai; a hitel intézményét is összekapcsolták az élő társadalmi szervezettel, midőn a hitelbankokat szervezték.

A hitelnek, hiteltökének és kamatlábnak organikus intézményei tették csak gyakorlatilag lehetségessé, hogy midőn a kontinentális emberiség történelmi társadalma a francia forradalomban összeomlott, — midőn a történelmi társadalmi szerkezet képtelennek bizonyult a kontinentális társadalom gazdasági termelésének támogatására, s ennélfogva a gazdasági életnek a társadalmi testtől való elválasztása végre lett hajtva: — az emberi szellem mégis képesítve lett a gazdasági termelés vezetésére befolyást gyakorolni.

A hiteltőke szervezete a hitelbankokban lett az összekötő kapocs a társadalom és a gazdaság között az európai kontinens sekularisált társadalmán belül.

A hitelbankok intellektualis munkaszervekké lettek, a hitelbankok váltak a gazdasági életnek intellektualis termelési tényezőivé. A hitelbankok lettek azon organikus közvetítők, melyek útján a tőke befolyását a termelésre érvényesíti.

A hitelbankok lettek azon organikus eszközök: melyek a tőke nélküli munkát gazdasági termelésre képesítik.

A hitelbankok lettek azon organikus tényezők, melyek az emberi értelmiséget azon esetben is képessé teszik gazdasági termelésre: midőn az emberi értelmiség nem rendelkezik jószágkészlettel, nem rendelkezik tőkével.

Hogy azonban a hiteltőke ezen missiót a társadalomnak gazdasági életén belül betölthesse: a történelmi fejlődés a hitelbankoknak az európai kontinens nemzeteinek társa-

dalmi testeivel való egybekapcsolására a b ö r z e intézményét teremtette meg.

A börze a kontinentális államok kebelében mesterségesen megalkotott intézménye a jóság-, pénz- és hitelpiacnak: azon rendeltetéssel, hogy az egyes nemzeteknél rendelkezésre álló jóság-, pénz- és hitelkészlet meg legyen állapítható.

A börze a tőkepiac, illetőleg azon mesterséges szervezet, melynek rendeltetését a nemzetek gazdasági termelésének céljaira szüksége: tőkekészletnek megállapítása képezi.

De amennyiben a börzéken *közvetlenül* sem a társadalom realis jóságkészlete, sem a tőkepénznek egytetemes jószágegyenértéke, sem pedig a gazdasági értelmiség által a termelés céljaira igénybe veendő hiteltőke-készlet nem kerül piacra: hanem csak az abstarkt tőkeérték: — ennél fogva a börze is csak az értékpiacnak egy intézménye.

A börze azon intézménye a társadalomnak, melynek segítségével a gazdasági értelmiség a gazdasági termelésnek tőkeértékében való szükségletét megállapítja.

Igy tehát a börze fogalmilag az értékpiacnak mesterséges társadalmi szervezete a nemzetek gazdasági életében.

Hogy tehát a hiteltőke a vezető gazdasági értelmiség szükségleteinek megfelelőhessen, hogy a hitelbankok és a börzék az ő sajátos társadalmi missiójukat a társadalom gazdasági életében betölthessék: a hitelbankokat és börzéket a társadalom érdekeinek megfelelőleg kell szerveznünk.

A hitelbankok, valamint a hiteltőke értékpiaça, vagyis a börze olyan tervszerű szerkezettel látandók el: miszerint ezen intézmények ne legyenek az egyéni egoismus eszközeiként kizsákmányolhatók.

A hitelüzlet egyáltalán, — tehát az esetben is, ha azt egyesek gyakorolják — olyan szervezettel látandó el: hogy

ez által az egyéni egoismus visszaélései meggátolhatók legyenek.

Az egyéni hiteltőkét a termelésre való befolyásánál bizonyos korlátozásoknak kell alávetnünk: nehogy az az egyéni egoismus fegyvereként használtassék.

Ezen szervezeti feladat a hiteltökének a társadalmi szervezettel való összekapcsolását követeli meg. Épen úgy, miként a társadalom realis jószágkészlete, vagyis a tulajdonképeni tőke, mint a jószágkészlet pótléka, vagyis a pénztőke a társadalmi szerkezettel való *állandó* kapcsolatot, vagyis egy *társadalmi tőkeszervezetet* követel meg: ép úgy kívánja meg a hiteltőke is a társadalmi szerkezettel való állandó kapcsolatot, vagyis a *társadalmi hitelszervezetet*.

Valamint a tőkének a gazdasági életre való befolyása lényegileg szükséges és üdvös, valamint a tőke mint termelési tényező a gazdasági életfolyamatnak egy organikus tagozatát képezi: épen úgy kell a hiteltőke befolyását is lényegileg szükségesnek és üdvösnek tekintenünk, kell a hiteltökében a gazdasági életfolyamatnak egy organikus tagozatát látnunk.

Hogy a XIX-ik század második felében a tőke és a hiteltőke az európai kontinens népeinek gazdasági életére romboló hatással voltak, illetőleg a korlátlan egyéni egoismusnak leghatalmasabb fegyvereivé alakultak ki: — ezt nem a tőke s a hiteltőke fogalmi lényegének, hanem csakis azon körülménynak tulajdoníthatjuk, hogy társadalom és gazdaság a monistikus világnézet befolyása következtében a XIX-ik század derekán elvesztették organikus kapcsolatukat, hogy a dualistikus alapelv elvesztette befolyását.

A naturalismus monistikus alapelvének kell csak kizárólag tulajdonítanunk, hogy úgy a tőke, mint a hiteltőke a

gazdasági termelésre való befolyásuk közben el lettek választva a társadalmi szervezettől; — s ennél fogva mint az egyéni egoismus fegyverei jutottak a XIX-ik század második felének gazdasági életében érvényesüléshez.

Az európai kontinens sekularisált társadalmában a társadalmi és gazdasági életnek dualismusa nem juthatott a hitelgazdaságon belül érvényesüléshez.

Valamint a tőke fogalmán belül az európai kontinens saekularisált társadalmában nem érvényesülhetett a jószág és tőke dualismusa és a jószágtól elszigetelt tőke, vagyis az absztrakt pénz-tőke került érvényesüléshez: — ép úgy nem juthatott a hitel fogalmán belül az európai kontinens sekularisált társadalmában a tőke érték dualismusa sem érvényesüléshez, — és a tőkétől elszigetelt érték, vagyis az absztrakt értéktőke került kizárólag a hitelgazdaság mezején érvényesüléshez.

A spekulációnak absztrakt értéktökéje akként került az európai kontinens sekularisált társadalmában érvényesüléshez: hogy a spekuláció értéktökéje a hitelnek és az értékpiaconak, vagyis a börzének társadalmi szervezetétől teljesen elszigetelődött és az egyéni önzésnek a korlátlan egyéni spekulációnak lett a fegyverévé.

A tőkétől elszigetelt érték a monistikus világnézet befolyása következtében nem vált a hitel-tőke és börzetőke életformáiban az anyag és erő hatalmaitól való emancipációnak tényezőjévé.

A tőkétől elszigetelt érték nem lett a hitel- és börzetőke életformáiban az emberi szellem fegyvereivé az anyag és erő meghódítására. A monistikus világnézet megakadályozta ezen, az értéktökének fogalma által követelt kialakulást. Az értéktőke nem lett társadalmi munkaeszközzé az emberi sze-

mélyiség intellektualis és erkölcsi életcéljainak kivivására: — hanem ellenkezőleg a XIX-ik század második felében a naturalistikus individualismusnak leghatalmasabb fegyvere lett az értéktökéből kovácsolva. A naturalistikus individualismusnak bölceleti alapja következtében a spekulációnak azon értéktökéje, mely az egyéniségek intellektualis erejében és akaratuk iskolázottságában birja termelési képességének forrását, — *nem* lett a bankok és börzék intézményei útján az emberiség közös gazdasági életcéljai számára socialisálva: — hanem a bankok és a börzék a XIX-ik század második felében Európa kontinentális társadalmának legerősebb és legügyesebb egyéniségei uralmának szervezett hatalmi tényezőivé alakultak át.

A monismus befolyása alatt nem lett az individualis értéktöke a bankok és börzék útján socialisálva, hanem az még inkább lett a XIX-ik század második felében individualisálva.

A bankok és börzék útján nem vált a monistikus világnézet befolyása következtében az egyének értéktökéjéből nem alakult ki a gazdasági értelmiségnek és erkölcsi akaratiskolázottságnak egy organikus társadalmi tőkéje a kontinentális társadalomban: — hanem a legerősebb és legügyesebb individualitásoknál a spekulatív értéktökének egy óriási uralmi tényezője fejlődött ki.

A monismus befolyása alatt nem alakult a bankokból és börzéből egy társadalmi munkaeszköz, — hanem egy individualis uralmi tényező. A bankok és a börzék nem váltak a monismus befolyása következtében a társadalom gazdasági életének organikus kapcsoló tagozataivá.

A bankok és a börzék szervezetei nem lettek a nemzeti közélet társadalmi testével egybefűzve, — hanem azok a

monismus befolyása következtében az erők és ügyesek egyéni munkaeszközeivé lettek.

Ez magyarázza meg a gazdasági életnek azon evolúcióját a XIX-ik században az európai kontinens területén: hogy a bankok hiteltökéje és a börzék értéktökéje egy plutokratikus oligarchiának uzsoratökéjévé alakult át, mely a kontinentális társadalom gazdasági életét egy általános kiszákmányolási küzdelemmé tette meg.

A gazdasági életnek ezen evolúciója teszi csak megérthetővé azt, hogy miért lett a XIX-ik század második felében a nemzetgazdaság a nemzeti népelet élő társadalmi testétől elválasztva, és folytonos krízisek zsákmányává téve.

A dualismus alapelveinek a XIX-ik századbeli kontinentális emberiség közéletéből a monistikus világnézet által való kiszorítása: okozta a gazdasági életnek az emberiség társadalmi szervezetétől való elválását. Ezen szétválás alakította ki az értelmi megismerés és iskolázott akaraterőnek a gazdaságra való befolyásából: a legerősebb és legügyesebb egyéniségek egy olyan korlátlan gazdasági despotismusát, milyent a világtörténet csakis a keleti theokrátiákban mutat.

A XIX-ik század végén a bankárok a börzefejedelmek és a sajtókirályok az erők és ügyeseknek egy oly plutokratikus oligarchiáját és ideokrátiáját juttatták uralomra: mely területi kiterjedés, valamint hatalmi befolyás tekintetében minden a múltban uralkodott hatalmi tényezőt felülmul.

Nemzeti népjelleg, ethnikai és faji individualitások nem képeznek korlátokat ezen gazdasági és értelmiségi kényuralomnak gyakorlásánál, — amelyik a világpiac és a konjunktura fetiskultusát tette meg a gazdasági élet legfőbb sza-

bályozó hatalmává, s ezen fetiskultusnak papjait helyezvén a bankok, a börzék és napisajtó szerkesztőségeinek élére, — az európai kontinens társadalmát puszta anyag és tömegként zsákmányolja ki.

A börze a monistikus világnézet befolyása következtében már a XIX-ik század végén nem azon intézmény, mely az egyes nemzetek rendelkezésére álló érték-készletet kideríteni s a gazdasági termelés szolgálatába állítani hivatott: — hanem a börzéből az erők egyéni önzésének csatatere, a társadalom értékeivel való korlátlan házárdjátéknak a tere lett.

A börze a XIX-ik század végén a monistikus világnézet uralma alatt nem képviseli többé a nemzetek közös gazdasági social-organismusát az ő közös gazdasági feladataik megoldására: hanem csak egy individualis hatalmi eszközt a kontinentális emberiség legerősebb és legügyesebb egyéniségei önzésének szolgálatára.

Csakis a XIX-ik század második felében az európai kontinens társadalmán belül kialakult monistikus világnézet képes azt megmagyarázni, hogy mikép juthatott azon felfogás uralomra, miszerint a bankok és a börzék értéktökéiben nem az emberi személyiségnek az anyagot és erőket saját céljainak szolgálatába kényszerítő *értelmisége* képviseli az értéktöke lényegét: — hanem hogy a hitel és börzetöke csakis a tőkétől elválasztott érték naturalistikus abstrakciójában leli lényegét. A monizmus gazdasági elmélete szerint a javak életét *nem* uralja az emberi személyiségben s az emberi személyiség történelmi életformájában a társadalomban működő értelmiség: hanem a javak élete a tőkétől elválasztott értékfogalom által lesz működésbe hozva.

Hiszen a monizmus tanai szerint az emberi személyiség csakis egy atomot képvisel, melynek élete az anyag és erő, a biológia törvényeinek van alávetve.

Ezen alapnál fogva tehát nem képezheti az értéktőke mozgató erejét: az emberi személyiség genieje, nem képezheti a realis socialorganismus történelmi életformájának azon genieje, mely a bankokat és börzétet létesítette.

Miután az érték fogalmának alapja nem rejlik a javaknak az emberi gazdaság életcéljaira való jelentőségében: ennél fogva nem kereshető az értéktőke mozgató ereje sem az emberi társadalomnak az értelmiség által felismert és az iskolázott akaraterő által megvalósítani törekvő gazdasági életcéljaiban.

Az értéktökében a materialistikus nemzetgazdaságtan elmélete szerint csakis az értékforgalom „törvényei“, a világpiac és a konjunktura uralkodnak.

De hogy ezen abstrakciók, hogy mindezen „törvények“, melyekről a materialistikus nemzetgazdaságtan beszél, csakis óriási hypokrisisnek tekintendők, azt egy tekintet a valóságra igazolja.

Az érték életének ezen „törvényeit“ az értékpiacon erős és ügyes vezetői a bankkirályok és börzefejedelmek által egy olyan gazdasági kényuralomnak gyakorlati érvényesítésére használják fel: — amily kényuralmat sem Athaen és Róma antik világa, sem a középkor feudalis főurai nem ismertek, melyet a keletnek theokratikus despotái alig mulnak felül. A modern kontinentális társadalom börze fejedelmei részére a tőkétől elválasztott érték, vagyis az absztrakt értéktőke, valamint ezen értéktökének gyűjtőszervei a hitel-, Giro- és letéti bankok, nemkülönben a börze értékpiacon és a konjunktura: — csakis tudatos tervszerűséggel

használt eszközök azon előnyök önző kizsákmányolására, melyeket az értelmileg iskolázott börzespekulánsok részére az értéknek a tőkétől való elválasztása nyújt.

A börzének iskolázott tagjai igen jól tudják azt, hogy az értékpiacon korlátlan kizsákmányolása az egyéni gazdasági hatalmi érdekek céljaira csakis egy olyan társadalmon belül lehetséges: amely társadalom a naturalistikus individualismus álláspontját, a naturalistikus monismus bölcséleti rendszerét fogadja el közéletének alapjaként, — amely társadalom nem türi meg az érték és az emberi személyiség, az érték és az emberi életcélok, az érték és emberi gazdaszervezet között, egy társadalmi autonómiának és társadalmi selfgovernmentnek organikus kapcsolatait.

A börzianerek igen jól tudják azt, hogy ők csakis addig lesznek képesek az értékpiacon a bankok és börzék intézményeinek segélyével az ő saját önző gazdasági céljaikra kizsákmányolni: — ameddig a modern társadalom gazdasági élete a monismus bölcséleti rendszere útján szekularizált állapotban marad meg, — ameddig a gazdasági életnek a társadalomtól való elszigetelése fentartatik, vagyis mindaddig, amíg nem látja be a társadalom a dualismus alapvének a gazdasági életben való nélkülözhetlenségét.

Ez magyarázza meg a börze sajtójának buzgalmát a monistikus bölcsélet fentartásáért, ez magyarázza meg azon jelenséget, hogy a börze sajtója pártfogásába veszi oly nagy mértékben a monismus irodalmi képviselőit.

Nem szenvedhet kétséget, hogy csakis ha a kontinentális társadalom azon belátáshoz fog felemelkedni, miszerint érték és emberi személyiség, értéktőke és emberi társadalomszervezet szükségképen követelnek meg a közös intellektualis és erkölcsi életcélok dualistikus rendjén belül *állandó kap-*

csolatot: akkor fog a börzéknek és bankoknak mint egyéni tőkeeszközöknek uralma megszűnni.

Csakis dualistikus életelek alapján fog a társadalom annak felismeréséhez jutni: — hogy az embernek és társadalomnak közös intellektualis és erkölcsi alapelvei lehetnek csak arra képesek, miszerint az értéktőkét és a börzék értékpiacát, valamint a bankokat társadalmi tőkeeszközökké alakítsák át.

A társadalomnak és az értéknek organikus összekapcsolása esetében, vagyis egy intellektualis és erkölcsi célok által vezetett értékpiacnak megteremtése által annak felismeréséhez fog jutni a társadalom: — hogy az értéktőke termelési képességének tökéletesítése a bankok és börzék útján nem szolgálhat azon visszaélés eszközéül, miszerint ezen előnyök egyesek gazdasági érdekeinek önző kielégítésére zsákmányoltassanak ki; — hanem hogy ezen szervezet útján az értéktőke olyan használatát kell biztosítani, mely használat egyúttal az értéktőke individualitását is megóvjá, az absztrakt értéktőkéből egy társadalmi tőke válik, és a börzék-ből s bankokból társadalmi tőkeeszközök lesznek.

A bankok és börzék egy társadalmi tőkeszervezeten belül a társadalom intellektualis és erkölcsi tényezőinek vezetése alá jutnak.

Az uralkodó társadalmi alanyok olyan módon fogják a bankokat és börzéket egy társadalmi önkormányzat és autonómia keretein belül használatba venni: miszerint a börzék és bankok mint társadalmi tőkeeszközök a nemzeti társadalom gazdasági életérdekeinek megfelelőleg jussanak érvényesüléshez.

A nemzeti társadalomnak dualistikus alapelvek által vezérelt gazdasági életében csakis olyan befolyást fognak

a bankok és börzék a gazdasági termelésre gyakorolhatni, — amely befolyás a nemzeti társadalom közös gazdasági érdekeinek megfelel.

Hogy a nemzeti társadalmak ezen célt megvalósíthassák: — kénytelenek lesznek azok a börzék értékpiacon és a bankokat a társadalmi önkormányzat és autonómia szervezeteivel összekapcsolni, kénytelenek lesznek az egyes államok a börzék és bankokat az uralkodó nemzet önkormányzati és autonómikus életének tagozataivá felemelni.

Csakis így lesz az gyakorlatilag megvalósítható, hogy az értéktőke socialisáltassék; — hogy az értéktőke betölthesse hivatását a gazdasági életben; — hogy az individualis értéktőkéből a nemzeti gazdasági életnek társadalmi tőkéje alakuljon.

Csak midőn ezt elértük, lesznek a nemzeti államok arra képesek, hogy a nemzeti társadalom gazdasági termelését — egy nemzetközi értékpiaconak despotikus befolyása alól emancipálják, — vagyis hogy a nemzeti termelést a nemzetközi s hazátlan börzespekulánsok despotikus nyomásától felszabadítsák; — csakis ekkor válik majd lehetségessé, hogy az egyes nemzetek értéktőkéje, vagyis a nemzet társadalmi tőkéje, tehát az egyes népek nemzeti vagyona mint az egyes nemzetek gazdasági termelésének alapja juthasson zavartalanul érvényre.

